

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
Al-Xorazmiy nomli Urganch Davlat universiteti

«Geografiya» kafedrası

**“GEOGRAFIYA TA’LIMIDA YANGI PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR” FANIDAN
“Geografiya” bakalavrlari uchun**

Ma’ruzalar matni

Tuzuvchi: p.f.n. Matsaidova S.X

Urganch - 2010

Annotatsiya

Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar fanini o'qitishdan maqsad talabalar bugungi axborot oqimida talabalar yangi o'qitish usullari orqali bilim ko'nikma va malakalarni shakllantirishni o'rgatish.

Talabalar Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar orqali turli xil usullarni o'rganib uni amaliyotga tatbiq qila olishlari lozim. O'quv dasturidagi nazariy va amaliy bilimlarni umumlashtira olishdan iborat.

Geografiya ta'limida yangi pedagogik texnologiyalar fanini o'zlashtirish uchun pedagogika, psixologiya, geografiya o'qitish metodikasi, umumiy geografiyadan bilimlarga ega bo'lishlari lozim. Fanni o'qitishda geografiya kurslari geografiyadan ta'lim vositalari va talabalar o'zlari darslarga tayyorlanish uchun jihozlar lozim bo'ladi.

Tuzuvchi: P.f.n. S Matsaidova

Taqrizchilar: G.f.n. I.Otajanov

G.f.n. Sh.Dusanova

Ma'ruzalar matni "Geografiya" kafedrasida 23 avgust 2010 yilda muhokama qilindi. Bayonnama № 1

Ma'ruzalar matni Tabiatshunoslik fakultetining Ilmiy kengashida 24 avgust 2009 yilda muhokama etildi. Bayonnoma № 1

«Geografiya» kafedrasi mudiri: G.f.n. Saidov P

Tabiatshunoslik fakultetining

uslubiy kengash raisi: B.f.n., dots. R.Egamberdiev

“Geografiya ” yo’nalishi:

№	Kurs :	4
1	Semestr:	8
2	Ma’ruza:	15s.
3	Amaliy:	15s.
4	Must.ta’lim	7s.
5	Jami:	37s.

KIRISH

Hozirgi bosqichda jahon rivojining yuz berayotgan ijtimoiy - iqtisodiy, ma'naviy - ma'rifiy o'zgarishlari ta'limni tubdan isloh qilish, uni o'tmishdan olgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xolos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va ahloqiy talablarga javob beruvchi kadrlar tayyorlash hamda ta'lim tarbiya jarayonini takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirishni taqozo etmoqda.

Ta'lim tizimi oldidagi davlat buyurtmasi O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash dasturi"ning asosiy g'oyalarida o'z aksini topgan. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ta'lim to'g'risida"gi qonun yuksak umumiy madaniyatga va kasb - hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faollikka, siyosiy hamda ijtimoiy hayotda to'g'ri yo'l topa bilish mahoratiga ega bo'lgan, istiqbol vazifalarini ilgari surish va hal etishga qodir kadrlarning yangi avlodini shakllantirish, shuningdek har tomonlama kamol toptirish, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb - hunar dasturlarini ongli ravishda puxta o'zlashtirgan, jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutgan pedagogik g'oyani ilgari suradi.

Ushbu pedagogik g'oya ta'lim tizimi oldiga:

- ta'lim va kadrlar tizimini jamiyatda amalga oshirilayotgan yangilanish, rivojlangan huquqiy - demokratik davlat qurilishi jarayonlariga moslash;

- kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollariidan, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish;

- ta'lim oluvchilarni ma'naviy - ahloqiy tarbiyalashning samarali shakllari va uslublarini ishlab chiqish hamda joriy etish vazifalarini ko'ndalang qilib qo'ydi.

Oliy o'quv yurtlari o'rta maxsus, kasb - hunar va maktab ta'limi oldiga qo'yilgan vazifalarga muvofiq ta'lim muassasalari ta'lim - tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish, ilm - fanning so'ngi yutuqlarini amaliyotga joriy etish, orqali ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy boy, kasb - hunarli milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalangan, ijodiy va mustaqil fikr yurita oladigan barkamol insonni kamolga etkazish, ular ongiga milliy istiqloq g'oyalarini singdirish kabi bir qator vazifalarni amalga oshirishi lozim.

Bu vazifalarni hal etishda, ta'lim muassasasi pedagogik jamoasi, ayniqsa, har bir fan o'qituvchisi o'z pedagogik faoliyatida tub burilish yasashi zarur. Uzluksiz ta'lim tizimining har bir turida oliy o'quv yurti, o'rta maxsus va kasb - hunar, maktab ta'limi ham yangi pedagogik tafakkur egasi, munosib inson, o'z ishini ustasi bo'lgan o'qituvchiga zaruriyat sezmoqda, har bir o'qituvchi mutaxassis sifatida o'z fanini ilmiy va nazariy jihatidan chuqur o'zlashtirgan, ruhiy - pedagogik, metodik bilim, ko'nikma va malakalarni egallagan, ta'lim - tarbiya jarayonining samaradorligini amalga oshirishga imkon beradigan zamonaviy pedagogik axborot texnologiyalaridan xabardor ularni ta'lim tarbiya jarayonida qo'llay olish malakalariga ega bo'lishi lozim.

Ushbu majmuada, oliy o'quv yurtlari, o'rta maxsus, kasb - hunar, maktab ta'limi muassasalarida o'qtiladigan geografiya o'quv kursining samaradorligini oshirish yo'llari pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratiyalashtirish, ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ta'lim jarayonida tizimli yondashuv masalalarini yoritishga harakat qilindi.

Mavzu -1

Kirish. Pedagogik texnologiya mohiyati, mazmuni, yo'nalishlari.

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasining ta'lim soxasidagi islohatlari.
2. Yangi pedagogik texnologiyalar fanining maqsadi va vazifalari.
3. Pedagogik texnologiya mazmuni va mohiyati.

Tayanch tushunchalar:

Texnologiya, pedagogik texnologiyaning boshqaruvchanligi, pedagogik texnologiyaning samaradorligi, pedagogik texnologiya monitori, ta'lim texnologiyasi, boshlang'ich daraja, algoritm daraja, ijodiy daraja, evristik daraja.

Nazorat uchun savollar:

1. Pedagogik texnologiya fanining mazmuni va mohiyati.
2. Texnologiya so'zining ma'nosi nimani anglatadi?
3. Pedagogik texnologiya monitori qanday bo'ladi?
4. Pedagogik texnologiya darajali qanday bo'ladi?

O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni talablaridan biri ta'lim jarayonida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llash, tayyorgarlikning modul tizimidan foydalangan holda ta'lim oluvchilarni o'qitishni jadallashtirish sanaladi.

Respublikamizda ta'lim jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llashga doir keng ko'lamda ish olib borilmoqda. Ushbu muammoning ilmiy-nazariy asoslari, har bir pedagogik texnologiyaning o'ziga xos jihatlari ishlab chiqilib, etarli darajada tajribalar to'plami ta'lim jarayoniga pedagogik va axborot texnologiyalarni joriy etishda xorijiy mamlakatlarning tegishli tashkilotlari yaqindan yordam ko'rsatmoqda.

Shu o'rinda savol tug'iladi. Pedagogik texnologiya atamasining mohiyati nimada? "Texnologiya" yunoncha so'z bo'lib, "techne" – mahorat, san'at, "logos" - tushuncha o'rganish demakdir.

Pedagogik texnologiya atamasiga har bir didakt olim o'z nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda ta'rif beradi. Hali bu tushunchaga to'liq va yagona ta'rif qabul qilinmagan. Ushbu ta'riflar ichida eng maqsadga muvofiqi YUNESKO tomonidan berilgan ta'rif sanaladi.

Pedagogik texnologiya – ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonining inson salohiyati va texnik resurslarni qo'llash, ularning o'zaro ta'sirini aniqlashga imkon beradigan tizimli metodlar majmuasidir.

G.K.Selevkoning "Zamonaviy ta'lim texnologiyalar"i o'quv qo'llanmasida ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar jamlangan bo'lib, ularning ilmiy-nazariy metodologik asoslari, tasnifi va amaliyotda qo'llash mexanizmi yoritilgan.

Pedagogik texnologiya ta'lim amaliyotida uchta daraja qo'llaniladi:

1. Umumiy pedagogik daraja.

Umumiy pedagogik (umumdidaktik, umumtarbiyaviy) texnologiya ta'lim-tarbiya jarayonining yaxlit tizimligi, ma'lum bir region, o'quv yurti tomonidan uzluksiz ta'lim tizimining muayyan bir bosqichidagi texnologiyaning umumiy qonuniyatlari, ilmiy-nazariy asoslari, tamoyillari, amaliyotda qo'llashning umumiy xususiyatlari, shart-sharoitlarini ifodalaydi. SHu o'rinda qayd etish kerakki, uzluksiz ta'lim tizimining har bir bosqichida ta'lim mazmuni orqali tegishli o'ziga xos maqsad va vazifalarni amalga oshirish ko'zda tutilganligi sababli, pedagogik texnologiya ham o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi. Bu darajada pedagogik texnologiya pedagogik tizim tushunchasiga sinonim hisoblanadi. Uning tarkibiga ta'lim-tarbiya jarayonining maqsad va vazifasi, mazmuni, vosita va metodlari, tarbiya jarayonining ob'ekti va sub'ekti, faoliyatining algoritmlari kiradi.

2. Xususiy metodik darajada.

Pedagogik texnologiyaning muayyan bir predmet, kursni o'qitish jarayonining maqsad va vazifalarini amalga oshirish maqsadida foydalaniladigan ta'lim mazmuni, o'qitish vositalari, metodlari, shakllarining majmuasi tushuniladi.

3. Lokal (modul) darajada.

Ta'lim-tarbiya jarayonining ma'lum bir qismining xususiy didaktik va tarbiyaviy maqsadini hal etishga qaratilgan texnologiya tushuniladi. Unda o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etish, o'quvchilar bilimni nazorat qilish, shaxsiy fazilatlarini shakllantirish kabi masalalar ko'zda tutiladi. Pedagogik texnologiyaning yuqorida qayd etilgan uchta darajasi bir-birini to'ldiradi. Biz pedagogik texnologiyani qo'llash haqida so'z yuritishdan avval, pedagogik texnologiyaning didaktikada ishlab chiqilgan tasnifiga to'xtashni lozim topdik.

Ushbu o'quv qo'llanmada pedagogik texnologiyalar mazmuni, mohiyatiga ko'ra quyidagicha tasniflanadi:

I. Shaxs tuzilishiga mo'ljallanganligiga ko'ra:

- bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga mo'ljallangan axborot texnologiyalari.
- Aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga qaratilgan aqliy faoliyat texnologiyalari
- Estetik va ahloqiy munosabatlarini tarkib toptirishga mo'ljallangan xissiyotli-estetik va xissiyotli-ahloqiy texnologiyalar.
- Ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan evristik texnologiyalar.

II. Mazmuni va tuzilishiga ko'ra:

- ta'lim-tarbiya berishga qaratilgan texnologiyalar
- dunyoviy va diniy ta'limga mo'ljallangan texnologiyalar
- umumta'lim va kasb ta'limi texnologiyalari
- insonparvarlik va texnokrat texnologiyalari
- xususiy predmet texnologiyalari
- monotexnologiya va kompleks (majmua) texnologiyalari.

III. Ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarilishiga ko'ra

V.P.Bespalko quyidagi texnologiya turlarini tavsiya etadi:

1. Klassik ma'ruza ta'limi
2. O`TV yordamida ta'lim berish
3. "Maslahatchi - konsultant" tizimi
4. Mustaqil ish
5. "Kichik guruhlar" tizimi – guruxni differentsial o`qitish usuli.
6. Kompyuter ta'limi
7. "Repetitor" tizimi – individual ta'limi
8. Dasturli ta'lim

IV. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi shaxsining tutgan o'rni muhim ahamiyat kasb

etadi. Shunga ko'ra pedagogik texnologiyalar quyidagi guruhlariga ajratiladi:

- a) avtoritar texnologiyalar
- b) didaktotsentrik texnologiyalar
- v) shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalar.
- g) insonparvarlik va hamkorlik texnologiyalari
- d) erkin tarbiya texnologiyalari

V. Hozirgi zamon ta'lim tizimida amal qilayotgan an'anaviy ta'limni mazmunan yangilash va ta'lim jarayonini tashkil etishni tubdan o'zgartirishga qaratilgan texnologiyalarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin.

1. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish asosidagi pedagogik texnologiya
2. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiya
3. Ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiya
4. O'quv materialini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlash asosidagi pedagogik texnologiya

5. Xalq pedagogikasi metodlaridan foydalanish pedagogik texnologiyasi.
6. Alternativ pedagogik texnologiya
7. Majmuali (kompleks) politexnologiya.

Yuqorida tasniflangan pedagogik texnologiyalar ichida u guruh hozirgagi zamon ta'lim tizimida hukmronlik qilayotgan an'anaviy ta'limni mazmunan yangilash va ta'lim jarayonini tashkil etishni tubdan o'zgartirishga qaratilgan texnologiyalar eng katta guruhni tashkil etadi.

Biz quyida mazkur pedagogik texnologiyalar guruhiga tegishli ba'zi bir pedagogik texnologiyalarga qisqacha to'xtalamiz:

I. Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish asosidagi pedagogik texnologiyalar o'zida falsafa, psixologiya va pedagogikaning insonparvarlik g'oyalarini mujassamlashtiradi.

Ushbu pedagogik texnologiyalar markazida o'z imkoniyatlarini yuksak darajada amaliyotda qo'llaydigan, ijodiy va ijtimoiy faol, turli hayotiy vaziyatlarni anglab tahlil qila oladigan, mo'ljalni ongli ravishda mustaqil, to'g'ri ola biladigan shaxsni shakllantirish g'oyasi turadi.

Pedagogik texnologiyaning asosiy jihati har bir shaxsda mavjud bo'lgan uning ehtiyoji, qiziqishi, iqtidori va imkoniyatlari asosida ularda ijobiy xislat vazifalarni shakllantirish, rivojlantirish sanaladi.

Bu o'rinda ta'lim mazmuni shaxsning shakllanishi va rivojlanishi uchun muhim sanaladi. Shu sababli ta'lim mazmuni insonparvarlikka yo'naltirilgan gumanistik g'oya va me'yorlarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lishi lozim.

Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish asosidagi pedagogik texnologiya yakka hokimlik texnologiyasiga tubdan qarshi bo'lib, pedagogik jarayonda hamkorlik, g'amxo'rlik, o'quvchilar shaxsini hurmat qilish, e'zozlash orqali shaxsni rivojlantirish va ijod qilishga qulay muhit yaratadi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi ta'lim jarayonining sub'ekti, o'quvchilar pedagogik jarayonining ob'ekti deb qaralsa, hamkorlik pedagogikasida o'quvchi o'z o'quv faoliyatining sub'ekti sanaladi. SHu sababli hamkorlik pedagogikasida yagona ta'lim jarayonining ikkita sub'ekti hamkorlikda o'quv-tarbiyaviy vazifalarni hal etadi.

Ushbu pedagogik texnologiyada ta'lim tizimi markazida barkamol inson shaxsini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan insonparvarlik g'oyasi muhim o'rin tutadi. Bu g'oya qay darajada amalga oshirilganligi ta'lim jarayonining asosiy natijasi, o'quv yurti pedagogik jamoasi mehnatining sifatiga berilgan baho asosida aniqlanadi.

Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirishda o'quv-tarbiyaviy jarayonning asosiy natijasini aniqlovchi muhim omil shaxsga bo'lgan munosabat hisoblanadi.

Pedagogning shaxsga bo'lgan insonparvarlashtirilgan munosabati bolalarni sevishi, ularning taqdiri uchun qayg'urishi, bolalarga ishonchning yuqoriligi, o'zaro hamkorlikning vujudga kelishi, muloqot madaniyatining yuqori darajada bo'lishi, ta'lim oluvchilarni to'g'ridan-to'g'ri majburlashdan voz kechish va aksincha rag'batlantirishning ustunligi tufayli ko'zlangan maqsadga erishish, bolalar faoliyatida uchraydigan kamchiliklarga chidamli bo'lish, ularni bartaraf etishning samarali usullarini qo'llashda namoyon bo'lsa, ta'lim jarayonini demokratlashtirish esa o'qituvchi va o'quvchilar huquqlarini tenglashtirish, ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarga tanlash huquqining berilishi; o'z fikri nuqtai - nazarini erkin bayon etish va bolalar huquqlari Konventsiyasiga amal qilishni taqozo etadi.

O'quvchilar va o'qituvchilar munosabatining o'ziga xos jihati o'quvchilar mustaqilligi va o'quv faoliyatini taqiqlash emas, balki yo'naltirish, o'quv faoliyatini boshqarish emas, balki hamkorlikda tashkil etish, ta'lim olishda majburlash emas, balki o'quvchilarni ishontirish, biror - bir faoliyatni amalga oshirish buyruq orqali emas, balki shu faoliyatni samarali tashkil etish, shaxsning ehtiyoji, qiziqishi, imkoniyatlarini chegaralash emas, balki erkin tanlash huquqini berish sanaladi.

Yangi munosabatlarning asosiy mohiyati, an'anaviy ta'limda ko'zda tutilgan natijalarni bermayotgan majburan o'qitishdan voz kechish va uning o'rniga:

- o'zaro ishonchga asoslangan talabchanlik;
- ta'lim jarayonini samarali tashkil etish orqali o'quvchilar o'rtasida qiziqish uyg'otish va ongli intizomni yuzaga keltirish;
- o'quvchilarni muvaffaqiyatli bilim olishga yo'llovchi hamkorlikning paydo bo'lishi;
- mustaqil faoliyatning tashkil etilishi;
- tegishli talablarni jamoa orqali qo'llashni amalga oshirish muhim sanaladi.

Ta'lim tizimida yangi munosabatlarning vujudga kelishi shaxsga tavofutlab yondoshishni talab etadi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda.

- o'rta saviyali o'quvchiga nisbatan mo'ljal olishdan voz kechish,
- o'quvchilarning eng yaxshi sifatlarini aniqlash va rivojlantirish.
- ta'limda psixologo-pedagogik diagnostikani qo'llash orqali o'quvchilarning qiziqishi, ehtiyoji, qobiliyati, shaxsiy sifatleri, aqliy faoliyatining xususiyatlarini aniqlash.
- o'quvchilar o'zlashtiradigan bilim, ko'nikma va malakalar dinamikasini tasavvur qilish.
- shaxs rivojlanishining dasturiga tegishli o'zgartirishlar kiritish talab etiladi.

1. Ushbu pedagogik texnologiya o'qituvchi va o'quvchilar munosabatini tashkil etishning asosi sanalsa, o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish boshqa texnologiyani qo'llashni talab etadi. SHu sababli har bir mashg'ulotda bitta texnologiyadan emas, balki o'quvchilar bilim olishning har bir bosqichining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, tegishli texnologiyadan foydalaniladi. Shunday qilib, bitta mashg'ulotda bir nechta pedagogik texnologiya uyg'unlashtiriladi.

2. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar ijtimoiy me'yorlarga mos ongli intizomning vujudga kelishi, motivatsiyaning yuqori darajada bo'lishi, bilim, ko'nikma va malakalarni ongli o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojining ortib borishi, ko'zlangan natijaning kafolatlanganligi va samaradorlikning yuqori bo'lishi bilan qimmatlidir.

Ushbu texnologiyalar jumlasiga yana didaktik o'yin, muammoli ta'lim, modulli ta'lim, kommunikativ ta'lim o'quv materiallarini (jadval va belgisi) modellari, hamkorlikda o'qitish texnologiyalari kiradi.

O'qitish jarayonining pedagogik texnologiyalari

I-jadval

Pedagogik texnologiyalar nomi.	Pedagogik texnologiyalar maqsadi.	Pedagogik texnologiyalar mohiyati	Pedagogik texnologiyalar mexanizmi
Muammoli o'qitish	O'quvchilarning bilish faolligi va ijodiy mustaqilligini oshirish.	O'quvchilarning ilmiy bilimlarini o'zlashtirish faolligini ta'minlovchi maqsadli va ketma-ketligi.	Tadqiqiy metodlar; bilish faolligini oshirishga yo'natirilgan masalalar echish.
Integra-tsiyalashgan (mujassam-lashtirilgan) o'qitish.	O'quvchilarning xis qilish umumlashtirish xususiyatlariga asoslangan ta'lim jarayonini yaratish.	Mavzularni mazmunan biriktirish hisobiga ayrim an'analarni chuqur o'zlashtirishga erishish.	O'quvchilarning qobiliyatlariga asoslangan ta'lim metodlari.
Modulli o'qitish.	Ta'lim mazmunini shaxsning o'ziga xos ehtiyojlari hamda tayanch tayyorgarligi moslashtirish.	O'quvchilarning alohida o'quv dasturlari bilan mustaqil ishlashi.	Muammoli yondashuv, ta'limning individualligi.
Rivojlan-tiruvchi o'qitish.	O'quvchi shaxsi ning etukligini ta'minlash.	O'quv jarayonini o'quvchilarning ichki imkoniyatlarini ruyobga chiqarishga yo'naltirish.	O'quvchilarni turli faoliyat soxalariga jalb etish.

Tabaqalash-tirilgan o`qitish.	Qiziqish va qobiliyatlarni yuzaga chiqarish uchun qulay sharoitlar yaratish.	1, 2, 3, 4-murakkablik darajalarida dastur materiallarini o`zlashtirish.	Individual ta'lim metodlari.
Faol o`qitish.	O`quvchilarning faolligini ta'minlash.	Kasbiy faoliyat mazmunini loyihalashtirish.	Faol o`qitish (o`yin) Metodlari.

Mavzu -2

Pedagogik texnologiyada tizimli yondoshuv, o`quv jarayonini loyihalash.

Reja:

1. Pedagogik texnologiyaning belgilari.
2. Tizimli yondashuv pedagogik texnologiyaning bosh ajratuvchi xususiyati.
3. Yangi pedagogik texnologiyalar psixologiyaning buxeviarizm yo`nalishi g`oyalarining asoslanishi.
4. O`quv jarayonini loyihalashning ahamiyati.
5. O`quv jarayonini loyihalash kislmlari.
6. Pedagogik tizimi o`zaro bog`liq bo`lgan elementlar.

Tayanch tushunchalar:

Buxeviorizm, testolog, subordinatsiya, kordinatsiya, loyihalash vositasi, loyihalash predmeti, didaktik jarayon, ta'limni boshqarish, o`qituvchi faoliyatini loyihalash, didaktik maqsad, o`quv elementi.

Nazorat uchun savollar:

1. Pedagogik texnologiyada tizimli yondoshuv nima?
2. O`qitish jarayonini loyihalashning asosiy qismlarini ayting?
3. Ta'limni loyihalash deganda nimani tushunasiz?
4. Pedagogik tizim o`zaro bog`liq bo`lgan elementar nimalardan tashkil topadi?
5. Didaktik masalalar qanday hal qilinadi?
6. O`quv elementi nima?

Pedagogik texnologiya atamasini ta'riflashda tizimli metod bu tushunchaning yadrosini tashkil qiladi. Ta'rifdagi so`zlar pedagogik texnologiyaning komponentlari hisoblanadi.

Faqat tizimli metod pedagogik texnologiyaning eng muxim belgisi hisoblanadi.

An'anaviy ta'limda ta'lim maqsadlari, mazmuni o`qitish metodlari, nazorat va natijalarni baholash kabi jarayonlar oldindan loyihalashtirilgan. Ular o`zaro bog`liq ravishda deyarlik tadqiq etilmagan.

An'anaviy ta'limning assosiy maqsadi o`quvchi talabaga bilimni tayyor holda berishdan ma'lumotlarni ularning esida saqlab qolishni ta'minlashdan iborat bo`lgan. Bu erda ularning kelgusi faoliyatida ma'lum operatsiyalarni bajarishi boshqaruv, kasbiy masalalarni hal qilishlariga to`g`ri kelishi diqqat markazidan chetda qolib ketgan.

Ularining bilimlarini nazorat qilish barcha fanlar uchun bir xil qilib belgilangan. Bu erda fanlarning o`ziga xos xususiyatlari e'tibordan chetda qolib ketgan. Bunday nazoratlar aksariyat holda ma'muriyat tomonidan ko`rsatmalar orqali bajartirilgan.

Pedagogik texnologiyaning asl maqsadi ta'limda yuqori samaradolikka va kafolatlangan natijalarga erishishdan iborat.

Hozir butun jahondagi nafaqat rivojlangan mamlakatlar, barcha aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlar ham ta'limda ilg`or texnologiyadan unumli foydalanishga kirishdilar. Mamlakatimizda ta'lim soxasida erishilayotgan natijalar ko`pchilik hollarda psixologik tajribalarni qo'llash, boshqaruv nazariyasini bilish ta'limni programmalash, o`quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish: ta'limni aptimallashtirish, pedagogik mehnatni ilmiy asosda tashkil qilish kabilarni o`rganish va tadqiq qilish orqali erishilgan.

V.F. Shatalov, I.P.Volxov kabi mashhur rus o'qituvchilarining tajribalari o'quv natijalarini loyihalash natijasi bo'lgan. Bu pedagoglar izlanishlari bizning yurtimizda ham ko'plab bo'lgan. Ularning ish tajribalarida pedagogik texnologiyalarning aksariyat belgilari o'z aksini topgan.

Mana mustaqillik sharofati tufayli pedagogik texnologiya bizga ham jadal kirib kelmoqda. Demak biz ham jahonda keng tarqalgan va kata yutuqlar va natijalar bergan bu texnologiyadan bahramand bo'ladigan payt ham keldai desak bo'ladi. To'g'ri, mamlakatimizda bu borada qator maqolalar, kichik-kichik kitobchalar ham chop qilindi. B.A Farberman, F.A Jumabaev, T.S Nazarova, M.Jumaniyozov, M.Salaeva va boshqalar bu borada talay ishlarni amalga oshirdilar.

Pedagogik texnologiya hatto o'tmishda yashab o'tgan Yan Amos Komenskiy bilimlarni o'quvchiga etkazishda yagona mukammal metod yaratish g'oyalarini ilgari surgan.

Jahon pedagogika fani ilmiy texnika taraqqiyoti, psixologiya, kibernetika, sistemalar nazariyasi va boshqa fanlarning o'zaro hamkorligi yordamida insonlarning bilim resurslarini samarali rivojlantirish mumkinligi g'oyalarin ilgari surmoqda.

Qisqasi butun dunyoda bilimlarni o'quvchi talabaga etkazishad samarali metodlarni izlash hamon davom etmoqda, Buning asosiy sababi, butun dunyoda ta'limning yoppasiga hamma uchun majburiy bo'lishidir. Bu o'z navbatida maktab oldiga talay vazifalarni ko'ndalang qilib qo'yadi.

Bitiruvchilarga nisbatan sifatli bilmi olish, ular bilan individual shug'ullanish kabi jarayonlar paydo bo'ldi. Ammo o'qitish sharoiti barcha uchun o'rtameyona atrofida bo'lib qoldi. Jamiyat uchun esa kundan-kunga etuk mutaxassislar zarurligi sezilib kelmoqda, Ishlab chiqarish karxonalari oliy ta'limdan chiqayotgan kadrlarga nisbatan o'zining salbiy e'tirozlarini bildirib boshladi. Bu o'z navbatida nafaqat o'rta ta'limdagi balki, oliy ta'limdagi o'quv jarayonini tizimini qayta qurib, Yangi pedagogik texnologiyani tadbqiq qilishni taqazo etmoqda.

Hozirgi zamon pedagogika fanida boshqacha didaktik yondashuvlar, didaktik vositalar yaratish zarur bo'lib qoldiki, bularning barchasi ta'limda ham xuddi ishlab chiqarishdagidek kafolatlangan natijalarga erishish ko'ndalang vazifa qilib qo'yildi.

Ma'lumki, ishlab chiqarishda hox sanoat yoki xox qishloq xo'jaligi bo'lsin, o'n minglab texnologik jarayonlarning kafolatlangan natijalari vujudga keltirgan har qanday o'rta malakali ishchi yukorida yaratilgan texnik hujjatlar, talablar asosida aniq sifatli mahsulot ishlab chiqaradi.

Bu erda ishlab chiqarish texnologiya asosini detallarning ishchi chizmalari egallaydi. Ish jarayonida bunday texnikaiviy hujjatlarga bo'ysunish texnologik tsiklning butunligini ta'minlaydi.

Masalan: O'zbekistonda xorijiy texnologiya asosida ishlab chiqarilayotgan televizorlar sifati xudi Yaponiya televizorlari sifatiga o'xshaydi.

Xush bunday texnologik jarayonni ta'limda ham qo'llab bo'ladimi?

To'g'ri, ta'limda bunday texnologik jarayonni qo'llash ancha murakkab .Avvalo bunga o'quv, o'quv-tarbiyaviy vazifalarning haddan tashqari ko'pligi, ta'lim mazmuni elementlarining xilma-xilligi, o'quv materialining nihoyatda ko'pligi, bilimlarni egallashda o'quvchilarning xilma-xil qobiliyatlarga ega bo'lishi, ular bilish faoliyatining turlichaligi va boshqa o'nlab omillar sabab bo'ladi. SHuning bilan birga AQSHning yirik pedagog, didakt olimlari B. Blush, D.J. Blok, D.J.Kerrol va boshkalar tomonidan pedagogik texnologiya koidalari yul yo'riklari ishlab chiqildi. Rivojlangan mamlakatlarda AQSH, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Kanada, Germaniya va boshqalarda soxa bilan shug'ullanadigan maxsus soxalar, tashkilotlar tashkil etildi.

Ularda ko'pgina mamlakatlarda ishlab chiqarish texnologiyasidek pedagogik texnologiya ya'ni yuqori darajadigi ta'lim metodologiyasi o'qitishga jadal tadbqiq etildi.

Jahondagi ko'pgina mamlakatlar ta'limda pedagogik texnologiyani qo'llashlari tufayli o'zlashtirish soxasida katta mavaffaqiyatlarga erishmoqdalar.

YUNESKO tomonidan o'tkazilgan eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik texnologiya asosida o'qitilgan o'quvchilar an'anaviy usulda o'qitilgan o'quvchilarga qaraganda 2-3 barobar yaxshi natijalar berganligi aniqlandi.

Yaponiya, Janubiy Koreya, Singapur kabi mamlakatlarda pedagogik texnologiya asosida o'qitilgan o'quvchilar fanlar olimpiadalarida ham faqat yuqori o'rinlarni egallaganlar.

Pedagogik texnologiyani ilgari surganlar Buxeviorizm oqimi tarafdorlaridir.

To yaqinlargacha bu oqimni psixologiyani predmeti sifatida emas balki, inson va hayvonlar xulqini o'rganishdan iboratdir degan fikrni ilgari suruvchi va himoya qiluvchi oqim sifatida tadqiq qilib kelindi.

Buxeviorizm tarafdorlari organizmning faqat tashqi muhitdagi ko'zg'ovchilarga nisbatan qaytaradigan javob harakatlari yig'indisini tushunadi.

Demak, Buxeviorizmga ko'ra psixologiyaning vazifasi faqat tashqi stimul, bilan unga qaytariladigan reaksiyalar o'rtasidagi teng ma'noda bog'lanishlarni aniqlashdan iborat. So'nngi yillarda tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, Buxeviorist xulq haqidagi mutaxassis testolog bo'lib, AQSHda eng obro'li kasblardan biri sanaladi.

Mavzu –3

GEORAFIYA TA'LIMI MAQSADLARI VA MAQSADLARNI BELGILASH.

Reja:

1. Maktab geografiyasi maqsadlarini aniqlash.
2. Geografik bilimlar orqali vazifalarni hal qilish.
3. O'quv maqsadlarini belgilash pedagogik texnologiyaning negizidir.
4. O'quv maqsadlarini aniqlash.
5. O'quv maqsadlari shajarasi.

Tayanch tushunchalar:

Atrof muhitni tahlil qilish, iqtisodiy ehtiyoj, ijtimoiy ehtiyoj, ekologik ehtiyoj, analitik, maqsadli, mazmunli, jarayonli, interaktivlik, an'anaviy dars.

Nazorat uchun savollar:

1. Maktab geografiyasi maqsadlarini aniqlamasdan turib, bu fanni o'qitish qanday qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi?
2. Bugungi kunning o'quvchisi qanday bo'lmog'i lozim?
3. Geografiya ta'limida qanday yo'nalishlarini olib borish maqsadga muvofiq?
4. O'quv maqsadlarini belgilashda nimalarga e'tibor berish lozim?
5. O'quv maqsadlari shajarasi nimalardan iborat?

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta'lim va tarbiyaning maqsadini tubdan yangilashga, o'tmishdan qolgan mafkuraviy kurashlar»ga barham berishga alohida ahamiyat qaratdi.

Mamlakatimizning rivojlangan davlatlar qatoridan o'rin olishga yordam beradigan milliy kadrlarni tayyorlashni zarurligini alohida uqtirdi.

Bu vazifalarni amalga oshirish uchun ta'lim maqsadlarini butunlay yangilash va unga mos ravishda ta'lim mazmunini moslashtirish zarurligini zamon talab etmoqda. Respublikamizda ro'y berayotgan sifat o'zgarishlar shundan dalolat beradiki, hozirgi kunda amal qilayotgan metodika va o'qitish vositalari jahon standartlariga javob bermay qoldi.

Bu o'z navbatida geografiya ta'lim maqsadlarida ham tub o'zgarishlarni amalga oshirish zarurligini taqozo etadi. Vaqt o'tishi bilan maktablarda geografiya o'qitish masalalari tez suratlarida o'zgarmoqda. Ilmiy texnika taraqqiyotining bu fanni o'qitishning sifat o'zgarishlariga ham ta'sir ko'rsatadi, albatta. Natijada geografiya bo'yicha o'quv dasturlari, o'quv rejalari tubdan o'zgara boradi. Demak, geografiya fanining mazmunining o'zgarishi, georafiya o'qitish masalalariga ham ta'sir qilmasdan qolmaydi. Maktab geografiyasi maqsadlarini aniqlamasdan turib, mazkur fanni o'qitishni amalga oshirish talaygina qarshiliklarni keltirib chiqaradi.

Jumladan:

1. Aniq masalalarsiz, dastur tuzish ancha mushkul bo'lib qoladi.
2. Uslublarni (metodlarni) aniqlab bo'lmaydi.
3. O'quvchilar bilimini tekshirishning samarali yo'llarini yaratish qiyinlashadi va hakoza.
4. Geografiya ta'limining kelajakdagi mazmunan qanday bo'lishini aniqlamasdan turib, o'quv predmetining ta'limiy va tarbiyaviy yo'nalishlarni aniqlash qiyinlashadi.

Bundan 100 yil oldin geografiya ta'limi asosida asosan karta va onda sondagi har xil rasmlardan foydalanilgan.

1950 yillarning boshiga kelib esa, fotosurat, televideniya, kinofilmlardan foydalanish imkoniyati paydo bo'ldi. Bugungi kunga kelib esa, xilma – xil ta'lim vositalari paydo bo'ldiki, bular geografiya o'qitish maqsadlariga ham ta'sir qilmasdagn qolmadi.

EXMdan tortib, kosmik suratlarga, kompyuterdan tortib, xilma-xil ko'rgazmali qurollarga geografiya o'qitish mazmunini boyitdi.

Bugungi talaba va o'qituvchi rivojlangan va taraqqiy etgan madaniy muhitda yashamoqda, ularni o'rab olgan muhit bundan 20-30 yil oldingiga qaraganda keskin farq qiladi. Maktab, o'qituvchi darslik va boshqa o'quv qo'llanmalari yagona bilim axborot bo'lmasdan qoldi. Bilim olishda maktabdan tashqari xilma-xil manbalar, gazeta va jurnallar, radio, televideniya, videofilmlar paydo bo'ladiki, ular o'quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishda katta ta'sir ko'rsatmoqda. O'quvchilarga ta'sir qilayotgan bu ma'lumotlarning aksariyati tasodifan bo'lganligidan, ular bilimni ma'lum yo'nalishda va izchillikda olib borishga yordam bera olishi ancha qiyin. Bu ma'lumotlar o'quvchilarning voqelikni to'g'ri anglab olishlariga qanchalik ta'sir qilishi aniq emas. Asosiy vazifa, ular bu ma'lumotlarga nisbatan tanqidiy yondasha olish, faktlar bilan fikrlar o'rtasida qanday bog'liqlik borligini ajrata olishga o'rgatish, ularda ilmiy dunyokarashini shakllantirishdan iborat. Bizni o'rab turgan dunyo (olam) haqida, turli muhitlarda yashab turgan o'quvchilar o'ziga xos qarashlarga ega. Millionlab o'quvchilar, umuman dengiz va okeanlarni, cho'llarni, tog'larni bevosita ko'rish, idrok qilish imoniyatidan mahrum, bevosita ko'rish orqali ularni tushina oladigan darajada bilish imoniyatlariga ega bo'la olmaydilar. SHu tufayli ham o'quvchilarning dunyo haqidagi bilimlarida, bu borada tushunchalar, tarkib toptirishda xilma-xil ta'lim uslublari vositalaridan foydalanishga to'g'ri keladi.

Geografik bilimlar nafaqat bu fan mutaxassislari, balki o'quvchilar kelgusida qanday kasblarni egallashlaridan qati'y nazar, ularning duyoqarashlari takomillashuvi uchun nihoyatda zarur. Agar har bir inson uchun o'qib olish, yozish, hisoblay olish qanchalik zarur bo'lsa, ularning madaniyatli kishi bo'lib etishishida umaman, har bir o'quvchining shaxsini belgilashda geografik bilimlarning ahamiyatini, rolini hayotning o'zi isbotlamoqda. Hozirgi davrda geografik bilimlar, Janubiy Amerika juda kam o'rganilgan bo'lib, ularda o'simlik, hayvonot dunyosi, relefi xususiyatlari haqida ma'lumotlar bir muncha shakllandi. Ular geografiyaga oid bo'lgan aksariyat bilimlar kosmik tadqiqotlar tufayli aniqlandi. Hozirgi geografiyaning asosiy vazifasi yangi erlarni kashf qilish, mamlakat va davlatlarni ta'riflashdangina iborat emas, balki jamiyat bilan tabiat o'rtasida bo'ladigan voqealarni, aholining tez suratda ko'payish oqibatlarini bilan ITI o'rtasidagi bog'liq kabi muammolarni hal qilishdan iborat. Demak, geografik bilimlar orqali quyidagi bilimlar hal qilinishi kerak.

Birinchidan o'quvchilarga hozirgi kundagi vaziyatni, kundalik turmushni, bundan 20-30 yil oldingi vaziyat bilan va xulosalar chiqarishga o'rgatish.

Ikkinchidan, hozirgi geografik bilimlar, er shari va uning ayrim regionlaridagi fakt va voqealarini ta'riflash emas, balki ulardan u yoki bu xo'jalik xududini rejalashtirishda foydalanishdan, iqtisodiy qaloqlikni bartaraf qilish, qishloq xo'jaligi mahsuldorligini oshirish yo'llarini izlash va hakoza lardan qo'l kelishini ta'minlash. Geografik bilim va muammolarni hal qilishda faol rol o'ynashi kerak. Bu fan o'quvchilarini kelgusida hayotga, ishlab chiqarish jarayonlariga to'g'ri tushunishga yordam berishdan iborat bo'libgina qolmasdan, balki ishlab chiqarish jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan iqtisodiy bilimlarni ham o'rganishga yordam

berishga erishmoq kerak. YUqoridagi maqsadlarni amalga oshirish uchun geografiya ta'limini quyidagi yo'nalishlarda olib borash maqsadga muvofiq.

1. Har bir geografiya kursining tarkibi va mazmunini aniqlash. Bunda masshtab joylashgan xususiyatlarini hisobga olish.

2. Har bir geografik ob'ekt va xodisaning o'rni va joylashini tahlil qila olish. Geografik tahlil orqaligina narsa va hodisalarning tabiiy va antropogen xususiyatlari aniqlanadi. Ularning joylashishi faqat statistik ma'lumotlardan iborat bo'libgina qolmasdan, balki doimiy rivojlanishda bo'lishligi tufayli ham geografik tahlil dinamik yo'nalishga ega bulishi kerak.

3. Atrof muhitni tahlil qilish. Yaxlit xudud o'zida bir qancha voqea va hodisani mujassamlashtirgan bo'ladi. Obektlar o'rtasidagi bog'liklikni aniqlash, joyni u yoki bu ishlab chiqarishni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi.

Insonlar va hayvonlar bu joyda yagona ekosistemaning bitta qismi sifatida mavjud bo'ladi. Inson o'zi yashab turgan muhitga ilmiy ta'sir qilib turadi. Bu ta'sir turli ko'rinishda, erlarni o'zlashtirish, sanoat va shaharlar, transport tarmoqlari qurilishida namoyon bo'lishi mumkin. Tabiiy va antropogen omillarning o'zaro ta'siri oqibatlarida madaniy landshaftlarning shakllanishi insonning atrof muhitga ta'siri oqibati natijasi deb qarash mumkin.

4. Geografik xududni o'rganishni tashkil qilish.

Fermer o'z eridan bozor iqtisodini e'tiborga olgan holda foydalanishga harakat qiladi. Uning erdan foydalanishi fermaning shahrdagi va ahli punktlaridan uzoq yaqinligiga ham bog'liq bo'ladi. Har qanday tuman va xududning erdan foydalanishi uning ixtisosligi bilan bog'liq bo'ladi. Bu o'z navbatida har bir xudud joylashgan landshaft xususiyatidan kelib chiqadi.

Umuman, barcha tumanlarning xududi infrastrukturalar xususiyatlari bilan belgilanadi. (bular temir yo'llar, avtoyullar, elektr liniyalari, suv quvurlari, kanalizatsiya tarmoqlari va hakoza).

5. Geografiyaning Yer va ijtimoiy fan ekanligi xususiyati uning tabiiy va iqtisodiy predmetlarini maktablarda o'qitishni taqozo qiladi. Geografiyaning bunday mazmunga ega bo'lishi kelajakda geograf mutaxasislarini tayyorlashda xilma-xil xabarlardan xabardor bo'lishni taqozo qiladi.

Har bir madaniyatli inson tabiiy va iqtisodiy geografiyaning eng oddiy (elementar) bilimlari bilan qurollangan bo'lishlari kerak.

6. Geografiya har bir region, tuman xududning, bir – biridan qaysi xususiyatlari bilan farqlanishini o'rgatishni o'z oldiga vazifa qilib qo'yishi kerak. Chunki narsa va hodisalarga umumiy tarif berish orqali ularga xos bo'lgan yoki qonuniyatlarini bilib olish ancha murakkab hisoblanadi. Demak, geografiya ta'limi maqsadlari vaqt o'tishi bilan o'zgasharishda va takommilashuvda bo'ladi. Geografiya davlat va xalqlar o'rtasida sodir bo'layotgan murakkab aloqalar va munosabatlarni o'rganishda ham ishtirok qiladi. U yoki bu xududda yashayotgan, ishlayayotgan insonlar faoliyatini geografik jihatdan tahlil qilmasdan, xususan ularning resurslarga va oziq-ovqatlarga ehtiyojlarini aniqlamasdan turib, biron joyni o'zlashtirib bo'lmaydi. Insonlar ehtiyojini quyidagi yo'nalishlarda o'rganish yaxshi natija beradi:

1. Iqtisodiy ehtiyoj rayonning mineral, qishloq xo'jalik, sanoat, rekratsion xududlarini o'rganish.

Ularni o'rganishda ham harajat qilib ko'proq foyda olish, nazarda tutiladi. Natijada bu xududda ko'rimsiz landshaftlar vujudga keladi, maishiy xizmatning tartibsiz amalga oshirilishi tufayli, kommunikatsiyalar batartib rivojlanishi ro'y beradi.

2. Ijtimoiy ehtiyojlar xududda kapitalni taqsimlashda tenglik asosida rivojlantirish. Xududning bir qismi rivojlanib, ikkinchi qismi rivojlanmay qolmasligiga erishish.

3. Ekologik ehtiyojlar. Insonning tabiatga noto'g'ri ta'sir etilishi oqibatlarini oldini olish, yoshlarda doimiy ravishda ekologik madaniyat elementlarini shakllantirib borishdan iborat.

Barchaning ekologik qoidalarni hurmat qilishini ta'minlashga harakat qilish. Demak geografik bilimlar mazmunan xilma-xil va boy bo'lib, inson faoliyatining turli soxalarida qo'llaniladi. Sayyoramizda yashovchi har bir inson geografik bilimlarsiz o'zini ma'lumotli va mustaqil fuqaro sifatida his qilishi qiyin. Inson yashab turgan atrof muhit go'zalligini his qilibgina qolmasdan, unda bo'layotgan sabab – oqibatlar mohiyatini tushunishi va anglab etishi kerak. Har bir fuqaro o'zi yashab turgan shahar, qishloq va orientirovka ola bilishi, uning geografiyasini puxta bilishi, landshaftni vujudga keltirgan omillarni bilishi va ularni baholay olishi, madaniy landshaftlarning tasodifan vujudga kelmaganligini, uning turli tuman sabablarning oqibatlari ekanligini anglashi, buning ijtimoiy va iqtisodiy, madaniy jarayonlarning rolini bilishi zarur. Fuqaro tabiatga o'zini ajablantirgan voqea va hodisalarni qisqacha ma'lumotini anglashi:

Masalan: Yer qimirlashlar, shamollar, yog'inlar va boshqa hodisalarning bo'lish sababalarini bilishi kerak. Ko'pgina muammolarga sergak qarashda, ularni echishni konstruktiv yo'llarini topishda geografiyaning ahamiyati katta. Bu fan insonlarning savodxonlik rejasini taminlashda keng imonkiyatlarga ega. Inson bilan atrof muhitning o'zaro bog'liqligini tushunish, 1000 yillar mutanosibligini ta'inlash faqat geografik bilimlar puxta egallaganidagina oshiriladi. Demak, geografiya ta'limi maqsadlarini amalga oshirishda yuqoridagilarga e'tiborni qaratish davrni talabidir.

O'quv maqsadlarini belgilash pedagogik texnologiya negizidir.

Pedagogik texnologiya didaktika tamoyillarini inkor etmagan holda, ta'lim jarayonini tashkil etishga ko'p jihatdan yangicha yondashuvni taqozo qiladi.

Pedagogik texnologiya tarafdorlari dars maqsadini aniqlashning an'anaviy usullarini-ularni o'quv material mazmuni, o'qituvchi va o'quvchi faoliyati orqali belgilashni tanqid qiladilar. Bunday usulda belgilangan o'quv maqsadlar aniq bo'lmaydi. Qo'yilgan maqsadga erishilgan yoki erishilmaganligini aniqlash ancha qiyin kechadi. Buning isboti sifatida muayyan fandan dars beruvchi o'qituvchilarning turlicha o'quv natijalariga erishayotganligini misol qilib ko'rsatish mumkin.

Pedagogik texnologiya asosida maqsadlarni belgilashda, har bir dars va mashg'ulotning maqsadi, undagi o'quv birliklari soniga mos bo'lishiga e'tibor qaratiladi.

Bu yo'nalish tarafdorlari maqsadlarning har bir mashg'ulotda 7-8 ta bo'lishi kerakligini aytadilar. O'quv birliklari soni yuqori kurslarda bir muncha ko'payishi mumkin. Masalan geografiya ixtisosligi I- bosqichida

o'qitiladigan "Umumiy Yer bilimi" fanining Atmosfera bobidagi ob- havo va iqlim mavzusida mashg'ulotning aniqlashtirilgan o'quv maqsadlari quyidagicha bo'lishi mumkin.

Talaba bu mavzuni o'zlashtirgach ob-havo va iqlim tushunchalarining ta'rifini biladi. Ob-havo va iqlimni vujudga kelishidagi asosiy omillarni sanab ko'rsatadi. Ob-havoning asosiy xususiyatlarini yoritadi, iqlimning gorizontal va vertikal o'zgarishlarini ayta oladi.

Ob-havo va iqlimning inson hayotidagi rolini ochib ko'rsata oladi, turli xil iqlimlarni: kontinental, dengiz, oraliq, musson iqlimlar va ularning xususiyatlarini ochib bera oladi. Iqlim mintaqalarini ajrata oladi.

Mavzu yakunida esa sinoptik (ob-havo) kartalarini o'qiy olish ko'nikmasiga ega bo'ladi.

O'quv maqsadlari quyidagi ko'rinishda aniqlanadi:

Birinchidan: ularning o'zlashtirilganligini aniq o'lchash imkoniyatiga ega bo'ladi;

Ikkinchidan: Test va boshqa shakldagi nazorat topshiriqlari bu maqsadlarga muvofiq xolda tuza oladi;

O'quv materialning mazmunini to'la kamrab olishga erishiladi;

Uchinchidan: o'quv maqsadlarining aniq bo'lishi barcha fan o'qituvchilarining bir xil natijaga erishishlari uchun zamin tayyorlaydi;

Turtinchidan: barcha fan o'qituvchilari kafolatlangan natijalarga erishishlarini hamda bo'lajak mashg'ulotlarni loyihalashda imkoniyatlar yaratadi.

Ta'lim texnologiyasi jarayonining umumiy maqsadi bir necha darajalarda oydinlashadi. Buni sxematik tarzda quyidagicha bajarish mumkin:

Ta'lim muassasi maqsadi

Fanning umumiy maqsadi

Predmetdagi bilimlar, yirik mavzular maqsadi

1	2	3
---	---	---

Xususiy o'quv maqsadlari

1	2	3	4
---	---	---	---

O'quv maqsadlari shajarasi

Pedagogik texnologiyaning eng muhim qismi loyihalashtirish va kafolatlangan natija hisoblanadi.

Loyihalashtirilgan ta'lim o'zida metodlar tizimini, ta'limning metodik usullarini, o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatish imkoniyatlarini, bilimlarni egallashga yordam beradigan ta'lim vositalarini, o'quvchilarning ijobiy, shaxsiy sifatlarini rivojlantirish maqsadini, yakuniy natijalarga erishishda qo'l keladigan instrumentlarni o'zida mujassamlashtiradi.

Ayniqsa, kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagogik texnologiyaning negizini tashkil qiladi. Kompyuter savodxonligi interaktiv muhitni yaratishda katta imkoniyatlarga ega. Ta'lim maqsadlari zaif aks etsa, teskari aloqa bo'lmasa bunda juda bo'sh interaktivlik bo'ladi. Televizion o'quv ko'rsatuvlarida teskari aloqa bo'lmaganligi tufayli uni zaif interaktivlik qatoriga kiritish mumkin. Zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan internet tarmog'i interaktivlik bo'yicha yuqori salmoqqa ega. Internetda teskari aloqa juda yaxshi yo'lga qo'yilgan. Demak, informatsion savodxonlikni oshirmasdan turib, ta'limda pedagogik texnologiyalarni qo'llash murakkabligicha qolaveradi. Bu o'z navbatida maqsadlarni aniqlashtirishni murakkablashtiradi.

Quyida an'anaviy va kompyuterlashgan ta'limni qiyoslash namunasini keltiramiz.

1. An'anaviy dars tizimida ta'lim barcha uchun bir xil sharoitda tashkil etiladi. Bunda mezon qilib o'rtacha o'quvchi olinadi. Bilim berishdan baholashgacha bo'lgan jarayon o'rtacha ko'rsatkichga asoslanadi. Kompyuterlashgan ta'limda esa har bir o'quvchi uchun alohida ta'lim jarayoni tashkil etiladi.

2. An'anaviy darsda o'qituvchi bilimni tayyor xolda o'quvchiga beradi. O'quvchi uni eshituvchi va passiv ishtirokchiga aylanadi. Kompyuterlashgan ta'limda har bir o'quvchi mustaqil faoliyat ko'rsatishi bilan bir qatorda bilimlarni ongli ravishda egallaydi. Bunday egallangan bilim mustahkam va uzoq esda saqlanadi.

3. An'anaviy ta'limda dars deyarlik bir xil qolipda ya'ni talab qilish, majburlash, belgilangan qoidalarga rioya qilishlik, hamma uchun bir xillik tarzda amalga oshadi. Bu o'quvchini zeriktiradi, ularda bilimga bo'lgan qiziqishni so'ndiradi.

Kompyuterlashgan ta'limda berilayotgan bilimning metodik, psixologik to'g'ri tashkil etilishi, dasturning to'g'ri tuzilganligi, o'quvchilarni ijodiy ishlashga o'rgatadi, kerak bo'lsa izlanuvchanlikka majbur qiladi va h.k.

4. An'anaviy darsda o'quvchilar bilimni nazorat qilish imkoniyatlari ancha chegaralangan bo'lib, o'quvchilar bilimni baholashda talay chalkashliklar mavjud. Uyg'a berilgan vazifalarni bir-biridan ko'chirish, umuman o'quvchilar bilimni tekshirishda maqsadlarning zaifligi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Eng muhimi shu paytning o'zidayok u yoki bu tushuncha va ko'nikmaning qay darajada o'zlashtirilganligini baholash imkoniyatiga ega bo'linadi. Yoki an'anaviy metodlarni pedagogik texnologiya bilan kiyoslashda har bir usulning o'ziga xos yutuq va kamchiliklarini aniqlash imkonini beradi.

Kompyuterlashgan ta'limda esa alohida har bir o'quvchi topshiriklarni (tushuncha, ko'nikma, bilim elementlari) mustaqil bajaradi.

Mavzu-4

TA'LIMIY O'YINLAR TEXNOLOGIYASI

(geografik o'yinlar misolida)

Reja:

1. Ta'lim jarayonida ta'limiy o'yinlar texnologiyasi.
2. Ta'limiy o'yin darslarining tavsifi.
3. Geografik o'yinlar texnologiyasi
4. Iqtisodiy geografiya ta'limida o'yinlardan foydalanish
5. Rolli o'yinlarni o'tkazish texnologiyasi

Tayanch tushunchalar:

Ta'limiy o'yin, sujetli roli o'yin, Ishbilarmonlar o'yini, YArmanka o'yini, Marketing o'yini, Matbuot anjumani, Baxtli tasodif o'yini, Geografik o'yinlar texnologiyasi, Topografik loto, O'yin musobaqalari

Nazorat uchun savollar:

1. Ta'lim jarayonida ta'limiy o'yinlar texnologiyasining ahamiyati nimada?
2. Ta'limiy o'yinlarda darslarda o'tkazishda qanday talablarga amal qilish lozim?
3. Geografik o'yinlar texnologiyalari to'g'risida o'zingiz fikr bildiring?
4. Geografik o'yinlardan foydalanganda o'yin qatnashchilariga qanday esdalik va mezonlar bor?
5. Rolli o'yinlarni o'tkazish texnologiyasi qanday?

Ta'lim jarayonida ta'limiy o'yinlar texnologiyasi ta'limiy o'yinli dars shaklida qo'llaniladi. Ushbu darslarda o'quvchilarning bilim olish jarayoni o'yin faoliyati bilan uyg'unlashtiriladi. Shu sababli o'quvchilarning bilim olish faoliyati bilan uyg'unlashgan darslar ta'limiy o'yinlar darsi deb ataladi.

Inson hayotida o'yin faoliyati orqali quyidagi vazifalarni amalga oshirish mumkin:

1. O'yin orqali shaxsning ma'lum faoliyatga bo'lgan qiziqishi ortadi;
2. Kommunikativ – muloqot madaniyatini egallashga yordam beradi;
3. Shaxsning o'z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o'zligini namoyon etishga imkon yaratadi;
4. Hayotda va o'yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni engishga tayyorlaydi, mo'ljalni to'g'ri olish ko'nikmalarini hosil qiladi;
5. O'yin jarayonida ijtimoiy me'yorlarga mos hulq - atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi;
6. Shaxsning ijobiy hislat va fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi;
7. Insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar tizimi, ayniqsa, ijtimoiy, ma'naviy - madaniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishga e'tibor qaratiladi;
8. O'yin ishtirokchilarida jamoa muloqat madaniyatini rivojlantirish ko'zda tutiladi.

O'yin bilan bog'liq faoliyat o'zining to'rtta xususiyati bilan ajralib turadi:

1. Erkin rivojlantiruvchi faoliyatning vujudga kelishi (Bunda o'yin ishtirokchilari rollarini, vazifalarini tanlash, o'z faoliyatidan ko'ngilli bo'lishi nazarda tutiladi).
2. Ijodiy muhitning tarkib topishi (o'yin ishtirokchilari tegishli ijodiy va mustaqil faoliyatga ega bo'ladilar).
3. His - hayajonli vaziyatning paydo bo'lishi (o'yin davomida musobaqa, raqobat, hamkorlik o'zaro yordam vujudga keladi).

4. O'yin davomida belgilangan qonun - qoidalariga qat'iy amal qilinishi (o'yin mazmuni, borishi, mantiqiy ketma - ketligi, vaqt balansi va h.k.).

O'yin tarkibiga quyidagi masalalar kiradi:

a) o'yinning sujeti

b) muayyan rollar, vazifalar

v) ushbu rollarni amalga oshirish uchun bajariladigan amallar (uslub)lar

g) aniq o'yinlar yoki shartli ravishdagi o'yin vositalaridan foydalanish

d) o'yin ishtirokchilari o'rtasidagi munosabat, muloqat.

O'yin faoliyatining tarkibi quyidagilardan tashkil topadi:

1. O'yinda ko'zda tutilgan maqsadni aniqlash, loyihalash;

2. Ushbu maqsadni amalga oshirish yo'llarini belgilash;

3. Olingan natijalarni tahlil qilish;

4. O'yin tuzilishiga tegishli o'zgartirishlar kiritish.

Ta'limiy o'yinlar darsining o'ziga xos xususiyatlari 1-jadvalda aks ettirilgan.

Ta'limiy o'yinlar darslarining bilim olish va o'yin faoliyatining uyg'unligiga qarab: sujetli - rolli o'yinlar, ijodiy o'yinlar, ishbilarmonlar o'yini, konferentsiyalar, o'yin-mashqlariga ajratish mumkin.

O'qituvchi avval o'quvchilarni individual, so'ngra guruhli o'yinlarga tayyorlash va uni o'tkazish, ular muvaffaqiyatli chiqqandan so'ng, ommaviy o'yinlarga tayyorlash lozim. Chunki o'quvchilar ta'limiy o'yinlari darslarida faol ishtirok etishlari uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari, bundan tashqari, sinf jamoasi o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam vujudga kelishi lozim.

O'qituvchi ta'limiy o'yinlar darslarini o'tkazishda quyidagi ta'limiy talablarga amal qilishi lozim:

1. Ta'limiy o'yin darsi dasturda qayd etilgan ta'limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi vazifalarni hal qilishga qaratilgan bo'lishi;

2. Muhim muammolarga bag'ishlanishi va ular o'yin davomida hal qilinishi;

3. Barkamol inson shaxsni tarbiyalash tamoyillariga sharqona odob - ahloq me'yorlariga mos kelishi;

4. O'yin tuzilishi mantiqiy ketma - ketlikda bo'lishi;

5. Mazkur darslarda ta'limiy tamoyillarga amal qilinishi va eng kam vaqt sarflagan holda ulkan samaraga erishish kerak. Quyida biz ta'limiy o'yin darslarining tavsifiga qisqacha to'xtalamiz.

Sujetli - rolli o'yinlar

Oliy o'quv yurtlari, akademik litsey va kasb-hunar ta'limi, o'rta maktab o'quvchilarida ijodiy fikrlash, mustaqil bilim egallash ko'nikmalarini rivojlantirish va o'zlarida bor bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi vaziyatlarda qo'llash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishda sujetli-rolli o'yinlarni ko'pchilik hollarda muhim rolli o'yinlarni ko'pincha matbuot konferentsiyasi bilan aralashtirib yuborishadi. Har ikkala o'yinni ta'lim jarayonida qo'llashdan ko'zlangan maqsad bir-biriga monand bo'lsa-da, ular o'rtasida katta farq mavjud. Bu holni ta'limda ta'limiy o'yinlarga etarlicha tavsif berilmaganligi bilan izohlash mumkin.

Bizning fikrimizcha, kundalik hayotdagi ijtimoiy munosabatlarni, tabiat va tabiiy hodisalarning ob'ektlari o'rtasidagi aloqalarni badiiy ko'rinish tarzida yoritish asosida vujudga keltirilgan muammolarni o'quvchilarning o'zlaridagi bilim zahiralariga tayangan holda hamkorlikda, bosqichma-bosqich hal etish jarayonida yangi bilimlarni egallashga qaratilgan ta'limiy o'yinlarni sujetli-rolli o'yinlar deb atash lozim. Bunda o'yin sujetli jamiyatdan yoki tabiatdan olinadi. Ba'zan jamiyat va tabiatdagi muammolar uyg'unlashtiriladi. Geografiya kursini o'qitishda "Orol dardi-olam dardi", "Tabiatdan foydalanish va uni muhofaza qilish muamolari" mavzularni sujetli-rolli o'yinlar tarzida o'tkazish maqsadga muvofiq.

Ishbilarmonlar o'yini

Jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni aks ettirishga, o'quvchilarning muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan hamda kasbiy sifatlarni tarkib

toptirish, ularni ongli ravishda kasbga yo'llash, ilmiy dunyoqarashini kengaytirishga qaratilgan ta'limiy o'yinlarni ishbilarmonlar o'yini desa bo'ladi.

Bu o'yin quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- O'yin mavzusini belgilash;
 - O'yinning maqsadi va vazifasi borishida mantiqiy ketma-ketlik, hamda o'quvchilar bajarishi zarur bo'lgan topshiriqlarni aniqlab, rivojlantirish;
 - O'yin davomida o'quvchilar oldiga o'qib bilishga oid muammoli vaziyatlar tizimi uni vujudga keltirish, aniqlash va loyihalash yo'llari;
 - O'yinda o'quvchilarga vazifalarni taqsimlab, aniq yo'llanma berish;
 - Muammoli vaziyatlardan chiqishda avvalgi mavzularda o'rgangan bilim, ko'nikma va malakalardan, foydalanish, odatiy va yangi kutilmagan vaziyatlarda ularni qo'llash imkoniyatlarini aniqlash;
 - O'quvchilarning ta'limiy o'yinga tayyorgarligi va faoliyatini kuzatib nazorat qilish;
- Ta'limiy o'yin darslarining muvaffaqiyati avvalo o'quvchilarning mahoratiga bog'liq.

Geografiya o'qitishda "Qishloq xo'jaligi" geografiyasini o'rganishda ishilarmonlar o'yinini auktsion-dars shaklida o'tkazish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Hozirgi bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar murakkablashishi qishloq xo'jaligi mahsulotlari va sanoat mollari narxining doimiy tarzda o'zgarib turishi tilimizga, hayotimizga yangi - yangi tushunchalar ishilarmon, menejer, broker, marketing va boshqalarning kirib kelishiga sabab bo'lmoqda.

YUqoridagi kasbdagi kishilar iqtisodchi bo'lish bilan birga, o'rta maktabda o'qitilgan barcha fan asoslarini yaxshi o'zlashtirgan, bilimdon, zukko kishilar bo'lishi lozim. Agar ular fan asoslarini yaxshi bilmasalar, bu kasbda ishlay olmasliklari, foyda keltirmay oldi - sotdida inqirozga uchrashi mumkin.

Respublikamizdagi mol - tovar birjalarida qo'shma korxona, fermer xo'jaliklari jahonning ko'p mamlakatlari bilan tijorat ishlari olib boradilar va sanoat, xom - ashyo, qishloq xo'jalik mahsulotlarini harid qiladilar.

Yarmarka o'yinini o'tkazish

Qishloq xo'jalik mavzusi o'rganilayotganda "Yarmarka" o'yinini o'tkazish mumkin. Savdo firmasining vakillari o'z mollarini namoyish etadilar. Bu mollar qishloq xo'jalik mahsulotlari bo'lib, dunyo talablariga javob beradi.

Boshlovchi qishloq xo'jalik mahsulotlari auktsionini ochiq deb e'lon qiladi. Har bir mamlakat vakili o'z molini reklama qiladi. Masalan, Irlandiya tirik mollarni tavsiya qiladi. Kino tasmada atrof-muhit, toza o'tloqda yurgan chorva mollari ko'rinadi. "Zumradorol" vakillari o'z mollari sifatini kafolatlaydi. Norvergiyaliklar baliq, Finlandiya go'sht, yog', tuxum, Islandiya baliq, Daniya sut va sut mahsulotlari, (yog', margarin, pishloq, tuxum, cho'chqa go'shti, pivo) Niderlandiya gul, poliz mahsuloti, kartoshka, sut va go'sht mahsulotlari asosan cho'chqa go'shti, parranda go'shti, shokalad, Belgiya kuydirilgan yog', Frantsiya g'alla, qand, shakar, pishloq, parranda go'shti, pivo, efir yog'i, GFR - cho'chqa go'shti, qand, shakar pivo, Shveytsariya pishloq, oziq - ovqat, kontsentratlar, shokalad, Avstriya sut va go'sht mahsulotlari, Vengriya go'sht mahsulotlari, meva, uzum, poliz mahsulotlari, Bolgariya poliz mahsulotlari, meva, tamaki, konservalar, Chexiya pivo, xmel, Polsha piyoz, kartoshka, tuxum, muzlatilgan poliz mahsuloti va mevalar, Portugaliya zaytun, tsitrus, mevalar, tamaki, vino, sardina, Ispaniya uzum, apelsin, ertangi poliz mahsulotlari, tamaki, vino, probka dubi, Italiya uzum, tsitrus, mevalar, vino, Gretsiya zaytun, tsitrus mevalar va hokazolar.

Dars yakunida mavzuga yakun yasaladi, faol ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantirilib baholanadi.

Ta'limiy o'yinli auktsion darslari o'tkazishdan maqsad o'quvchilarni yangi kasblar bilan tanishtirib ularni kasbga yo'llash, egallagan bilimlarni hayotda qo'llay olish, fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, adabiyotlar bilan mustaqil ishlay olish va bilimlarni ongli egallashini ta'minlashdan iborat.

Marketing o`yini

O`yin davomida “ixtisoslashish”, “eksport”, xalqaro aloqalar, geografik mehnat taqsimoti, kabi tushunchalar kengayadi. O`yin davomida turli manbalardan axborot to`plash, ijodkorlik, ishbilarmonlik, artistlik qobiliyatlari o`quvchilarda namoyon bo`ladi. O`yin o`quvchilarni kasb tanlashga ham yo`naltiradi, kelajagini belgilashga yordam beradi.

Dastlab o`yinda marketing so`zini tushinib olish lozim bo`ladi. Chunki o`quvchilar hali o`yinning mazmuni bilan chuqur tanishganlari yo`q. O`z mamlakati haqida ko`proq axborot to`plashi kerak.

Boshlovchi o`quvchilardan bo`ladi. O`yinda bayroqlar, emblemalar qatnashchilar tomonidan avval tayyorlanadi. Geografiya xonasi o`yin boshlanishidan oldin o`quvchilar tomonidan jihozlanadi. Mamlakatlarga oid haritalar, o`simlik va hayvonot dunyosi namuna va yig`malari, tog` jinslari, va minerallar, turli sanoat va qishloq xo`jaligi mahsulotlaridan namunalar har bir mamlakat haqida ko`rgazmali axborot beradi.

Har bir guruh uchun alohida joy ajratiladi. Eksport hay`ati, uchun stol ajratiladi. Ish joyida vatman qog`ozi, rangli qog`ozlar, o`yin dasturi, qaychi, kley, flomaster, atlas, ma`lumotnoma kabilar bo`ladi.

Boshlovchi “Cizlarni xalqaro savdo kuni bilan tabriklaymiz. Bugun bu erda marketing mutaxassisleri yig`ilgan“. Deb o`yinni boshlaydi. Mamlakatlarning vakillari o`yin yig`ma va namunalaridan o`z mamlakatiga tegishlilarini o`z ish joyida namoyish etadi. SHundan so`ng o`yin bilan tanishtiriladi.

O`yin to`rt bosqichda olib boriladi.

I-bosqich. Reklama tayyorlash 5 daqiqada imkoniyatdan foydalanib har bir mamlakat vakili o`ziga ajratilgan joyga reklamasini iladi. So`ngra hamma reklamalar «marketing» zalida namoyish etiladi va hamma bir joyga to`planadi.

II-bosqich. Har bir mamlakat vakili eksport qiladigan mahsulotlari haqida reklama berib axborot beradi. Har bir guruhda teng miqdorda “valuta” 10 tadan karton kvadrat ajratib beradi.

III-bosqich. Bozor o`rganiladi, qaysi mollar ko`p, qaysi mollarga talab katta yoki bor. Har bir mamlakat vakillari xabar beradi. Kimdan nima oladilar, oziq-ovqat bir karton kvadrat, yoqilg`iga ikkinchi tayyor mahsulotga uchinchi va hokazo. Savdo ekspertlari tezgina “valutalarni” yig`ib, turlarga ajratib, bankda yoki qutichada to`playdi. Savdoning faolligi boshlovchiga bog`liq. Eksport hay`ati “valutalarni” sanab qaysi mamlakat vakili bozor talab mol keltirib, ko`p savdo qilish imkoniyatiga ega bo`lganligini e`lon qiladi.

IV- bosqich. Brifing. Mamlakatlarning vakillari qaysi soxalar bo`yicha kimlar bilan shartnomalar imzolashi ma`lum bo`ladi va shartnomalar imzolanadi. Masalan: turizm, ilmiy - texnikaviy, mol ayirboshlash va boshqalar. O`yin yakunida ekspertlar ishga xulosa yasaydilar. O`yinda yutqazganlar bo`lmaydi.

Matbuot anjumani

Janubiy Osiyo yoki Hindiston mavzusida darsni matbuot anjumani tarzida o`tish o`quvchi talabalar uchun juda qiziqarli bo`ladi.

Darsning ta`lim - tarbiyaviy maqsadi.

1. Hindiston tabiati haqida o`quvchilarda tasavvurlar hosil qilish.
2. Qo`shimcha adabiyotlar bilan ishlash va boshqa matbuot axborotlaridan foydalanib ma`ruza tayyorlash.
3. Hind xalqiga do`stona munosabatlarni tayyorlash.

Darsga oid texnologiyalar. “Bu ko`p asrli va rang - barang Hindiston” nomli devoriy gazeta chiqarish, “Hindiston changalzorlarida”, “SHri-Lanka oroli”, kinodan parchalar, hind qo`shiq va raqslari, video tasmasi, dunyoning siyosiy haritasi. Hindistonda ishlab chiqarilgan, mahsulotlarning ko`rgazmasi ya`ni bular kiyimlar, ziravorlar, kofe, choy, guruch va boshqalar. Hindiston haqida kitoblar rasmlar ko`rgazmasi. Rasmlar: “Hind – Gang pasttekisligi”, “Hindiston o`simliklari”, “Hindiston tropik o`rmonlari hayvonlari” va boshqalar.

Faollar zali yoki geografiya xonasini jihozlash. Stollar matbuot anjumaniga moslab joylashtiriladi. Gazeta va jurnallar nomi yozib qo'yiladi. O'quvchilar jurnalistlar rolini o'ynaydilar. Stol o'rtasiga yoki o'rta gullar qo'yiladi.

Darsning borishi. Hind qo'shiqlari yangraydi. SHundan so'ng boshlovchi anjumanni ochadi. "Hurmatli anjumanimiz qatnashchilari, mehmonlari, bugungi matbuot anjumanimiz mo'jizalar mamlakati Hindstonga bag'ishlanadi". Hindiston haqida vatandoshimiz Beruniyning "Hindiston asari orqali, Afanasiy Nikitindan 25 yil avval Hindiston haqida yozgan Abdurazzoq Samarqandiy, 300 yil Hindistonda podsholik qilgan Boburiylar asarlari Buyuk ipak yo'li sayohatnomalari orqali Hind va Turon xalqlari qadimiy aloqalarini bilib olamiz" deb anjumanni ochadi.

Shundan so'ng bugungi Hindiston tabiati va xo'jaligi haqida uning geografik muammolari yuzasidan fikr yuritiladi. Matbuot anjumanida mutaxassislar Hindistondan kelgan mehmonlar milliy kiyimda chiqadilar.

I. Geograf. Hindistonning geografik o'rni haqida gapirib, siyosiy haritadan ko'rsatadi va maydoni, aholisi, poytaxtini aytadi.

II. Demograf. Hindiston aholisi haqida ma'lumot beradi. U ma'ruzasini darslik, saylanmalar, ma'lumotnomalar, qomuslardan foydalanib tayyorlagan. Aholisiga oid rasmlar ham ko'rsatadi.

SHundan so'ng jurnalistlar unga savollar beradi:

1. Nima uchun Amerika erli aholisi hindular deb ataladi ?

2. Hindlarning qanday odatlarini bilasiz?

3. Hindistonda bayramlar nimaga bag'ishlanadi?

4. Nima uchun Hindistonliklarning kiyimlari chiroyli?

5. Hindiston yarim oroliga yaqin SHri - Lanka oroli joylashgan? Ular Hindistonliklardan nimasi bilan farq qiladi va ular nima bilan shug'ullanadilar?

Javoblardan so'ng 5 daqiqa "Shri - Lanka" oroli haqida kino parcha qo'yib beriladi.

III. Tabiiy geograf. Hindiston tabiati haqida gapirib beradi. Unga jurnalistlar savollar beradilar.

1. Hind - Gang pasttekisligida nima sababdan suv toshqinlari yuz beradi?

2. Aytingchi Hind - Gang pasttekisligi va Himolay tog'lari qanday hosil bo'lgan?

3. Hindistonning hayvonot dunyosi haqida nimalar deya olasiz? Fillar haqida gapirib bering?

Tabiiy geograf savollarga javob bergandan so'ng "Hindiston changalzorlarida" nomli kino parchasi namoyish qilinadi.

IV. So'ngra iqtisodiy - geograf. Hindistonning xo'jaligi va iqtisodiy aloqalari haqida munozara olib boradi va jurnalistlar bergan quyidagi savollarga javob qaytaradi.

1. O'zbekiston - Hindiston bilan qanday aloqalar olib bormoqda?

2. Hindistondan biz nimalar olamiz? Javob ko'rgazmadagi narsalar haqida bo'ladi.

3. Hindiston aholisi soniga ko'ra dunyoda - ikkinchi o'rinda, go'sht iste'mol qilishda oxirgi o'rinlarda turadi, bunga sabab nima?

So'ngra savol - javoblar tinglanib va muhokama qilinib, o'z o'lkasi haqida gapirib berish uchun mehmonlarga so'z beriladi.

Hindiston ekologiyasi haqida ekolog axborot beradi va u jurnalistlarning quyidagi savollariga javob beradi.

1. Hindistonda qaysi hayvon davlat muhofazasiga olingan?

2. Hindistonning qaysi qismlari tabiati inson tomonidan o'zgartirib yuborilgan?

3. Hindistonda milliy bog' va qo'riqxonalar bormi?

O'quvchi talabalar savollarga javob berganlarida o'z aytganlarini haritadan ko'rsatadilar.

VI. O'quvchilarga bajarish uchun quyidagi mustaqil ishlar beriladi.

1. Hindiston va u bilan chegaradosh davlatlarni yozuvsiz haritaga tushirib poytaxtlarini yozing?

2. Olgan bilimlaringizga tayanib Tar cho'lining paydo bo'lish sabablarini aytib bering?

4. Siz Hindistonga yilning qaysi faslida borishni istaysiz. Sabablarini izohlab bering?

VII. Shundan so'ng toponomist so'zga chiqib ayrim joy nomlarini kelib chiqishini izohlab beradi.

1. Dekan yassi tog'i - qadimiy sanskrit tilida Dakshina Pata-o'ng yo'l demakdir. Keyinchalik mamlakat deyilgan. Ertalab turganda sharqliklar odatiga ko'ra yuzi sharqqa qarab janub tomonda bo'ladi.

2. Hind - daryosi sanskrit tilida hind xu - daryo degan so'zdan olingan. Gang daryosi - Hind tilida daryo demakdir.

3. Himolay tog'lari - Nepal tilida Himal - qorli tog` demakdir. Umuman manbadan s'erra - nevada, beluxa, snejnaya, keniya bular hammasi bir so'zni analoglari.

4. Hindiston yarim oroli - forslar tilida Hindu, Hindu-ston - Hindular mamlakati, Hindular o'z erini, yarim orolni Bharat, "Bharatlar" sulolasi nomi bilan atashadi.

5. Bengaliya qo'ltig'i - bengallar eri xalq nomidan olingan.

Hindistonda 170 ga yaqin turli elat, millat va xalqlar yashaydi. Aholi ikki til guruhida hindu va urdu guruhida so'zlashadilar. Hinduizm va islom dinlariga e'tiqod qiladi. Eng yirik xalqlari hindular, panjobliklar, bengallar, cho'jaratlar, marigxilar va boshqalar. Aholi asosan dehqonchilik bilan shug'ullanadi. Chorva mollaridan ish hayvoni sifatida foydalanadilar. Hindular sigirlarni "muqaddas" deb bilishadi. Uni so'yish, go'shtini iste'mol qilishni gunoh deb biladilar. Hindistonliklarning asosiy ovqati qaynatilgan guruch, atala, sabzavotli taomlardir.

Hindular odatiga ko'ra, o'lgan odam kuydirilib, kuli daryoga sochib yuboriladi. Hindistonda bayramlar juda ko'p. Masalan, hosil bayrami yanvar oyida o'tkaziladi. Uch kun bayram bo'ladi. Bayramga turli taomlar tayyorlanadi, hosilni vujudga keltirgan quyoshga, erga, xo'kizga olqishlar aytishadi. Xo'kizlar bezatilib xo'kiz poygasi o'tkaziladi.

26 - yanvarda har yili Bharat – Hindiston respublikasi e'lon qilingan kun bayram qilinadi. Bayramda hammayoq bezatiladi. Birinchi kuni harbiy parad o'tkaziladi. Paradni fillar boshlab beradi. So'ngra tuya mingan suvoriylar o'tadi. Paraddan so'ng raqs hudosi to'rt qo'shiq SHivaning raqsi tomosha qilinadi. Bayramning ikkinchi va uchinchi kunlari esa butun Hindiston raqs ustalari ko'rigi o'tkaziladi.

Hindiston respublikasini o'zlari bharat Respublikasi deb ataydilar. Poytaxti Dehli shahri. Bu mamlakat va uning qo'shnilari Pokiston, Bangladesh, Nepal, Shri-lanka davlatlari bilan O'zbekiston do'stona aloqalar olib borib qo'shma korxonalar qurmoqdalar.

Matbuot anjumani oxirida Hind qo'shiq va raqslari ijro etiladi. Bu darsda o'quvchilar o'zlari qidirib topgan ko'pgina materiallarni, bilimlarni oshirish, darsning qiziqarli bo'lishiga Hindiston haqida ko'p qiziqarli materiallar berilib, bu mamlakat bizga ancha yaqin bo'lib qoladi. So'ngra o'qituvchi darsda faol qatnashgan o'quvchilar nomini alohida qayd qilib baholaydi.

Baxtli tasodif o'yini

O'yinchilar 4 - 6 kishi bo'lib, ular bilimdonlardir. Savollar qizil va ko'k konvertda bo'ladi. Guruh sardorlari savollarni boshlovchidan oladilar va birgalashib 30 lahza tayyorlanadilar. So'ngra o'yinchilardan biri savollarga javob beradi. Ishqibozlarning savollar javobini aytishga yo'l qo'yilmaydi.

I-tur. Har bir guruhga savollar beriladi. Savollarga 15 lahzadan so'ng javob beriladi. 30 lahzadan vaqt oshsa javoblar inobatga olinmaydi. Har bir to'g'ri javobga bir ball beriladi.

Birinchi guruhning savollari:

1. Afrikani kim birinchi aylanib o'tgan?
2. Avstraliyada quruq o'zanlar nima deyiladi?
3. Sahrodagi shamol nima?
4. And tog'laridan qanday foydali qazilma olinadi?
5. Afrika cho'llarini ayting?

Javoblar: Vaska - da Gama, Krik, Samum, Mis, Sahroi Kabr, Kalahari, Namib.

Ikkinchi guruhning savollari:

1. Qaysi materikda er qimirlaydi?
2. Afrikada quruq o'zanlar nima deyiladi?

3. Kuchli shamolning nomi nima?
4. Afrikada qaysi mamlakat foydali qazilmalarga boy?
5. Janubiy Amerika tekisliklarini ayting?

Javoblar: Antarktida, vodiylar, tornada, JAR, Amazonka, Orinoko, La-Plata.

II-tur. Savollarga bir daqiqagacha o'ylab javob berish mumkin. Har bir to'g'ri javobga ikki ochko boshlovchi, o'n besh lahzadan so'ng javobga tayyorgarlikni so'raydi.

Guruhga I - savol. I. Konvert ichida kofe doni bor bu ekin nomi, vatani, qaerlarda ekiladi, tayyorlash texnologiyasini aytib beradi.

javob: Vatani Afrika, u hozir esa Janubiy Amerikada ko'p ekiladi va hokazolar rasmini chizadi.

2-savol: Afrika ustidan samolyotda uchayapsiz ekvator ustida nima ko'rasiz qormi?, muzmi?

javob: Klimanjara tog'i ekvatorga yaqin joylashgan uning cho'qqilarida doimiy qor va muzliklar bor.

3-savol: Bu o'simlik davlatning ramzlaridagi belgisi bu qaysi o'simlik.

javob: Namibiya davlati belgisi velvichiya.

Ikkinchi guruhga savol I. Konvertida kakao kukuni bor uni izohlang?

javob: Vatani Janubiy Amerika u ikki yarim sharda ham ekiladi? O'simlikni rasmini chizib ko'rsatadi. Kakaoni ichishga tayyorlab ko'rsatiladi.

2 – savol: Siz Anxel sharsharasidasiz. Suvni tatib ko'ra olasizmi?

javob: U juda baland sharshara. Unga juda yaqin borib bo'lmaydi. Uzoqdan ko'ramiz, suvini tatib ko'rib bo'lmaydi.

3 - savol Bu o'simlik Amazonka daryosi mo'jizasi uni nomi nima?

javob: viktoriya regiya .

Ishqibozlarning savollari.

I-guruhga.

1. Mulatlar kim? (Evropalik bilan negrlarni nikohidan tug'ilganlar).

2. Atoll nima? (Marjon orollari).

3. Avstraliya gerbida qaysi hayvon tasvirlangan? (Kenguru).

2-guruhga.

1. Vikinglar qaerda yashagan? (Skandinaviyada).

2. Dunyoda qaysi daryo eng katta? /Amazonka/.

3. Liviya davlati qaerda ?. (Afrikada).

III-tur. Boshlovchi har bir guruhga savol beradi. Savollarga javobni hamma birga tayyorlaydi. Javob 15 lahzadan so'ng so'raladi. To'g'ri to'la javobga bir ball qo'yiladi.

1-guruhga. 1. "Ajal vodiysi qaerda joylashgan"? (SHimoliy Amerikada).

2. Selva nima? (Janubiy Amerikadagi ekvatorial o'rmon).

3. Papuaslar hayotini ular ichida yashab kim o'rgangan? (Makluxo-Maklay).

4. Qaysi materik eng keyin ochilgan? (Antarktida).

5. Sardorga. Epifit nima? (epifit o'simlik. U boshqa o'simlikda yashaydi. Lekin parazit emas).

2-guruhga. 1. "O'lik dengiz" qaerda joylashgan? (Arabiston yarim orolida).

2. AQSh ning eng shimoliy shtati qaysi? (Alyaska).

3. Avstraliya aborigenlarining ov quroli nima ? (Bumerang).

4. Qaysi davlat butun materikni egallagan? (Avstraliya ittifoqi).

5. Sardorga. Qaysi tuproq ferralit deyiladi? (tarkibida temir moddasi bo'lgan nam, issiq iqlimda hosil bo'lgan, tuproq qizil rangli bo'ladi).

IV-tur. I-II guruhlar berilgan rasmlarni izohlab beradi. Haritadan davlatlarni, shakarqamish plantatsiyasi, sholi ekini, choy terish, sayyohlarning rasmlari, sanoat korxonasi, shaharlar va boshqalarni.

Ishqibozlarning savollariga javob beriladi.

V-tur. 1 daqiqada savollarga javob beradilar. Javob qisqa, bir soʻz bilan javob beriladi. Oʻylash uchun 15-30 lahza.

1-guruhga. 1. Grenlandiya soʻzining maʼnosi? (yashil mamlakat er).

2. Janubiy Amerikadagi eng katta mamlakat? (Braziliya).

3. Gavayi orollari qaysi mamlakatga qaraydi? (AQSh ga).

4. SHimoliy va Janubiy Amerikani qaysi kanal ajratib turadi? (Panama).

5. Afrika qirgʻogʻidagi eng katta orol? (Madagaskar).

2-guruhga. 1. Grenlandiya qaysi mamlakatga qaraydi? (Daniya).

2. Geveyadan nima olinadi? (kauchuk).

3. Magellan dunyo sayohatidan qaytib kelganmi? (yoʻq).

4. Kenguru soʻzining maʼnosi . (bilmayman).

5. Afrika va Evropani qaysi boʻgʻoz ajratib turadi ?. (Gibraltar).

Bu oʻyinga uzoq vaqt tayyorlaniladi. U oʻqituvchi va oʻquvchilardan koʻp mehnat va izlanish talab qiladi. Uni takrorlash, amaliy ish darslarida oʻtkazish maqsadga muvofiq boʻladi.

Geografik oʻyinlar texnologiyasi

Oʻzbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” va “Taʼlim toʻgʻrisidagi Qonuni” talablaridan kelib chiqib yangi pedagogik texnologiyalarni darsga tadbiq etish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. Pedagogik texnologiyalarga muvofiq darsning maqsadi, davlat buyurtmasiga mos kelishi lozim, darsning maqsadi uning mazmunini belgilaydi. Dars mazmuni dastur boʻyicha chuqur bilim berilishi oʻqituvchining dars mahoratiga bogʻliq. Beriladigan bilimlar asosida esa koʻnikma va malakalar shakllantiriladi. Davlat buyurtmasiga asosan davr talabi asosida reja, dastur, darslik, oʻquv qoʻllanmalari, oʻquv vositalari ham yangi pedagogik texnologiyalar asosida yangilab boriladi. Dars maqsadi, mazmuniga mos ravishda oʻqitish vositalari hamda dars usuli tanlanadi.

1. Nazariyani amaliyot bilan bogʻlash zaruriyatidan kelib chiqib, ilmiy asoslangan tajriba - sinovdan oʻtgan, yangiliklar bilan boyitilgan zamonaviy taʼlimga oʻtish lozim. Bunda sustkashlik va harakatsizlikka yoʻl qoʻyib boʻlmaydi. Dastur va darslikdan ahamiyati kam boʻlgan materiallar chiqarib boriladi. Hozirgi fan - texnika yutuqlariga asoslanib, ilmiy - texnik axborotlardan keng foydalangan holda oʻquv dasturlarini muntazam yangilab borish taqozo etiladi.

2. Oʻquv jarayonini qulaylashtirish lozim. Bunda oʻqituvchi va oʻquvchining kam kuch sarflab maqsadga erishuvchi, oʻqitish uchun qulay sharoit yaratish koʻzda tutiladi.

3. Oʻqitishda yangi vositalar, faol usullar, taʼlimiy materiallar taʼlimning ilmiyligini oshiradi va bu jarayon rivojlantirib, takomillashtirilib boriladi. Ilmiy tadqiqotlarning natijalari amaliyotga joriy etib borilsa, maqsadga muvofiq boʻladi.

4. Oʻqituvchi va oʻquvchilarning oʻzaro hamjihatligi taʼminlangan boʻlishi kerak. Oʻqituvchi oʻquv jarayonida amaliyotchi konstruktor sifatida faoliyat koʻrsatishi, taʼlim maqsadini aniq tasavvur etishi, dars mazmunini chuqur bilishi, oʻqitish texnikasi va usullarini yaxshi egallagan, oʻqitish jarayoni uchun zaruriy shart - sharoit yarata olgan boʻlishi va uni amalga oshirishi lozim.

5. Taʼlimda yangi pedagogik texnologiyalar, axborot va oʻqitish vositalaridan ayniqsa kompyuterdan, elektroaloqa, radio, televideniya dan samarali foydalanish talab etiladi. Ular vositasida taʼlimiy materiallar ishlab chiqish yaxshi samara beradi.

6. Oʻquv jarayonining samarasi uning moddiy texnika bazasiga bogʻliq boʻlib, maktab binosi hozirgi zamon talabiga javob berishi, shovqindan holi, iqlim sharoiti hisobga olingan, yorugʻ, zarur mebellar bilan jihozlangan boʻlishi lozim.

7. Oʻquv tarbiya jarayonini sifatini baholash pedagogik texnologiyaning oʻz oldiga qoʻygan ijtimoiy maqsadidir. Baholashning reyting - test tizimi, oʻquvchilarning bilim va koʻnikmalarini tekshirishda yangi avtomatlashtirilgan nazorat vositalaridan foydalanish asosiy yoʻnalish boʻlishi kerak.

Yangi pedagogik texnologiyani joriy etishda quyidagi uch omilni hisobga olish lozim:

1. Ijtimoiy – muhit, jamiyat, oila, maktab, ularning oʻquvchi ongiga intellektual taʼsiri:

2. Pedagogik jamoaning pedagogik faoliyati, ularning saviyasini o'rganish;

3. O'quvchilarning individual xususiyatlarini o'rganish, aqliy rivoji, qobiliyati, moyilliklari, bilish jarayonining xususiyatlari, bilim saviyasi kabi ta'lim samaradorligini aniqlovchi omillarni aniqlashda ham kompyuterlardan foydalanish yaxshi samaralar beradi. Ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, o'quv materialining qiyinchilik darajasini aniqlash o'qitish usullarining eng samaralisini tanlash imkonini beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiya o'z yutuqlari bilan bog'liq holda yangicha mazmunga ega. Bu esa o'quv - tarbiya jarayonini ilmiy asosda ko'rishga yo'naltirilgan, o'qitishning axborot vositalari va ta'limiy materiallardan faol usullardan keng foydalanishga asoslangan o'quvchi va o'qituvchi birligi faoliyatiga zamin yaratadi.

Geografiya ta'limida o'yinlar texnologiyasi bo'yicha muayyan tajribalar to'plangan. Geograf - o'qituvchilarning va uslubiyotchilarning qayd qilishlaricha, o'yinlarning asosiy vazifalari ta'lim beruvchi, tarbiyalovchi, rivojlantiruvchi ekanligini ta'kidlaydilar. Ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning bir - birlari bilan muomala qila bilishlarini tarbiyalash, so'zlab berishlari, isbotlab, ishonch hosil qilishlari uchun, ayniqsa katta ahamiyat, kasb etadi.

Geografik o'yinlardan foydalanganda, o'yinlarni o'tkazish texnologiyasi.

O'yin o'tkazish uzoq, murakkab jarayon, bu quyidagilardan iborat:

- tayyorlov juda uzoq davom etuvchi, javobgarlikni talab etuvchi qism va o'yin natijasiga ta'sir etadi. Bu qismning asosiy vazifasi - o'quvchilarni o'yinning maqsadi, mazmuni, qoidasi, shartlari bilan tanishtirish:

- o'yinni tashkil etish: o'quvchilar guruhlariga bo'linib, vazifa olishadi, qoida va o'yin shartlari asosida dars shaklini belgilashadi;

- o'yinni o'tkazish yakka yoki guruhlar bilan sinfda ishlash, berilgan vazifani mustaqil bajarish:

-o'yin natijalari tahlili, o'yin natijasini o'qituvchi bilan birga baholash, so'ngra bir - birining ijodini va o'zlari bajargan ishlarini baholash;

O'yin qatnashchisiga esdalik va mezon

- o'yinni tayyorlash va o'tkazish vaqtida faol bo'lishga harakat qiling;

- o'z rolingiz uchun qiziqarli material kiritishga harakat qiling;

- maslahatlar berilganda o'z harakatlaringizni boshqa o'yinchilar harakatlari bilan qanday moslashni aniqlab oling;

- ko'rgazmali qurollar: ilyustrantsiyalar, haritalar, chizmalar, tayyorlashga harakat qiling;

- o'yin davomida olib boruvchi va o'yin qatnashchilarini diqqat bilan kuzating;

- diqqat - e'tiborli bo'ling, do'stingizning gapini bo'lmang;

- uy vazifangizni aniq bajarishga harakat qiling. O'z chiqishingizni cho'zib yubormang;

Javoblarni baholash me'yorlari

Quyidagi xollarda yuqori baho qo'yiladi:

- o'yin qatnashchisi faol qatnashadi;

- barcha berilgan vazifalarga to'liq va aniq javob bersa:

- darsda do'stlariga yordam ko'rsatsa;

- geografik atama va tushunchalarni to'g'ri ishlatsa;

- geografik ob'ektlarni to'g'ri aytib, to'g'ri ko'rsatsa, javoblarda chiroyli ibora ishlatilsa;

- qiyin hollarda mustaqil javob topsa, qarorga kela olsa;
- o`zining va do`stlari natijalari, ijodini ob`ektiv baholasa;
- javoblarida faqat geografik darslikdan ma'lumotlar beribgina qolmay, qo`shimcha manbalardan: maxsus geografik adabiyotlar, gazetalardan, TV va radio xabarlaridan misol keltirilsa;
- o`yin qoidalariga binoan javob natijalarini to`g`ri va aniq ifodalasa.

Iqtisodiy geografiya ta'limida o`yinlardan

foydalanish

Geografik o`yinlar o`quvchilarni geografik bilimlarga, qiziquvchi, haritani bilishga undovchi, bilim doiralarni kengaytiruvchi, ularda hozirjavoblik xususiyatlarini tarbiyalovchi, o`quv materialini qiziqarli shakllarini o`zlashtirishga yordam beruvchi qulay va samarali vositalardan hisoblanadi.

Geografik o`yinlardan foydalanganda quyidagi metodik talablarga rioya qilish kerak:

1. O`yinlardan dars, darsdan tashqari ishlarda foydalanish mumkin. Buning uchun o`quvchilarni qiziqtiradigan va ularning yosh xususiyatlariga mos keladigan o`yinlar tanlab olinadi. O`yinlarni o`qituvchi rahbarligida olib boriladi.
2. Dars jarayonida o`yinlarga 5 - 10 minut yoki chorak oxiri, yirik mavzularni takrorlashda butun bir darsni ajratish mumkin. O`yin dars materiali mazmuni bilan uzviy bog`langan, unga asoslangan va o`quvchilar bilim saviyasiga mos kelishi kerak.
3. O`yinlar mazmuni va shakliga ko`ra har xildir. SHuning uchun har bir o`yin aniq maqsadni ko`zda tutadi. O`yinlar dars materialini qaytarish, mustahkamlash haritani o`rganish, o`quvchilar bilim doirasini kengaytirish, ularning bilim va malakalarini baholashda o`tkaziladi.
4. Har bir o`yin o`tkazishda avval, unga puxta tayyorgarlik ko`riladi. Zarur jihozlar: savollar, jadvallar, haritalar, yozuvsiz haritalar oldindan tayyorlab qo`yiladi. O`quvchilarga o`yin qoidalarini tushuntiriladi. O`yin paytida o`quvchilar - o`zaro musobaqalashadilar va o`z bilimlarini, topqirligini va hozir javobligini namoyish qiladi. O`yinda faol qatnashgan va uning shartini to`g`ri bajargan o`quvchilar rag`batlantiriladi. Darsda baholanadi, darsdan tashqari ishlarda esa taqdirlanadi.

Quyida dars va darsdan tashqari ishlarda kecha va guruh mashg`ulotlarida foydalanadigan o`yinlarning ayrimlarini keltiramiz.

Haritani bilasizmi?

1. O`yinni o`tkazish uchun devoriy va yozuvsiz harita, shartli belgilar jadvali, kartondan qirqilib turli ranglarga bo`yalgan doirachalar kerak bo`ladi. Rangli doirachalarda foydali qazilma, tabiiy resurslar, sanoat va qishloq xo`jaligining turli shartli belgilari bo`ladi. Jadval yozuvsiz harita yoniga olib qo`yiladi. Rangli doirachalarning bir qismi plastilin yordamida yozuvsiz haritadagi geografik ob`ektga qadaladi. Qolgani alohida xaltachalarga solinadi. Chaqirilgan o`quvchi chiqib xaltadan biror doirachani oladi. Doirachadagi belgiga qarab yozuvsiz haritadagi belgi ko`rsatilgan atamani yoki belgining nomini aytadi va doirachani o`qituvchiga topshiradi. Topish uchun 1 minut vaqt beriladi. Har bir to`g`ri topilgan ob`ekt uchun ball beriladi.

2. O`yin uchun dunyoning siyosiy, tabiiy resurslari, sanoat, qishloq xo`jaligi kabi haritalari bo`laklarga bo`linib aralashtiriladi va shu bo`laklardan yaxlit harita hosil qilish topshiriladi. Kim tez va to`g`ri tuzsa u g`olib hisoblanadi.

Pochta o`yini

Ramkaga kattaligi 15 - 10 sm bo'lgan 6 ta konvert xaltachalar yopishtiriladi. Ularga materiklarning nomlari yozib qo'yiladi. O'yin ishtirokchilariga teng miqdordagi davlatlar va ularning xo'jaligiga oid kartochkalar tarqatiladi. O'quvchilar kartochkalarni geografik ob'ektlarni mos keluvchi konvert xaltachalarga solishadi. Bunda manzilni to'g'ri topganlar g'olib hisoblanadi.

Iqtisodiy geografiyaga oid shartli belgilar kartochka shaklida tayyorlanadi. O'yin paytida shartli belgi nomi yozilgan shartli belgilar konvertdan olib qo'yilib, chaqirilgan o'quvchiga ulardan bir nechta beriladi. O'quvchi shartli belgi nomini o'qib unga mos keluvchi shartli belgili konvert xaltachaga uni solib qo'yadi. O'quvchilarning bajargan ishini butun sinf kuzatib turadi va uning xatosini boshqa o'quvchilar tuzatishi mumkin.

Haritografik loto

Mamlakatning haritasi bir necha bo'lakka ajratiladi. Har bo'lakdagi besh geografik ob'ektga savol alomati qo'yiladi. Harita bo'yicha 20 ta savol alomati bo'ladi. SHunday tartibda bir xil variantda yozuvsiz harita tayyorlanadi. 2 x 1 sm kattalikda qog'oz qirqilib unga savol alomati qo'yilgan ob'ektlarning nomi va nomeri yozib qo'yiladi. O'yin vaqtida xaltachalardan, qog'ozlar olinib, unda yozilgan iqtisodiy geografik ob'ekt nomi va nomeri o'qiladi. O'quvchilar aytilgan nomni yozuvsiz haritadan savol alomati, qo'yilgan ob'ektlar bo'yicha topib uni nomer qo'yilgan qog'oz bilan yopadilar. Kim birinchi bo'lib so'roq, alomati qo'yilgan ob'ektlarni to'g'ri yopsa g'olib hisoblanadi.

Xayoliy sayohat

Sinf guruhlariga bo'linadi va har bir guruhga harita bo'yicha o'tkaziladigan sayohat belgilab beriladi. Har bir guruh turli adabiyotlardan foydalangan holda harita bo'yicha qilingan sayohat marshrutida uchragan ob'ektlarga tavsif yozadi. Sayohat ma'lum bosqichlar bo'yicha o'tkaziladi. Agar hafta ichida guruh a'zolari kam ball olsalar, tartibni buzsa sayohatdan chetlatiladi, ko'p ball to'plagan, tartib intizomli guruh o'yinni davom ettiradi. Sayohatni turli transportlarda o'tkazish mumkin. Har bir chorakda sayohatlarning hisoboti "tahlil qilinib g'olib guruh" aniqlanadi. Bu o'yin sinfda o'zlashtirish va davomatning, intizomning yaxshilanishiga yordam beradi.

Topografik loto

10 - 15 sm kattalikdagi "loto doskasi" qirqilib unga topografik shartli belgilar chiziladi va ular tagiga nomeri yoziladi. 2 x 1 sm kattalikda "loto toshlari" qirqilib nomerlanadi va shartli belgisi yoziladi. O'yin vaqtida har bir partaga bittadan yoki ikkitadan "loto doskasi" tarqatiladi. "Loto toshlari" xaltachaga solib qo'yiladi. Boshqaruvchi xaltachadan "loto toshi" olib undagi shartli belgi nomini o'qiydi. O'yin ishtirokchilari esa "loto doskasidan" aytilgan shartli belgini topib qog'ozcha bilan yopib qo'yadi. Kim birinchi bo'lib "loto doskasini" to'ldirsa, u nomer bo'yicha tekshiriladi. Agar birinchi to'ldirgan o'quvchi xato qilsa o'yin yana davom ettiriladi. Birinchi va to'g'ri to'ldirilgan o'quvchi g'olib hisoblanadi.

Haritografik domino

O'yin o'tkazish uchun harita shartli belgilari va ularning rasmlari tayyorlanadi. Domino "toshining" bir tomoniga shartli belgi ikkinchi tomoniga mos keluvchi rasm yopishtiriladi. Domino "toshlari" o'quvchilarga tarqatiladi. O'yin davomida rasmga to'g'ri keluvchi rasmi yoki shartli belgi tanlanadi. Rasm va shartli belgi mos kelsa, kim tez va to'g'ri ajratsa g'olib hisoblanadi.

Shahar daryo bo'yicha joylashgan

O'yinni turli variantlarda o'tkazish mumkin. O'quvchilar shahar yoki daryo nomini aytadi. Uning qo'shnisi esa daryo yoki shahar nomini aytadi. Masalan, Volga – Volgograd, Kiev - Dnepr, Samarqand - Zarafshon, Parij - Sena, London - Temza va hokazo, sinf guruhlariga bo'linadi. O'qituvchi guruhlardan biriga savol beradi. Javob to'g'ri bo'lsa

o`quvchi ball oladi. Ko`p ball to`plagan guruh g`olib bo`ladi. O`qituvchi doskaga shahar nomini yozadi. O`quvchi yozma javob beradi. Tez va to`g`ri topgan o`quvchi g`olib bo`ladi. O`yin paytida haritaga qarashga ruxsat etilmaydi.

Matbuot anjumani “ilmiy simpozium”

Bu o`yinning maqsadi o`quvchilarga “Insoniyatning global muammolari”ga bag`ishlanadi. O`quvchilar ekologiya muammosini hal qilishda tabiat boyliklaridan oqilona foydalanish, uni ko`paytirish, muhofaza qilishda geografiya fanining ahamiyatini ko`rsatish, ularda tabiat bilan to`g`ri muomalada bo`lish, tabiat resurslarini muhofaza qilishga oid ko`nikma va malakalar hosil qilish, tabiat va inson o`rtasidagi munosabatni ko`rsatishdan iborat.

O`yinni o`tkazishda o`quvchilar turli mutaxassislar rolini bajarib tabiatni muhofaza qilish masalasini turli pozitsiyalardan turib hal qiladilar. Masalan: Oziq - ovqat muammosi, “Chuchuk suv muammosi”, Yer resurslari va ularning muhofaza qilish yo`llari va boshqa mavzularda matbuot anjumani o`tkazishlari mumkin.

O`yinga oldindan puxta tayyorgarlik ko`riladi: o`yin dasturi tuziladi, rollar taqsimlanadi, mutaxassislarning so`zlari yoziladi. Matbuot anjumanini rais ochadi va qatnashuvchi “mehmonlar”ni zalda o`tirgan “ilmiy xodimlar”, “iqtisodchilar”, muhbirlar va boshqalar bilan tanishtiradi. “Muhbirlar” savol beradilar “ilmiy xodimlar” va boshqalar javob beradi. Savol – javob jarayonida ekologiya muammolari bayon qilinadi. Bu o`yinlar o`quvchilarda katta qiziqish uyg`otadi. Ularni tabiatni e`zozlash, qo`riqlash ishlarida faol ishtirok etishga undaydi.

Iqtisodiy geografiyani o`qitishda geografik o`yinlardan foydalanib borilsa, o`quvchilarning geografiyaga bo`lgan qiziqishi va ularning o`zlashtirishi yuqori bo`ladi.

Bu mamlakatni bilasizmi?

O`yin tartibi: O`qituvchi biror mamlakatni aytadi. O`quvchilarga kartochka varaqlar tarqatiladi. Varaqda savollar bo`ladi. Masalan, mamlakat poytaxti qayer? daryolari, aholisi, o`simlik va hayvonot dunyosi, portlari, transport turini, shaharlari, sanoat, qishloq xo`jaligi. Chetga nimalar chiqariladi, chetdan nimalar oladi va hokazolar. Kim savollarga to`liq va aniq javob bersa shu o`quvchi g`olib bo`ladi.

Bu qayerda joylashgan

O`quvchi shahar, iqtisodiy rayon, mamlakatlarni aytadi. O`yin ishtirokchilari esa aytilganlarga yozma ravishda javob yozadi. O`yinda aytilgan joyni kim to`liq tavsiflab yozgan bo`lsa g`olib hisoblanadi.

O`yin musobaqalari

Davra stoli

Bu o`yinda “mutaxassislar” muayyan muammoni echish uchun davra stoli atrofiga to`planadilar. O`yinni boshqaruvchi olib boradi mutaxassislarga muammo va ko`riladigan masalalar taqsimlab beriladi. Muxbirlarga savollar taqsimlab beriladi. Tayyorgarlik davrida “mutaxassislar” o`zlariga berilgan vazifaning matnini tayyorlab qo`yadilar.

Davra stoli insoniyatning dunyoviy muammolariga bag`ishlab o`tkazilishi mumkin.

Dunyo yoqilg`i - energetika sanoati

O`yinning maqsadi: Dunyo xo`jaligida energetika buhroni muammolarini hal qilish yo`llarini topishda o`quvchilarning munozarasini uyushtirish.

O`yin ishtirokchilari, boshlovchi mutaxassislar, iqtisodiy geograf, iqtisodchi, jamoatchi, matbuot vakillari.

Muammolar:

- 1) Dunyoda energetika buhroni muammosi mavjudmi ?
- 2) Energetika buhroni nimalarga olib keladi?
- 3) Muammoni echish.
- 4) Energiyaning yangi manbalari.
- 5) Energiya imkoniyati etarlimi ?

Rolli o'yinlarni o'tkazish texnologiyasi

I. Tayyorgarlik bosqichi:

1. Tashkiliy ish
2. Rollarni taqsimlash
3. Jyuri va ekspert guruhi saylash
4. O'yinchi guruhni shakllantirish
5. O'yin qoidasi bilan tanishtirish
6. Majburiyatlari bilan tanishtirish
7. Taxmin o'rganish
8. Mavzu muammolari bilan tanishish
9. Yo'l - yo'riq va topshiriqlar bilan tanishish
10. Materiallar yig'ish
11. Materiallar tahlili
12. Axborotlar tayyorlash
13. Ko'rgazmalar tayyorlash
14. Maslahatlar

II. O'yin bosqichi:

Muammoga kirish. Muammoli vaziyat vujudga keltirish.

1. Guruh ichida
2. Muammoni yakka holda tushinish
3. Guruhda bahs, pozitsiyaning paydo bo'lishi
4. Qarorga kelish
5. Axborot (xabar)ga tayyorgarlik
6. Guruhlararo
7. Guruhning xabarini tinglash
8. Guruhning qarorini muhokama qilish
9. Qarorni baholash

III. YAKunlovchi bosqich:

1. Muammoning echimini izlash
2. Ekspert guruhi axboroti
3. Yaxshi xabar (axborotni) tanlash

IV. O'yin natijalarining tahlili.

1. Faollik darajasi
2. Bilim, ko'nikma va malakalar darajasi
3. O'yinni takomillashtirish haqida takliflar

Mavzu-5

MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

Reja:

1. Muammoli ta'lim texnologiyasining mohiyati
2. O'qitish jarayonida muammoli darslarni qo'llash.
3. Hozirgi zamon muammoli darslarning didaktik maqsadi
4. Muammoli ta'limning nazariy asoslari
5. Muammoli ta'limning asosiy tushunchalari.

6. Munozarali darslar

Tayanch tushunchalar:

Aqliy hujum, ilmiy munozara, erkin fikrlash, muammoli ta'lim, psixologik muammoli vaziyatlar, pedagogik muammoli vaziyatlar, muammoli vaziyat, muammoli topshiriqlar

Nazorat uchun savollar:

1. Muammoli ta'limga xos xususiyatlar nimada?
2. O'qitish jarayonida muammoli darslarni qo'llash uchun qanday masalalar hal qilinishi lozim?
3. Muammoli ta'limning nazariy asoslari haqida fikr yuriting?
4. Muammoli savollarni echuvchi o'quvchilarga qanday eslatmalar bor?
5. Munozarali darslar haqida gapiring?

Oliy o'quv yurtlari o'rta maxsus kasb - hunar ta'limi, o'rta maktab muassasalari ta'lim jarayonida salmoqli o'rin egallagan muammoli (aqliy hujum) dars, munozarali (ilmiy munozarali va erkin fikrlash) darslari muammoli ta'lim texnologiyalariga misol bo'ladi.

Mazkur darslarning o'ziga xos jihati dars davomida vujudga keltirilgan muammoli vaziyatlarga asoslanadi.

Muammoli ta'lim deyilganda, o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyat vujudga keltirilib, mazkur muammo o'quvchilarning faol mustaqil faoliyati natijasida bilim, ko'nikma va malakalarni, ijodiy o'zlashtirish va aqliy faoliyatni rivojlantirishga imkon beradigan ta'lim jarayonini tashkil etish nazarda tutiladi.

Muammoli ta'limning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq:

1. O'quv materialini muammolashtirish;
2. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish;
3. Ta'lim jarayonini o'yin, mehnat faoliyati bilan uyg'unlashtirish;
4. O'qituvchi tomonidan muammoli metodlardan o'z o'rnida va samarali foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lish;
5. Muammoli vaziyatni hal etish yuzasidan muammoli savollar zanjirini tuzish va mantiqiy ketma - ketlikda o'quvchilarga bayon etish;
6. Muammoli metodlar muammoli vaziyatlarni vujudga keltirib, o'quvchilarning muammoni hal etish, murakkab savollarga javob topish jarayonida alohida ob'ekt, hodisa va qonunlarni tahlil qilish ko'nikmalari va bilimlarni faollashtirishga asoslangan faol bilish faoliyatini taqozo etadi;

Muammoli ta'limning zamonaviy nazariyasida muammoli vaziyatlarning ikki turi mavjud:

1. Psixologik muammoli vaziyatlar.
2. Pedagogik muammoli vaziyatlar.

Psixologik muammoli vaziyatlar o'quvchilar faoliyatiga, pedagogik muammoli vaziyatlar o'quv jarayonining tashkil etilishiga taalluqlidir.

Muammoli vaziyatlarning bu ikki turi bir - birini taqozo etadi. Pedagogik muammoli vaziyatlar o'quvchilardan faqat fikr yuritishnigina talab qilmay, balki bilish munozarasida ishtirok etish, u yoki bu hodisa haqidagi hayotiy va ilmiy tasavvurlarni qiyoslash, olimlarning turli nuqtai - nazarlarini taqqoslash, shuningdek, ularning qiziqishlarini orttirish maqsadida dars davomida yangi dalillarni ma'lum qilish, mazkur dalillarning fan - texnika rivoji uchun ahamiyatini yoritish, ajablanarli dalillarni, qiziqarli biologik masalalarni bayon etish orqali vujudga keltiriladi.

Muammoli vaziyatlarni hal etishda o'qituvchi o'quvchilar faoliyatinn fikr yuritishning mantiqiy operatsiyalari: tahlil, sintez, taqqoslash, analogiya, umumlashtirish, tasniflash va xulosa yasashga yo'naltiradi.

Muammoli vaziyatlarda o'quv jarayonining barcha bosqichlarida: yangi mavzu bayoni, mustahkamlash va bilimlarni nazorat qilishda muvaffaqiyatli foydalanish mumkin.

Muammoli vaziyatlar tizimi muvaffaqiyatli yaratilgan hollarda mazkur mavzuni muammoli dars shaklida o`qitish tavsiya etiladi.

O`qitish jarayoniga muammoli darslarni qo`llash uchun o`qituvchi quyidagi masalalarni hal qilishi:

1. O`quv dasturi bo`yicha qaysi mavzularni muammoli dars shaklida o`qitish mumkinligini;
2. Mavzu matnidagi masalalar bo`yicha muammoli vaziyatni keltirib chiqaradigan savollar, topshiriqlarni aniqlash, bunda didaktikaning ilmiylik, sistemalilik, mantiqiy ketma - ketlik, izchillik printsiplariga amal qilishi;
3. O`quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va boshqarishni ta`minlaydigan vosita va usullarni aniqlashi, ulardan o`z o`rnida samarali foydalanish yo`llarini belgilashi zarur.

Muammoli darslarda o`qituvchining faoliyati, avvalo mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda o`quv muammolarini aniqlash, muammoli vaziyatlar tizimini yaratish, o`quvchilar oldiga o`quv muammolarini yuqori ilmiy va metodik saviyada qo`yish, darsda mazkur o`quv muammolaridan samarali foydalanishga erishish, o`quvchilar faoliyatini muammolarni hal etishga yo`naltirishdan iborat bo`ladi.

O`quvchilarning faoliyati muammoli vaziyatlarni idrok etish, hal qilish usullarini izlash, taxminlarni ilgari surish, taxminlarni ilmiy, mantiqiy nuqtai-nazardan asoslash, taxminlarni tekshirish va xulosa chiqarishdan iborat bo`ladi.

Hozirgi zamon muammoli darslarning didaktik maqsadi:

- o`quv muammolarni hal etishda o`quvchilar tomonidan avval o`zlashtirgan bilimlarni ijodiy qo`llab, yangi bilimlarni egallash ko`nikmalarini;
- bilimlarni ijodiy o`zlashtirish va amalda qo`llanish malakalarini;
- izlanuvchanligi, qiziqishi, motivlari, mantiqiy tafakkuri, ijodiy faoliyati, aqliy kamoloti, zakovatini, rivojlantirishdan iborat.

Muammoli ta`lim - deganda muammoli vaziyatlarga asoslangan, umumiy, nazariy jihatdan bo`lganidek, muayyan, mazkur, o`quv faniga muvofiq ravishda ishlab chiqiladigan ta`limning asosini tushunish kerak.

Muammoli vaziyatni quyidagi harakterli belgilari,uning mezonlari mavjud:

- muammoli ta`lim o`quvchilarning tamomila mustaqilligiga, ularning shaxsiy bilish va tadqiqot faoliyatlariga qaratilgan, bo`lishi kerak.
- muammoli ta`lim o`quvchi uchun ahamiyatli bo`lishi, u uni kuzatilayotgan ob`ektlar, hodisalar haqida to`plangan shaxsiy tajribasi, tanishish jarayonini aniq tasvirlash asosida "qabul qilish"i kerak.
- muammoli ta`lim o`z asosi bilan dinamik bo`lishi, bir qator bir - biriga tobe bo`lgan muammolarni, shuningdek mazkur vaziyatni rang - barang aloqalarda ko`rib chiqish ehtiyojini vujudga keltirish lozim.

Muammoli ta`limda o`qituvchi muntazam ravishda o`quvchilarning yangi bilimlari, ko`nikmalarini o`zlashtirish, ularni mustahkamlash bo`yicha mustaqil ishlarni uyushtirishdan iborat.

Muammoli ta`lim bir - biri bilan dialektik bog`liq bo`lgan ikki elementdan iborat:

1. Muammoli o`qitish - o`quvchining muammoli o`qish sharoitlarini ta`minlash, oldindan o`ylagan holda muammoli vaziyatlar tizimini vujudga keltirish va ularni o`quvchilar tomonidan hal qilishni, jarayonni boshqarish bo`yicha faoliyatini belgilaydi.

2. Muammoli o'qitish bu o'quvchilarning muammoli vaziyatini tahlil qilish, muammolarni ifodalash va ularni tahlil qilish, asoslash farazlarni isbotlash orqali bilimlarni va faoliyat ko'nikmalarini o'zlashtirish bo'yicha o'quv faoliyatining alohida shaklidir.

Muammoli ta'lim bolalarda o'zlari olayotgan bilimlarga faol munosabat ruhini hosil qilish, o'rganilayotgan narsa va hodisalar haqida olingan taxminiy xulosa chiqarish, hal etish lozim bo'lgan masalani izlab topish, fikrlash, mustaqil faoliyat ko'rsatishni vujudga keltirishdan iborat.

Muammoli ta'lim usulini qo'llashda o'quvchining darsga tayyorlanishi, o'quvchilar faoliyatini to'g'ri, izchil yo'lga solish, ular oldiga qo'yilgan savol va topshiriqlarni moslab tanlash, o'qitishning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Muammoli ta'limda muammoli vaziyatni vujudga keltirish uchun bolalar albatta sinfda bo'lishi shart emas, chunki bu vaziyatni kuzatuv paytida ham vujudga keltirish mumkin. Muammoli vaziyatni kun sayin murakkablashtirib borish o'quvchilar zehni o'tkirlashtiradi.

Muammoli ta'lim, bilimlarning ongli mustahkam saqlanishga, yangi bilimlarni tez qabul qilib, amalda muvaffaqiyatlarni qo'llashga yordam beradi. Muammoli ta'lim jarayonida bilimlarning ko'pgina qismi o'quvchilarga tayyor holda berilmaydi, balki bu bilimlarni o'quvchilarning o'zlari muammoli vaziyat sharoitida mustaqil bilish faoliyati jarayonida egallab oladilar.

Muammoli ta'lim 3 xil usul:

1. Muammoli bayon etish.
2. Izlanish.
3. Tekshirish usullari orqali amalga oshiriladi.

Geografiya ta'limining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni geografik hodisalarni to'g'ri tushunib etishga yangi bilimlarni mustaqil o'rganish va egallangan bilimlarni amalda tadbiq eta olishga o'rganishidan iboratdir. Mustaqil ish muammoli ta'limning asosini tashkil etadi. Muammoli ta'limning mohiyati shundaki, yangi materialni o'rganish, yangi bilimlarni o'zlashtirish o'quvchilardagi fikrni puxta o'ylashni, fikr yuritishni va yangi ish usullarini tadbiq etishni talab etadi. Muammoli ta'lim-uslubiy jihatdan xususiy usul emas, balki ta'lim mazmuni va vazifalaridan kelib chiqadigan metodologik tizimdir.

Muammoli ta'limning nazariy asoslari

Muammoli ta'lim tushunchasi uning ta'lim uslublari o'quvchilarning geografik savodxonligiga, pedagogika fani va amaliyoti erishgan yutuqlarni dars jarayoniga tadbiq etib, shuningdek o'qitish uslublari va usullarini bolalarning bilim faoliyatini faollashtirish bilangina erishish mumkin. O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishni bir qancha uslub va usullari bo'lib, bulardan eng samaradorligi ta'limga muammoli yondashishdir. Chunki ta'limda muammoli yondashish dars jarayonida etakchi o'rinlardan birini egallab, davr talabiga xos mazmun kasb etmoqda.

Muammoli ta'lim masalalari bo'yicha ham o'zgacha tortishuvlar davom etib kelmoqda. Mualliflardan bir nechta uni keng tushuncha sifatida qarab, buni o'qitishning yangi turi deb belgilaydilar. (M. Skatkin, I. Ya. Lerner, M. I. Maxmutov). boshqasi esa o'qitishni yangi usuli sifatida qaraydi. (V. Okon) uchinchi bir guruhi esa tamoyillar toifasiga (Kudryatsev) kiritadi. Bu ishni muammoli ta'lim ta'limiy usul sifatida tushuniladi, ya'ni inson faoliyati mustaqil mushohadasining psixologik qonuniyatlarini hisobga olgan holda tushuniladi.

Maktabda o'quvchilarning ijodiy bilim qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqil bilim olish yo'llarini o'rganish, egallangan bilim va ko'nikmalarni yangi sharoitda tadbiq eta olish deb yuritila boshlandi. "Problemali" atamasi geografiya ta'lim nazariyasi va amaliyotida ta'lim uslubi, ta'lim tamoyili va ta'limga yondashish tarzida qo'llanila boshladi.

M. K. Kovalevskaya muammoli ta'limni tamoyillar toifasiga kiritishni ma'qul deb hisoblagan. U "muammoli ta'lim" – bu avvalo geografiya fanida yuzaga kelgan g'oyalarni, ularni sinash usullari, xranalogiya, ilmiy kashfiyotlar, yirik olimlar va hokazolar bilan ya'ni yangi bilimlarni tanlash mexanizmi bilan o'quvchilarni uyushtirishdan iboratdir. Muammoli ta'limda turli xil nuqtai - nazardan qarashlar mavjud bo'lishiga qaramasdan hamma uchun umumiy asos sifatida qaraladi.

Muammoli ta'limning asosiy muammolaridan biri ta'limiydir. Psixologiyadagi kabi unda muammoli vaziyatlarni hosil qilish va echish asosiy hisoblanadi. Psixologlarning ko'rsatishicha, aqliy mushohada muammoli vaziyatlarni hosil qiladi va ularni echishga qaratilgan bo'ladi. Muammoli vaziyatlar deganda inson faoliyati jarayonida noma'lum narsalarga duch kelishi tushuniladi. Muammoli holatlar ta'limda psixologiyadagi singari bo'ladi.

I. Ya. Lerner fikricha "Muammoli holatlarni shunday aniq tasavvur qiladiki, yoki sub'ektning qiyin sharoitda kamroq voqea va hodisalarni anglashini davom ettirish bilan harakatning yangi usullarini, yangi bilimlarni qidirib topish talab qilinadi".

"Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida shunday element belgilaydiki, u qandaydir qiyinchilik keltirib chiqargan bo'lsa, bunday elementlar muammo hisoblanadi", (M. I. Maxmutov). "Muammo bu qiyinchilik, mushkillik bo'lib, tadqiqotchidan faol tadqiqotchilik talab qiluvchi hamda muammoni echishga olib boruvchi yo'ldir". (V. Okon).

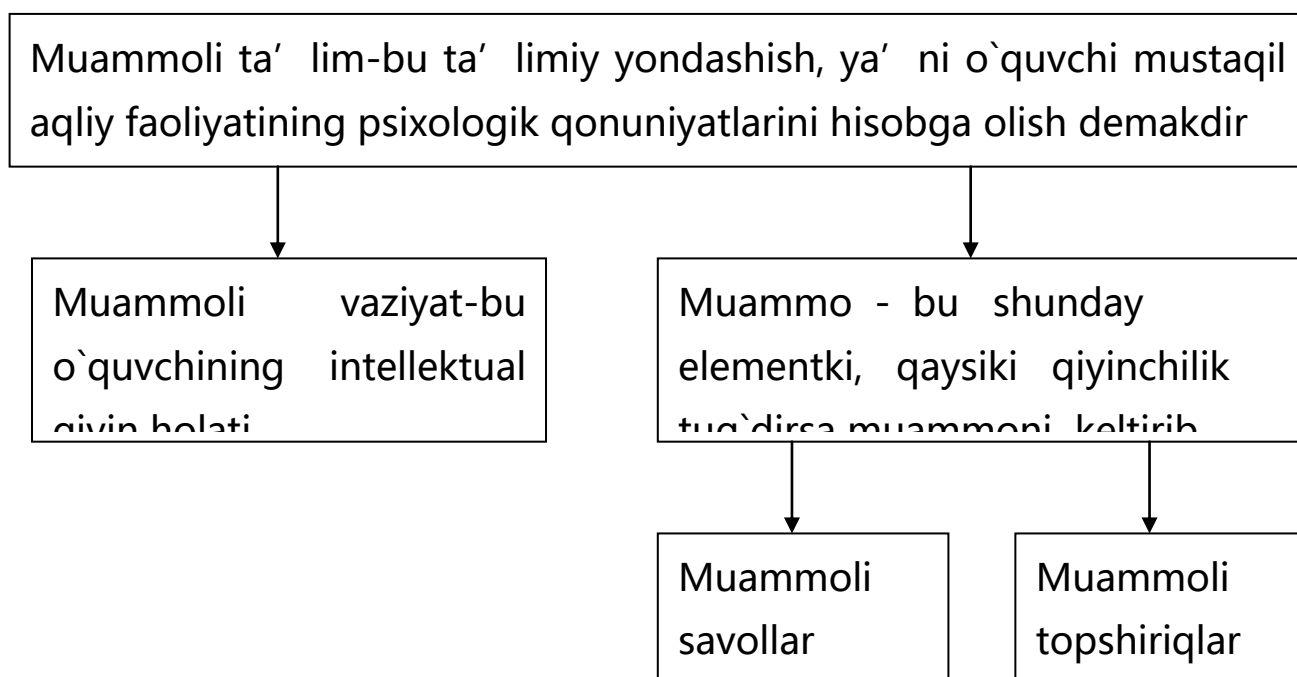
Muammoli ta'lim to'g'risidagi tasavvurlar har xil bo'lishiga qaramasdan ular u yoki bu soxani mukammalroq yoritishni tasavvur qilganlar. O'quv jarayonida muammo, muammoli savol va muammoli topshiriq tarzida bo'lishi mumkin. Muammoli savol va topshiriqlar bitta umumiy xususiyatga ega: ularni bajarish jarayonida, uning mazmunida muammoli vaziyatning potentsial imkoniyatlari yotadi.

Muammoli ta'limda bir - biriga to'g'ri keladigan asosiy tushunchalarni quyidagi chizmadagi kabi tasavvur qilish mumkin.

Muammoli ta'lim ta'limda quyidagi usullar yordamida hal etiladi: Xususiy - qidiruv yoki evristik, muammoli bayon va tekshirish.

I. Ya. Lerner o'quvchilarni muammolarni mustaqil echishga yaqinlashtirishga qaratilgan maqsad deb biladi. Ular uchun dastlab quyidagilarni hisobga olish zarur:

3-chizma.

Muammoli ta'limning asosiy tushunchalari.

Masalalarni echishning ayrim yo'llari, tadqiqotlarni ayrim bosqichlarini bilish asta - sekin tushunishni shakllantiradi.

Muammoli topshiriqlar bajarish jarayonida va muammoli savollarni echishda eng murakkab muammoli ta'limning nazariyasidir. Geografiya o'qitish uslubiyotida bu masala bilan maxsus shug'ullanadiganlar juda kam.

V. A. Shenevaning bir qator ishlarida bilishga qaratilgan masalalarni ayrim usullarini echish ko'rsatilgan.

Bilishga oid savollarni tushunchasi keng tushuncha bo'lib, muammoli savol bilan bir xildir. O'quvchilar muammolarni echishda quyidagi bosqichlarni ajratish mumkin:

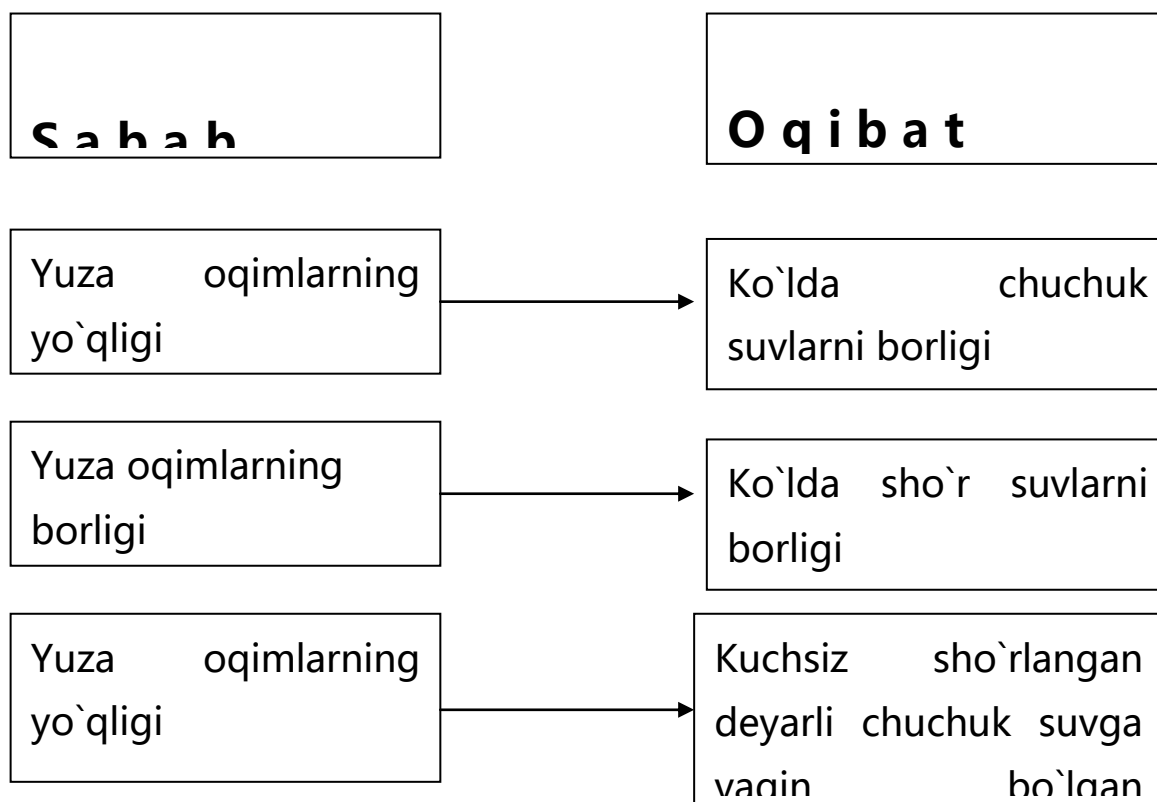
1. Muammolarni isbotlash, qarama - qarshi fikrlarni echish;
2. Dastlabki sharoitdan kelib chiqib g'oyalarni shakllantirish;
3. G'oyalarni isbotlash;
4. Umumiy xulosa.

Birinchi bosqichda sabab - oqibat aloqalari zanjiridagi uzilishlarning sabablarini savollarga qo'ya olish, o'quvchilarga qarama - qarshi fikrlarni echishning muammolarini yaratish. O'quvchilar biladilarki, oqadigan ko'l haqiqatdan chuchuk bo'ladi, oqmas ko'l esa sho'r bo'ladi. Savollar shartidan kelib chiqib aytiladiki, oqimsiz Arnasoy yoki Aydarko'llar tizimi kam sho'rlanishga ega yoki deyarli chuchuk suvga teng. Qarama - qarshi fikrlar chizmasini quyidagi shaklda aks ettirish mumkin.

1 - bosqich: Muammolarni tushuntirish. Qarama - qarshi fikrlarni ochib berish.

Bu bosqichda quyidagi ishlarni bajarish lozim: savolni diqqat bilan o'qish, savoldan talab qilingan shartlarni topish; shartda nima berilgan va nimani topish talab qilinayotganligini topish; bu hodisa yoki ob'ekt haqida nimalarni

4 – chizma

Muammoli savollarni echuvchi o'quvchilarga eslatma

bilishingizni eslang, unda qanday sabab - oqibat aloqalarining borligini tushuntirish; oldin olingan bilimlarni va yangi axborotlarni qo'yish.

2 - bosqich: g'oyalarni shakllantirish.

Bu bosqichda hodisa yoki ob'ekt sabablarining o'sish holatini aytish lozim, g'oyalarning shakllanishi.

3 - bosqich: g'oyalarni isbotlash.

Bu bosqichda yangi savollar qo'yish zarur; g'oyalarni aytilgan holatdan kelib chiqib, bu savollarga javob berish; imkoniyatiga qarab o'z javobini tekshirish.

4 - bosqich: Umumiy xulosa.

Bu bosqichda quyidagi ishlarni bajarish lozim; savollarga javob berish:

1. Qanday yangi bilimlarni oldingiz?

2. Bu hodisa yoki ob'ektlarni tushuntiruvchi yangi sabab - oqibat aloqalari haqida nimalarni bilib oldingiz?

Muammoli savollarni harakteri xususiyatlariga ko'ra 4 turga bo'lish mumkin.

1. Murakkab - o'quvchi hal qilishda qiynaladigan, ammo uning diqqat e'tiborini ma'lum masalaga jalb etuvchi savollar.

2. Mavzudan kelib chiqadigan nisbatan engil va o'quvchi tez hal etadigan, ammo dars davomida butun mavzuni qamrashni ko'zda tutmaydigan savollar.

3. Darsda o'rganish uchun mo'ljallangan o'quv materialini izchil qamrab oladigan ketma - ket savollar.

4. Biri ikkinchisini inkor etish yo'li bilan masalani oydinlashtiruvchi savollar.

Bu xil savollar o'quv materiali harakteridan chiqib tanlanadi.

Bu qarama - qarshi fikrlar g'oyalar yordami bilan echilishi mumkin. Bizning misolda quyidagi shaklda berilgan: yuza oqimning yo'qligi sababli ko'l sho'rlanishga sabab bo'lgan, biroq u yuz bergani yo'q. Ko'rsanib turibdiki, bu oqim hammasida shakllanishi muammoli masalalarni echishning 2 - bosqichidir.

3-bosqich: G'oyalarni isbotlash topshiriq va savolda talab qilinadi. O'quvchilardan ifodalangan fikrni qayta ifodalashni va uni yo'llarini qidirish g'oyalarni isbotlashni talab qiladi.

Muammoli ta'limni echish umumiy xulosa bilan yakunlanadi. O'rganilayotgan sabab - oqibat aloqalari chuqurlashtiriladi. Voqea yoki hodisalarning bilish tomonlarini, bilishning yangi tomonlari echiladi. Bu muammoli ta'limning 4 - bosqichidir.

Yuqorida aytilgan gaplarni umumlashtirishni 2 - jadvalda ifodalaymiz:

Muammolarni echish bosqichlari.

Bosqichlarning nomlanishi	Bosqichning borishi	O'quv ishlari uslublari
1.Muammolarni tushuntirish. qarama - qarshi fikrlarni qo'yish.	Muammoli savollarda qarma-qarshi fikrlarni qo'yilishi	Sabab-oqibat aloqalarining tekshirilishi va bu aloqalar tuzilishini topish.
2.G'oyalarni shakllantirish.	G'oyalarni bildirish yordamida javoblarni qidirishning asosiy yo'nalishlari	G'oyalarni olg'a surilishi.
3.G'oyalarni isbotlash	G'oyalarda aytilgan gaplarni isbotlash	g'oyalarni tasdiqlash.
4.Umumiy xulosa	Oldin shakllangan sabab-oqibat aloqalarini yangi mazmun bilan boyishi.	Sabab-oqibat aloqalarini tekshirish

Muammoli ta'lim o'zining zamonaviyligi, maktab vazifalarini muvaffaqiyat bilan amalga oshiradigan bir qator ustunliklari bilan alohida tavsiflanadi. Muammoli ta'limning zamonaviyligi o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish masalalarini hal etishdagi roli bilan ham tavsiflanadi. O'quv materialini muammoli o'rganish uchun muammoli darsning tarkibi

izlanuvchi faoliyatiga xos bilish harakatining mantiqiy tarkibiga bo'ysunadi. Muammoli vaziyat bilimlarni o'zlashtirish jarayoni turli zvenolarga qo'shilib tizimli izlanish faoliyatini vujudga keltirishni ta'minlaydi. Shuning uchun muammoli ta'limda zamonaviy etakchi tamoyillarning mazmunini va o'quvchilar bilish kuchining rivojlanishi to'laroq namoyon bo'ladi.

Geografiyada muammoli ta'limning asosiy vazifasi geografiyaning mazmunini tashkil etuvchi tasavvur va tushunchalar tizimi bilan qurollantirish, geografiya fani asoslaridan puxta bilim berish va hayot uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikma va malaka berishdan iborat.

Maktab geografiyasida muammoli ta'lim asosan ilmiy faktlarni yoritadi, o'rganadigan hodisaning sababini tushuntiradi. Maktab geografiyasida muammoli ta'lim mazmunida fanning va muhim asoslarini aks ettirishga alohida e'tibor berilgan.

Munozarali darslar

Munozarali darslar ham muammoli ta'lim texnologiyalariga asoslanadi. Ta'lim - tarbiyani tubdan isloh qilish, ta'lim sifati samaradorligini oshirish oliy o'quv yurti, o'rta maxsus va kasb ta'lim muassasalarida oldidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Bu ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonida tizimli yondashish, yangi pedagogik amaliyotda ma'ruza, seminar, muammoli, modulli va ta'limiy o'yin, sinov darslari bilan birga munozarali darslardan ham foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Munozarali darslarni mazmuni va mohiyatiga ko'ra ikkiga ajratiladi.

1. Ilmiy munozara darslari.

2. Erkin fikrlash darslari.

Ilmiy munozara darslari - dasturdagi muayyan bir mavzuni o'rganishga bag'ishlanadi va bu dars oldida quyidagi vazifalar turadi.

1. O'quvchi talabalarning bilish faoliyatini faollashtirish orqali fanga qiziqishlarini oshirib, bilimlarini kengaytirish;

2. O'quvchi - talabalar avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini kutilmagan yangi vaziyatlarda qo'llash orqali yangi bilimlarga erishish;

3. O'quvchilar bilimdagi mavhum tushunchalarni aniqlab ularga barham berish, bilim olishga bo'lgan intilishlarini rivojlantirish;

4. O'quvchilarning - nutq madaniyatini o'stirish o'z fikrlarini lo'nda va mantiqli to'g'ri bayon etish, ularni dalillash ko'nikmalarini hosil qilish.

Ilmiy munozarali darslar "Geografik bashoratlash", "Geografik resurslarni baholash" Yirik korxonalarni joylashtirishda ekologik - geografik ekspertiza kabi mavzulardagi darslarda foydalaniladi. Ilmiy munozarali darslarning tuzilishi quyidagicha bo'ladi.

1. O'qituvchining kirish so'zi. Dars mavzusi, maqsadi, vazifalari, ilmiy munozara o'tkaziladigan muammolar, darsda o'quvchilar guruhini bajaradigan topshiriqlar bilan tanishtirish.

2. O'quvchilar faoliyatining munozarali va muammoli vazifalarni bajarish va hal etishga yo'llash.

3. O'quvchilar guruhi o'rtasida o'quv bahsi va munozarani tashkil etish;

4. O'quv bahsi va munozarani yakunlash. O'qituvchi dars davomida bahs va munozara keltirib chiqargan muammolar echimini asosiy g'oya va tushunchalarini ta'kidlab, xulosalar chiqaradi.

5. O'quvchilarni baholash. O'quv bahsi va munozaralarida faol ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantiriladi va reyting tizimi bo'yicha baholanadi.

6. Uyga vazifani tushuntirish.

7. Darsni yakunlash.

Biz quyida "Insoniyatning dunyoviy muammolari" mavzusi "Ekologik muammolariga bag'ishlangan ilmiy munozara darsiga qisqacha to'xtalamiz".

O'qituvchi darsni kirish so'zi bilan boshlab, o'quvchilarni to'rt guruhga ajratadi. Har bir guruh geografiya xonasida to'rtburchak shaklida joylashtirilgan stol atrofida o'tirishadi. O'qituvchi masalalar yozilgan kartochkalarni guruhlarga tarqatadi. Bu masalalar quyidagicha bo'ladi.

1 - masala. Ma'lumki, 1960 yildan so'ng Orol dengizi Sirdaryo va Amudaryo suvining sug'orishga sarflanishi tufayli sathi pasaya boshladi. Hidrologlarning hisoblashlaricha, yiliga 40

sm dan pasaymoqda. Eng chuqur joyi 65 m ko'lining o'rtacha chuqurligi 14 m aytaylik hozirgi kelgan qismda chuqurlik 30 m bo'lsin. Agar Orolni saqlab qolish uchun tadbiriy choralar ko'rilmasa u necha yildan so'ng qurib qoladi. (Javobi: 45 yildan so'ng).

2 - masala. BMT ma'lumotlariga ko'ra sayyoramiz tropik o'rmonlarining maydoni 400 mln gektar ma'lumki, bu o'rmonlarni kesish va yondirish tufayli yiliga 7 mln gektarga kamaymoqda. Bu miqdor shunday kamayaversa necha yildan so'ng tropik o'rmonlar yo'qoladi (Javobi 57 yildan so'ng).

3 - masala. 1 mln aholi yashaydigan shahar aholisi uchun bir kecha - kunduzda 0,5 mln m / kub suv ishlatilsa, qancha toza suv kerak bo'ladi? Suvni havzaga qo'shib tozalashda 320 barobar ko'p toza suv qo'shiladi. (Javobi 3650 mln.m³ suv kerak yoki 3,6 km³ suv kerak).

4 - masala. 1 t neft 6 km² maydondagi suv yuzasini ifloslaydi. Agar 5000 t neft tashuvchi tanker halokatga uchrasa, neftdan qancha akvatoriyadagi maydon zararlanadi? (Javobi 30.000 km²).

5 - masala. Aytaylik 50 m enlikda yo'l qurilmoqda. Shu yo'lning uzunligi 650 km yo'l qurilishi tufayli qancha qishloq xo'jaligida foydalaniladigan maydon qattiq material bilan qoplanadi? (Javobi 1 km da 5 gektar, 100 km da 600 gektar, 650 km da 3250 gektar).

O'qituvchi har bir masala xususida o'quvchilar guruhining yozma va og'zaki javoblarini eshitib, o'quv bahsi va munozara paydo bo'lishiga e'tibor beradi.

Erkin fikrlash darslari. Ilmiy - ommabop adabiyotlar, vaqtli matbuot materiallaridan geografiyaga oidlari olinib, shu materiallar muhokamasiga bag'ishlanadi. Erkin fikrlash darslaridan ko'zda tutilgan maqsad quyidagilardan iboratdir.

- O'quvchilar bilim doirasi va dunyoqarashini kengaytirish;
- O'quvchilarga ilmiy, ilmiy - ommabop adabiyot, sayohatnoma, risola kitoblar bilan tanishib ular orqali bilim olish va fanga qiziqishini orttirish;
- Avval o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi vaziyatlarda qo'llay olish orqali yangi bilimlar olishga erishish;

Munozara darslarning muvaffaqiyati quyidagi vazifalarni to'g'ri hal qilishga bog'liq bo'ladi.

- O'quvchilar darsga tayyorgalik ko'radilar.
- Ular o'rtasida o'zaro hamkorlik va yordam uyushtiriladi.
- O'quvchilarning fikr mulohazalari to'liq bayon qilinishi, mantiqan dalillangan bo'ladi.
- Boshqalar fikrini sabot va chidam bilan tinglab ko'nikmalar hosil qiladi.

O'qituvchi o'quvchilarni bilish faoliyatini faollashtirib borishi zarur.

“O'tkir zehnlilar mushoirasi”

Afrika mamlakatlariga bag'ishlab o'tkazilgan mushoira darsi haqida fikr bildirsak. Bu masalalarga ancha oldin tayyorgarlik ishlari boshlab yuboriladi. O'quvchilar badiiy adabiyotlar, sayohatnomalar va boshqa qo'shimcha manbalardan gazeta va jurnallar, radio va televideniya eshittirishlari materiallaridan foydalanib ikki guruh musobaqaga kirishib ketadi.

Har bir sinf mavzuga bag'ishlab albom, harita, chizma, jadval va diagrammalar, grafiklar tayyorlaydi. Savol- javoblar tuzib uni o'qituvchidan tekshirtirib oladilar. Mushoira darsiga mehmonlar, ota - onalar, o'qituvchilar ham taklif qilinadi yoki ochiq dars sifatida o'tkaziladi. Darsni o'quv yurti, maktab faollar zalida o'tkaziladi. Zalni musobaqalashayotgan guruhlar o'zlari bezaydilar. O'quvchilar Afrika xalqlari milliy kiyimlaridan namunalar tayyorlaydilar.

Darsda qo'yilgan savol-javoblardan foydalanish mumkin.

1 - savol. David Levingston haqida nimalar bilasiz?

Javob: David Levingston Angliyaning Glazgo shahri yaqinida fermer oilasida tug'ilgan. U 10 yoshdan boshlab fabrikada ishlaydi. U ish vaqti ham ustalardan yashirib kitoblar o'qiydi. “Meni romanlar qiziqtirmasdi, lekin sayyohatlar haqidagi kitoblarni sevib o'qir edim” deb hikoya qilardi. U yakshanba kunlari fabrika atrofiga chiqib mineral toshlardan namunalar yig'ar edi. Bu narsalar unga tabiatga sayohat qilish ishtiyoqini uyg'otar edi. 19 yoshida Levingston tikuvchilik kasbini egallaydi. SHundan so'ng u tibbiyot kursida o'qib vrach bo'ladi. Angliyada ish topish qiyinligi uchun u Afrikaga borib u erda aholi, tabiat va hayvonot dunyosini o'rganadi. Levingston Afrikada ko'pgina geografik kashfiyotlar qiladi. 1849 yilda Kalahari cho'lidan o'tib

Nyasa ko'lini topadi. 1852 yil Janubiy Afrikadan Atlantika okeaniga yo'l oladi. 33 ta qayiqda sayohat qilib Zambezi daryosining yuqori oqimidan suzib o'tadi. 1855 yil Zembezi daryosi bo'ylab boshqa tomoniga qarab suzib ikki haftadan so'ng ulkan sharsharani ko'radi va uni Angliya malikasi nomiga sharsharani Viktoriya sharsharasi deb ataydi. 1872 yil u o'zining so'nggi safariga chiqib 1873 yil o'zi ochgan va tekshirgan Banvisoli ko'li yonida vafot etadi.

2 - savol. Asvon to'g'onining ahamiyatini ayting?

Javob: Afrika xalqlari hayotida Nil daryosining ahamiyati juda katta. Daryo suvini tartibga solish uchun Asvon shahri yonida to'g'on va suv ombori gidroelektstantsiya qurilgan. To'g'on qurilishi bilan daryo batamom jilovlandi. Asvon to'g'onining ahamiyati juda katta uning natijasida yangi erlarga suv chiqarib o'zlashtirildi qishloq xo'jaligi rivojlanmoqda. Shahar va qishloqlar obod bo'lmoqdalar. Elektr energiyasi asosida sanoat rivojlanmoqda va bu energiyadan aholi xo'jalikda keng foydalanadi.

3 - savol. Afrikaning xo'jaligi va madaniy taraqqiyoti haqida nimalar deya olasiz ?

Javob: Afrika Evropa va Amerikaliklar uchun xom - ashyo manbai. Yangi erlarni mahalliy aholidan kelgindilar tortib olib qo'yishgan. Mahalliy aholi maxsus xududlarga chiqarilgan (rezervatsiya va plantatsiya) bu erlardan boshqa erlarga chiqib ketishga ruxsat berilmaydi. Mahalliy aholiga og'ir soliqlar solinadi. Bular bari Afrika xo'jaligi va madaniy taraqqiyotiga to'siq bo'lmoqda.

4 - savol. Materik aholisi soni va uni o'zgartirish qanday?

Javob: Afrika aholisi salmog'i Yer shari aholisiga nisbatan kamayib, ko'payib turadi. 1650 yili Afrikada 100 mln odam yashab u er yuzi aholisining 18,3% ni tashkil etgan, 250 yildan 1900 yilga kelib 29 mln kishiga ko'payib dunyo aholisining 7,4% inigina tashkil etadi. Bu hol to'rt asr davom etgan qul savdosi, evropaliklar tomonidan tub joy aholining qattiq ezilishi oqibatidir. Afrikada o'lim ham tug'ilish ham juda katta. Afrika aholisi uchun bolalar salmog'i katta u butun aholining 40% ni tashkil etadi. Katta yoshdagilar 60 yoshdan oshganlar 3-5%. Afrikaliklarning o'rtacha umri 36 yil bo'lsa, Evropaliklarniki 70 yoshga yaqin. Keyingi yillarda Afrika mamlakatlari ham mustaqillikka erishib, rivojlanishi tufayli aholi soni tez o'sa boshladi.

Darsga xulosa qilib, shuni aytish mumkinki, o'tkazilgan mushoira darsi mavzuni o'quvchilar xotirasida uzoq vaqt puxta saqlanib qolishiga olib keladi.

Mavzu-6

MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

Reja:

1. Maktab geografiyasi modulni aniklash.
2. Geografik bilimlar orkali vazifalarni xal qilish.
3. O'quv modullarnibelgilash pedagogik texnologiyaning negizidir.
4. Modulli texnologiyaning mohiyati

Tayanch tushunchalar:

Atrof muxitni taxlil qilish, iktisodiy extiyoj, ijtimoiy extiyoj, ekologik extiyoj, analitik, maqsadli, mazmunli, jarayonli, interaktivlik, an'anaviy dars.

Nazorat uchun savollar:

1. Maktab geografiyasi maqsadlarini aniklamasdan turib, bu fanni o'qitish kanday kiyinchiliklarni keltirib chikaradi ?
2. Bugungi kunning o'quvchisi kanday bulmogi lozim?
3. Geografiya ta'lmida kanday yunalishlarini olib borish maqsadga muvofik?
4. O'quv maqsadlarini belgilashda nimalarga e'tibor berish lozim?
5. O'quv maqsadlari shajarasi nimalardan iborat ?

Modulli ta'limning mohiyati shundan iboratki, bunda o'quvchilar modul dasturlari ustida mustaqil (yoki o'qituvchi rahbarligida) ishlab o'quv-bilish faoliyati orqali belgilangan maqsadga erishadilar.

Modulli ta'lim texnologiyalari asosida modulli dastur turadi. Modul dasturlari o'zida mavzuning ilmiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadidan kelib chiqadigan didaktik maqsadni, o'quvchilar dars davomida bajaradigan topshiriqlarni, mazkur topshiriqlarni bajarish bo'yicha berilgan ko'rsatmalarni mujassamlashtiradi.

Modulli ta'lim o'qitish mazmuni va mohiyatiga ko'ra quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi.

1. O'quv materialini modulli rejalashtirish.
2. Modulli dars.
3. Modulli dasturlar.

O'qituvchi o'quv yili boshida qaysi mavzularni modulli ta'limdan foydalanib o'tishni tavqim mavzu rejalarida belgilaydi.

Modulli dasturlar mazmuni va mohiyatiga ko'ra:

1. O'quvchilarning individual ishlashi uchun mo'ljallangan modul dasturlari.
2. Ikki o'quvchi hamkorlikda ishlashga mo'ljallangan modul dasturlari.
3. O'quvchilarning kichik guruhlarda, hamkorlikda ishlashga mo'ljallangan modul dasturlariga bo'linadi.

Modulli dasturlar o'quvchilar tomonidan tuzilib, unda modulning didaktik maqsadlari, mavzuni o'rganish bosqichlari, o'quvchilar tomonidan bajariladigan o'quv faoliyati elementlari, o'quvchilar bilimni nazorat qilish yo'llari ketma - ket yoziladi.

Modul dasturlarini tuzishda o'qituvchi e'tiborini quyidagilarga qaratishi zarur:

1. Modul dasturidan ko'zda tutilgan maqsadni aniq belgilash.

Bunda o'qituvchi ta'limning ta'limiy maqsadlar majmuasi (TMM) ni, modulning umumiy maqsadi (MUM) ni, xususiy ta'limiy maqsad (XTM) ni aniq tasavvur qilishi zarur.

5-chizma

T M M												
MUM			MUM		MUM			MUM		MUM		
XTM	XT M	XT M	XTM	XTM	XT M	XT M	XTM	XT M	XT M	XT M	XTM	XTM

_TMM - ta'limiy maqsadlar majmuasi, biror - bir o'quv fani yoki bobni o'rganishda ko'zda tutilgan maqsad bo'lsa, MUM –modulning umumiy maqsadi, bir dars davomida erishilishi lozim bo'lgan maqsad, XTM – xususiy ta'limiy maqsad, modul dasturidan o'rin olgan, o'quv elementlaridan ko'zlangan maqsadlar deb tushunmoq kerak. Ma'lumki, har bir o'quv fani tegishli ta'limiy maqsadlar majmuasi (TMM) ni ko'zda tutadi. Ta'lim jarayonining asosiy shakli bo'lgan darslar ham shu ta'limiy maqsadlarning ma'lum qismini amalga oshiradi. Mazkur maqsadlar modulning umumiy maqsadini tashkil etadi. Dars davomida ushbu maqsadni amalga oshirish o'quvchilarning o'quv - bilish faoliyati orqali vujudga keladi. Bir dars davomida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati bir emas, balki bir necha o'quv faoliyati elementlaridan tashkil topadi. Modulli dasturlardan o'rin olgan har bir o'quv faoliyati elementi modulning umumiy maqsadidan kelib chiqqan holda xususiy ta'limiy maqsadni ko'zda tutadi. Shu tariqa modulli dasturlarda xususiy ta'limiy maqsadlar (XTM) modulli dars boshqa darslar bilan birgalikda mazkur o'quv fanidan tutilgan ta'limiy maqsadlar majmuasi (TMM) ni amalga oshiradi.

2. O'quv materialini o'rganishning mantiqiy yo'nalishi (induktiv yoki deduktiv tarzda berilganligini) aniqlash. Modulli ta'lim tamoyillarini hisobga olgan holda o'quv materialini mazmunan tugallangan, mantiqiy ketma - ketlikdagi kichik bo'lak (modul) larga taqsimlash.

3. O'quvchilarning o'quv materiallarini o'zlashtirishi uchun tashkil etiladigan o'quv faoliyati usullarini belgilash.

4. O`quv faoliyati usullariga bog`liq holda modul dasturidan o`rin olishi lozim bo`lgan o`quv elementlarini va ularning ketma - ketligini aniqlash.

5. O`quvchilar bilimini aniqlash va nazorat qilish bo`yicha dastlabki joriy nazorat, axborot to`plami, o`quvchilar bilimidagi tipik kamchilik va xatolarni bartaraf etish yo`larini belgilash.

6. O`quvchilar uchun asosiy qo`shimcha adabiyotlarni tanlash.

7. O`quvchilar modul dasturi yordamida o`quv materialini mustaqil va ijodiy o`rganish jarayoni mazkur mavzuni o`zlashtirish uchun dasturda belgilangan vaqt doirasida amalga oshirilishiga erishishi lozim.

Modul dasturini muvaffaqiyatli qo`llashning muhim sharti, unda o`quvchilarning o`quv - bilish faoliyatining o`quv elementlarini to`g`ri tanlashdir. Chunki o`quvchilar modulli dastur bilan ishlaganda, aynan shu o`quv elementlarini bajaradilar.

Biz quyida o`quv faoliyati elementlarining turlari haqida fikr yuritamiz.

Modulli dasturda juda ko`p axborot manbalaridan foydalaniladi. SHu sababli o`quv faoliyati elementlarini axborot manbalariga ko`ra tavsiflash maqsadga muvofiq.

1. Matnli o`quv elementida o`quvchilarga tegishli manbadagi matnni o`qish, asosiy fikrni ajratish, matn yuzasidan reja tuzish, matndan foydalanib o`quv dasturiga konspekt yozish, jadval tuzish kabi topshiriqlar beriladi.

3-jadval

Ts	O`quv faoliyati	O`quv axborotni manbalari
1.	Matnli o`quv elementi	Darslik, qo`shimcha adabiyotlar, gazeta va jurnallar.
2.	Jadvalli o`quv elementi	Jadvallar, modellar, diagrammalar.
3.	Ko`rgazmali o`quv elementi.	Jadvallar, rasmlar, kompozitsiyalar.
4.	Og`zaki usuldagi o`quv elementi.	O`qituvchi yoki ma`ruzachining ma`ruzasi, o`quvchilarning axboroti.
5.	Kompyuterli o`quv elementi	EHM xotirasiga kiritilgan axborotlar, dasturlar.
6.	Audio-video, texnik vositali o`quv elementi.	Kinofilm, diafilm, diapozitiv, vediofilm, magnit tasmlari, disklar.
7.	Ta`limiy ob`ektki o`quv elementlari.	Tabiiy ob`ektlar, mikro, mikropreparatlar, gerbariy, tulup va x.k.
8.	Aralash tipdagi o`quv elementlari.	Yuqorida qayd qilingan barcha manbalar.
9.	Amaliy tipdagi o`quv elementlari.	Amaliy ish o`tkazishga doir ko`rsatmalar.

2. Jadvalli o`quv elementida jadvaldagi axborotni ko`rib chiqish, ob`ektlarni, uning xossalari taqqoslash, o`xshashlik va farqlarni ajratish, fikrni qisqa bayon etish haqida ko`rsatma beriladi.

3. Ko`rgazmali o`quv elementida voqea va hodisalarni tasavvur qilish, mantiqiy operatsiyalar (tahlil qilish, sintez, taqqoslash, umumlashtirish va h.k.) ni bajarish topshirilishi mumkin.

4.Og`zaki usuldagi o`quv elementida o`quvchilar o`qituvchi yoki ma`ruzachining ma`ruzasi hamda axborotlarni tinglab, topshiriqlarni bajaradilar. Bunda o`qituvchi o`quvchilarning diqqatini quyidagi masalalarga qaratishi zarur.

a. Axborot nima maqsadda berilmoqda?

b. Mazkur axborot asosida o`quvchilar qanday topshiriqlarni bajarishi zarur?

v. axborot bir marta beriladi, qaytarilmaydi. Shuning uchun har bir o`quvchi axborotni diqqat bilan tinglashi shart?

5. Kompyuterli o`quv elementida kompyuterga tegishli axborot, o`quvchilar bajaradigan topshiriqlar bo`yicha ko`rsatmalar kiritiladi. Bu erda EHM o`quvchilarning o`quv - bilish faoliyatini boshqaradi. EHM displeyda topshiriqlar ketma - ket paydo bo`lib, o`quvchi dastlabki topshiriqlarni muvaffaqiyatli bajargandan so`ng, EHM navbatdagi topshiriqlarni beradi, ya`ni EHM o`quvchilarning bilimini nazorat qiladi va baholaydi. Kompyuterli o`quv elementlaridan

darsdan tashqari vaqtda o'quvchilarning mustaqil ishlashida ham muvaffaqiyatli foydalanish mumkin.

6. Audio - video, texnik vositali o'quv elementi - kinofilm, diafilm, diapozitiv, videofilm, magnit tasmlari, disklar va h.k. dan axborotni o'quvchilar qisqa muddatda o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchilarga topshiriqlarni berib, so'ngra mazkur vositalar orqali ishlash haqida ko'rsatma beradi.

7. Tabiiy ob'ektlari o'quv elementida o'quvchilar tabiiy ob'ektlar bilan ishlaydilar. Ob'ektlarni topish, aniqlash, taqqoslash, tahlil qilish va h.k. topshiriqlar bajariladi. Mazkur ob'ektlarning ahamiyati, tabiatdagi o'rni, ularni muhofaza qilish haqida fikr yuritiladi.

Aralash tipdagi o'quv elementlari modul dasturi maqsadlariga muvofiq yuqorida qayd etilgan o'quv faoliyati elementlarining tegishlilari uyg'unlashtirilsa, amaliy tipdagi o'quv elementlari asosan o'quvchilarda tegishli amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ko'zda tutadi. Shuni uqtirish lozimki, o'quvchilarga mustaqil o'zlashtirish uchun tavsiya etiladigan o'quv materiallari o'quvchilarning o'quv imkoniyatlarini hisobga olgan holda, ular uddalay oladigan va maksimal darajada qiyin bo'lmasligi kerak.

O'qituvchi o'quvchilarning o'quv materiallarini mustaqil va ijodiy o'zlashtirish ko'nikmasiga ega bo'lishlariga erishishi lozim. Bunda dastlab o'qituvchi darsga olib kiradigan axborotni ikki qismga ajratadi. Birinchi qismini o'quvchilar o'qituvchi yordamida, ikkinchi qismini ijodiy va mustaqil o'zlashtirishlari lozim. Keyin belgilangan mavzularni modulli dars shaklida o'tkazishni mo'ljallab, modulli dasturni tuzadi.

Shuni qayd etish kerakki, modulli dastur - dars matni va o'qituvchi tomonidan o'quv materialini rejalashtirish emas, balki o'quvchilarning u yoki bu mavzuni mustaqil o'rganish bo'yicha o'quv faoliyati dasturidir.

“Fan texnika inqilobi va jahon xo'jaligi” mavzusi bo'yicha modul dasturini tuzish uchun o'qituvchi matnni mantiqiy tugallangan fikrli qismlarga ajratadi.

Birinchi qismda berilgan materiallarni zaruriyatga qarab quyidagilar bilan boyitiladi.

a) Energetika bazasidagi sifat o'zgarishlari ta'rifiga tez neytronlarda ishlovchi reaktor ko'paytiruvchilar haqida ma'lumotlar berish mumkin. Bunday reaktor ko'paytiruvchilar tarkibida uran juda kam bo'lgan ruda ham qazib olishni iqtisodiy jihatdan foydali qiladi. Yava dengizi suvidan uran ajratib olish magnitogidrodinamik generatorlar (MGD) bunyod etish, vodoroddan yoqilg'i sifatida foydalanish, termoyadro sintez reaksiyasining istiqbollari to'g'risida gapirish mumkin.

b) Qora metallurgiyada metallashtirilgan zoldirlarni qo'llash rudadan domna pechlari yordamisiz temir olishga imkon beradi. Po'latni uzluksiz quyish usuli esa, prokat stanlaridan foydalanmay qo'yiladi.

v) Hozirgi zamon plastmassalarining xususiyatlari, supertankerlar, havo yostiqi (bir relsli osma yo'l) yo'llardagi poezdlar haqidagi yangiliklar o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. Bunda predmetlararo aloqadan keng foydalaniladi.

Ikkinchi qismida FTI ning jahon xo'jaligini o'sishi va tarmoqlararo tarkibi ta'siriga bag'ishlanib uning modul tuzilishi quyidagicha ko'rinishga ega bo'ldi.

- FTI ning xo'jalikni o'sish sur'ati va tarmoqlar tarkibiga ta'siri;

- Ishlab chiqarish sur'atlarining tezlashishi;

- Moddiy ishlab chiqarish tarkibidagi o'zgarishlar va sanoat salmog'ining oshishi;

- Sanoat tarkibidagi o'zgarishlar undiruvchi tarmoqlar bilan ishlab beruvchi tarmoqlar o'rtasidagi nisbatning ishlab beruvchi tarmoqlar foydasiga o'zgartirishi;

- Qishloq xo'jaligi tarkibidagi o'zgarishlar;

- Transport tarkibidagi o'zgarishlar - kam rivojlangan transport turlarining jadallik bilan o'sishi;

- Tashqi savdo sohasidagi o'zgarishlar xom - ashyo, oziq - ovqat tovarlari bilan tayyor mollar foydasiga o'zgarishi;

- Ilmiy kashfiyotlar bilan ular asosida qilingan yangiliklar orasidagi vaqt qisqarmoqda. Masalan, fotografiya kashf qilingandan so'ng u yuz yildan keyin hayotga tadbiiq etilgan telefon ellik yildan

so`ng, radio o`ttiz yildan so`ng, televizor va radio 14 yildan so`ng tranzistor bilan lazer, 5 yildan so`ng ishlab chiqarishga joriy etilgan.

Uchinchi qismida FTI sharoitida ishlab chiqarishni joylashtirishdagi o`zgarishlar uning mantiqiy tuzilish moduli quyidagicha:

- FTI sharoitida ishlab chiqarishni joylashtirishdagi o`zgarishlar;
- Xududiy markazlashuvning kuchayishi;
- Malakali kadrlarga tayanishni kuchaytirish;
- Ishlov beruvchi sanoatni xom - ashyo bazalariga yoqilg`i manbalariga yaqinlashtirish zaruriyati kamayishi;
- Qazib chiqarish bilan iste`mol qilishlar qayta ishlash orasidagi xududiy uzoqlashishni kuchaytirish;

To`rtinchi qismida FTI geografik muhit ta`siriga bag`ishlanadi. Uning modul qismlari:

- Geografik muhitga ta`rif berish;
- Kishilik jamiyatining atrof - muhitga ta`sirining asosiy geografik yo`nalishlari ko`rsatib o`tiladi;
- Jamiyat bilan tabiat o`rtasida “modda almashinuvi” bilan bog`liq vujudga keladigan muammolar;

Shundan so`ng har bir qism (modul)ning xususiy, ta`limiy maqsadi, o`quvchilar materialni o`zlashtirish uchun topshiriqlarni aniqlab modul dasturi tuziladi.

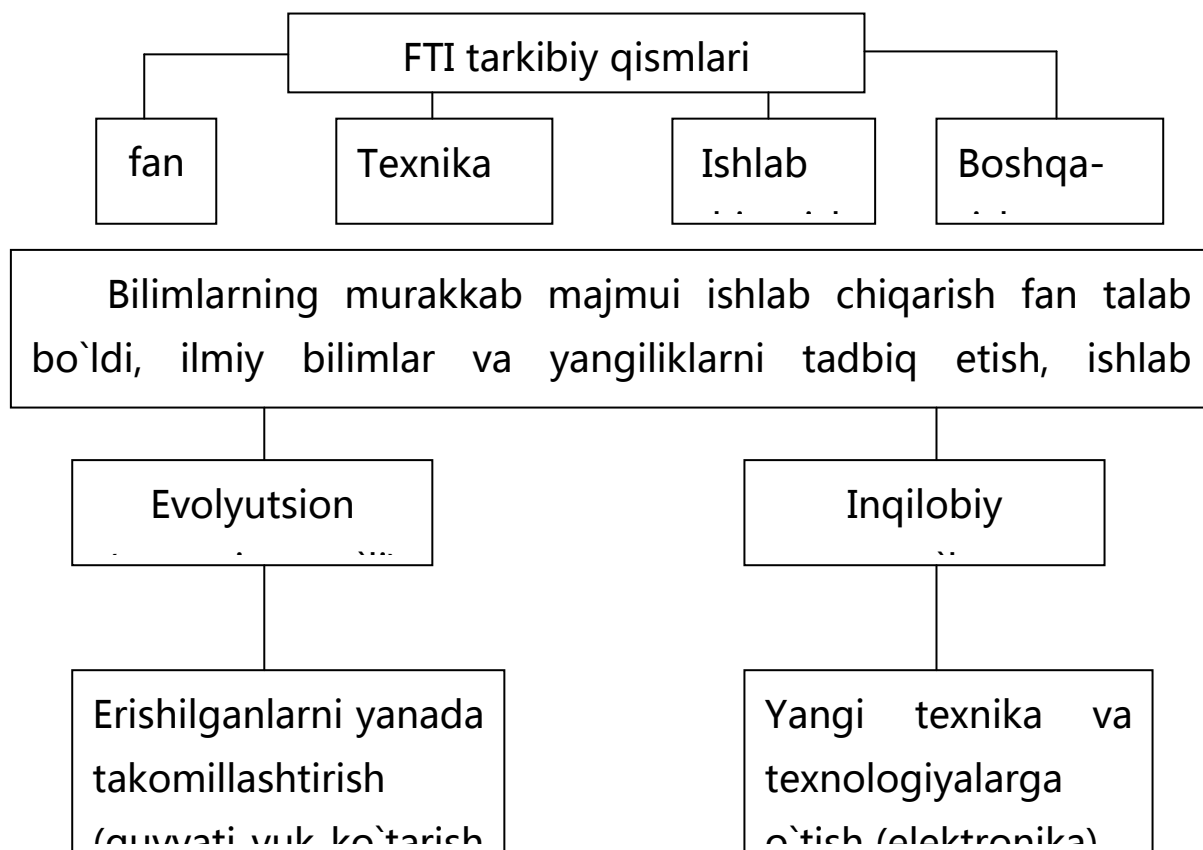
Modulning ta`limiy maqsadi

FTI va jahon xo`jaligi mavzusi qismlarini o`rganish yo`llari, mustaqil va ijodiy ishlash ko`nikmalari, nutq va muloqat madaniyatini rivojlantirish zarur.

Modulli ta`limda har bir o`quvchi faoliyati element nazorat qilib, baholanadi. Modulli texnologiyada nazorat qilishning o`z - o`zini, o`zaro va o`qituvchi tomonidan nazorat qilinadigan shakllaridan foydalaniladi.

FTI VA JAHON XO`JALIGI MAVZUSI

REJA-KONSPEKTI

Yo`nalishlar

- a) Elektronika (EHM hamma soxalariga).
- b) Kompleks avtomatlashtirish, (mikro EHM, mikroprotessorlar).
- v) Energetika xo`jaligini qayta qurish (energiyaning yangi manbalaridan foydalanish).
- g) Ishlab chiqarishda yangi materiallar (plastmassa, optik to`qima, kompozitlar, yarim o`tkazgichlar, XXI asr metallari).
- d) Biotexnologiya taraqqiyotining tezlashuvi (bioindustriya).
- e) Kosmik taraqqiyot (aerokosmik sanoat, yangi mashinalar qo`yish).

Modulli ta`limda har bir o`quv faoliyati nazorat qilib baholanadi. Modulli texnologiyada nazoratning quyidagi shakllaridan foydalaniladi.

1. O`z - o`zini nazorat qilish.
2. O`quvchilar tomonidan o`zaro nazorat.
3. O`qituvchi tomonidan nazorat.

O`quvchi o`z - o`zini nazorat qilganda, test savol - topshiriqlariga javoblar topib, uni bajaradi, to`g`ri javoblar bilan taqqoslaydi va o`zining dars davomidagi faoliyatini baholash mezoniga muvofiq baholaydi.

O`zaro nazoratda bir - birining javoblarini tekshiradi, o`quvchilarning o`z faoliyatiga qo`ygan bahosini, baholash mezoniga qanchalik mos ekanligini ko`rib chiqadi hamda o`quvchilar o`rtasida axborot almashuv, do`stona muloqat va bahs vujudga keladi.

O`qituvchi tomonidan o`quvchilar bilimi muntazam ravishda nazorat qilinadi. Modul dasturi bilan ishlanganda avval o`tgan mavzular bo`yicha, dars oxirida yangi mavzular bo`yicha nazorat o`tkaziladi. Nazorat test savollari, savol - javob yozma ish, ijodiy ish tarzida o`tkazilishi mumkin.

Har bir o`quv faoliyati aniq va haqqoniy baholanadi. O`quvchilar bilish faoliyatini faollashtiradi, bilim olishga qiziqish va ehtiyoj orttiriladi.

Modulli darsni quyidagicha o`tish mumkin.

I. Tashkiliy ish.

II. O`tgan mavzular yuzasidan o`quvchilar bilimini test yordamida aniqlash va baholash. Joriy nazorat.

III. O`tgan mavzuni yakunlash.

IV. Yangi mavzuni bayoni.

a) Yangi mavzu bo`yicha tuzilgan modul dasturini tarqatish va o`quvchilarni modulning ta`limiy maqsadi bilan tanishtirish.

b) O`quvchilar faoliyatini modul dasturidagi o`quv topshiriqlarini mustaqil bajarishga yo`llash.

v) Har bir topshiriqni to`liq bajarilishini nazorat qilish va unga ko`rsatmalar berish.

g) Har bir o`quv faoliyati yakunida savol - javob va munozara o`tkazish.

V. Yangi mavzu yuzasidan test yordamida o`quvchilar bilimini aniqlash.

VI. Darsni umumiy xulosalash.

O`qituvchi ta`lim berishda modulli darsdan foydalanganda modul dasturini tuzadi, avvalgi va yangi mavzu uchun test topshiriqlarini tayyorlaydi, o`quvchilar bilimini nazorat qilishda o`z - o`zini, o`zaro o`qituvchi nazorati ketma - ketligini, baholash mezonlari, reyting tizimini belgilaydi.

Modulli darsda quyidagilar amalga oshiriladi:

- O`quvchilar har bir ishlarga mo`ljallangan modul dasturida o`quvchining iqtidori, qiziqishi, bilim saviyasini, o`zlashtirish darajasini aniqlash, kitob ustida mustaqil va ijodiy ishlash, o`z - o`zini baholash ko`nikmalarini rivojlantirish.

- Ikki o`quvchi hamkorligida ishlashga mo`ljallangan modul dasturi yuqoridagilardan tashqari o`quvchilarni bir - birini o`qitish, o`zaro hamkorlikda o`quv topshiriqlarini bajarish va muammolarni hal etish, o`zaro nazoratini amalga oshirish va o`zaro yordam uyushtirish.

- O`quvchilar kichik guruhlarda hamkorlikda ishlashga mo`ljallangan modul dasturlarida yuqorida qayd etilganlar bilan birga o`quvchilar o`rtasida muloqot, bahs va munozara, o`zaro hamkorlik va yordamni amalga oshirishni nazarda tutadi.

O`qituvchi mazkur o`quv dasturilaridan avval individual tarzda qo`llab o`quvchilarga o`quv materialini mustaqil va ijodiy o`zlashtirish ko`nikmalari shakllangan, ikki o`quvchi hamkorligida mo`ljallangan o`quv dasturlari tegishli pedagogik shart - sharoit yaratilgach, kichik guruhlar uchun tuzilgan modul dasturlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Kichik guruhlar uchun tuzilgan o`quv dasturidan foydalanishda ikki xil yondashiladi.

1. Musobaqa usuli.

2. Kichik maslahatchilar usuli.

Musobaqa usuli. O`qituvchi o`quvchilarni teng sonli guruhlariga ajratadi. Modul dasturini tarqatib, guruhdagi o`quvchilar faoliyatini modul dasturidan o`rin olgan o`quvchi faoliyatini unisurini bajarishga yo`llaydi. Har bir o`quvchi unsur topshiriqlarini bajargandan so`ng bahs, munozara, savol-javob, musobaqa tarzida o`tkazadi. Guruhlar o`rtasida g`oliblar aniqlanadi. Har bir guruhda o`quvchilar o`z faoliyatini o`rtoqlarining fikrini hisobga olgan holda baholaydi.

Kichik maslahatchilar usuli

O`qituvchi o`quvchilarni 4 - 6 tadan teng sonli kichik guruhlariga ajratadi. Har bir guruhga kichik maslahatchi tayyorlaydi. Kichik maslahatchilar guruhdagi o`quvchilar faoliyatini nazorat qiladi. Tegishli hollarda o`zaro yordam uyushtiradi. Har bir faoliyat unsuri topshiriqlari asosida savol - javob o`tkazadi va baholaydi.

O`qitishda modulli ta`lim dasturlaridan foydalanish dars samaradorligini oshirish imkonini yaratadi.

Modulli va an'anaviy ta`limni taqqoslash

4-jadval

No	An'anaviy ta`lim	Modulli ta`lim
1.	Darslar bir xilda olib boriladi.	Modulli ta`lim dasturi talablari asosida olib boriladi.
2.	Vaqtdan unumli foydalanilmaydi.	Vaqtdan samarali foydalaniladi.
3.	O`quv materialini o`zlashtirish dastlabki bosqichda bo`ladi. Uy vazifasining hajmi ortib ketadi.	O`quvchilar tomonidan o`quv materialini yuqori darajada o`zlashtirilib, o`z ustida mustaqil ishlashga imkon yaratadi.
4.	O`quvchilar o`zaro muloqoti mustaqilligi, nutqini rivojlanish imkoniyati cheklangan.	O`quvchilar yakka, juft, kichik guruhlarda ishlaydi, ular o`rtasida do`stona muloqot o`zaro yordam, hamkorlik vujudga keladi, nutq va muloqot madaniyati rivojlantiriladi.
5.	Yangi mavzuni o`rganishda o`rta saviyali o`quvchiga nisbatan mo`ljall olinadi. O`quvchilar faoliyati sust tayyor bilimlarni o`zlashtirishga qaratilgan.	Har bir o`quvchi o`z qiziqishi iqtidoriga asoslanib bilimlarni oshirish maqsadida mustaqil ish, ijodiy ishlab yangi bilimlarni o`zlashtiradi.
6.	O`quvchilar bilimni o`qituvchi baholaydi.	O`z - o`zini nazorat va o`qituvchi nazorati amalga oshiriladi.
7.	Pedagogik munosabatlar avtoritar texnologiyaga asoslanadi.	Pedagogik munosabatlar hamkorlikka asoslanadi.

Iqtisodiy geografiya ta`limi jarayonida kompyuterdan foydalanish

Hozirgi darslar ko`pincha axborot tarzida bo`ladi. Milliy istiqlol va qadriyatlarimiz milliy o`zbek maktabi tizimi ishlab chiqilayotgan davrda faqatgina darsda axborot chegaralanib qolmay, ilmiy texnika taraqqiyoti fan yutuqlaridan, yangiliklardan keng foydalanishni taqozo etiladi. Bular esa shu qadar ko`pki, ularning barchasini qamrab olish qiyin.

Darsda o`qituvchi tushuntiruvchi, o`quvchi esa tinglovchi bo`lib qolmasligi kerak.

Darsda yangi bilimlar berish usullarini o'rgatish bilan birga bilimlarni turli manbalardan olish, mustaqil o'rganish bilan qo'shib olib borilishi maqsadga muvofiq. Darsda o'quvchilarning ijodiy faoliyati rivojlantirilishi izchillik bilan amalda tadbqiq eta borilishi lozim.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar faoliyati faollashib, bilim olishga bo'lgan qiziqishlari ortib, tafakkuri rivojlana boradi. Yangi bilimlarni egallash, o'rganishda o'quvchiga berilgan ma'lumotlarni tushinib olishi, puxta o'zlashtirishi, xotirada uzoq saqlashi kabi ta'limning asosiy vazifasini hal etish imkoniyati vujudga keladi.

Geografiya ta'limida kompyuterdan foydalanish o'quvchilarda geografik joy va hodisalar orasidagi o'zaro bog'lanishlarini ilmiy dunyoqarash nuqtai - nazaridan tushunib olishga katta imkoniyatlar yaratadi. U zamonaviy texnika vositasi sifatida o'quvchilarni nazariy bilim asoslari bilan qurollantirib dasturdagi ma'lumotlarni izchillik bilan faol o'zlashtirib egallangan bilimlarni esa amalda tadbqiq eta olishga o'rgatadi.

Geografiya ta'limida kompyuter texnikasidan foydalanish yangi soxa bo'lib, uni tadbqiq etish yo'llarini ishlab chiqish, sinash va xulosalar chiqarish g'oyat mas'uliyatli davrdir. Kompyuter texnikasi o'qituvchining o'rnini bosa olmaydi. Pedagog o'qituvchi sifatida ta'lim jarayonida asosiy shaxs bo'lib qolaveradi. Kompyuterlar ta'limni yuqori saviyaga ko'tarishda o'qituvchiga yordam beradi, qulayliklar yaratadi, uning pedagogik faoliyatini takomillashtiradi. Ayni vaqtda geografiya ta'limida foydalanib kelinayotgan ta'lim vositalari, darslik, harita, shuningdek boshqa ekran qo'llanmalari xizmatini pasaytirmagan holda muammoli ta'lim jarayonida ularni to'ldiradi.

Ta'limda texnikadan quyidagi maqsadlarda foydalanish
mumkin:

1. Geografiya kurslari ma'lumotlarini o'rganish uchun zarur bo'lgan turli axborotlar tizimini yaratishda;
2. Turli jarayon va hodisalarni taqdidiy tizim - chizmalı tasvirlarni ifoda etishda;
3. Ta'limiy o'yinlar tashkil etishda;
4. Dastur ma'lumotlarini mustaqil izchillik bilan o'rganishda;
5. O'rganilgan bilimlarni mustahkamlashda;
6. O'quvchilar bilimini tekshirishda;

Shu bilan birga, ta'lim soxasida boshlangan kompyuterlashtirish jarayoni o'quvchilarning bilish faolligini oshirish uchun mutlaqo imkoniyatlarni vujudga keltiradi.

Birinchidan, ta'limda kompyuterlarni qo'llash o'quvchilar bilish faolligining ichki omillar (bilish ehtiyoji, qiziqish, asoslash va yo'l - yo'riq belgilash) ga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchidan, u faollashtirishning ko'rgazmalilik, o'qitishni individuallashtirish, bilishning yangi uslublarini egallash, amaliy ishlarni bajarish, mustaqil ishlarni rivojlantirish singari omillarining ta'sirini kuchaytiradi. Bunda mavjud ta'lim uslubiy tizimining bir qator muammolari hal bo'ladi. Avvalo, barcha talablar uchun bir xil bo'lmagan mazmun, o'qitish sur'ati va har bir o'quvchining xususiy qobiliyati o'rtasidagi, hamma uchun mumkin bo'lgan katta hajmdagi dasturiy materiallarni o'zlashtirib, olishga bo'lgan talab bilan, ko'pchilik o'quvchilar bilimlarining asl darajasi o'rtasidagi va boshqa ziddiyatlarni bartaraf etish imkoniyati paydo bo'ladi.

Kompyuterlardan ta'lim jarayonlarida muntazam foydalanish, mustaqil ishlash ko'nikmalarini samaraliroq shakllantirishga imkon beradi. Kompyuter ta'limining yangi tashkiliy shakllarini joriy etish uchun imkoniyat tug'diradi. Shu bilan birga undan foydalanish muammolari va jarayonlar xilma - xilligini keltirib chiqaradi.

Shunday qilib, yangicha sharoitda o'quvchilarning bilish faolligini oshirish masalasini, bir pozitsiyalardan qarab chiqishga to'g'ri keladi. Kompyuterning qo'llanilishi, o'quvchilarning bilish faolliqi mexanizmiga ta'sirini baholash va o'quvchilarni bilish faolligini kuchaytirishning, bir qator omillari samaradorligini oshirish uchun, o'quv jarayonida kompyuterlardan foydalanish zarurligini ko'rsatadi.

Afsuski, ko'pgina tadqiqotchilar kompyuterdan foydalanish chog'ida, o'quvchilarning bilish faolligini oshirishda, asosiy e'tiborni kompyuter bilan ishlash yangilik ekanligiga qaratadi.

Bugun shunday ekanligini, biz ham inkor etmaymiz, biroq hozirgi vaziyatda kompyuterni o'quvchilarni o'qitishda, muntazam foydalanadigan vosita sifatida qaralishi zarur deb hisoblaymiz.

O'quv jarayonida kompyuterlardan muntazam foydalanish, bilish ehtiyojini yo'qolishiga imkon bermaydi aksincha, o'quvchida yangi ehtiyojlar tug'diradi. Kompyuterlarni qo'llash, o'quvchilar bilish faolligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi tufayli yuz beradi.

Ko'pchilik muallim va uslubiyotchilar kompyuterlardan foydalanish tajribasiga, geografiyani o'qitishda kompyuterning sezilarli darajada, didaktik pedagogik imkoniyatlariga ega. Kompyuterlar uchun tuzilgan dasturlarni ishlab chiqishda o'quvchilar bilish faolligi va ma'lumotlarni ko'rgazmali shakllarini hisobga olgan holda, ularning mazmuniga turli geografik vazifalar va topshiriqlar savollarini kiritadilar.

Ta'limni kompyuterlashtirish masalalaridan biri, zamonaviy kompyuterlar imkoniyatlaridan didaktik materiallar yaratishda, keng tarmoqli vosita sifatida foydalanishdir.

Kompyuterning chop etish qurilmasi "printer"ning katta imkoniyatlaridan foydalanuvchi (o'quvchi, o'qituvchi, talaba) keng foydalanish imkoniyatiga egadirlar. Afsuski, bugungi kunda kompyuterning printer qurilmasidan keng foydalanilmay kelinmoqda.

Kompyuterga xos bo'lgan boshqa xususiyati shundan iboratki, o'quvchi klaviatura bilan ishlashga to'g'ri keladi, ya'ni uning barmoqlari harakat qiladi. Bu vaziyatda haqli qabul qilish jarayoniga, qo'shilgan analizatorlarning miqdori ko'payishi haqida gapirish mumkin emas, chunki o'rganish ob'ekti sezilmaydi. Ammo harakatlantiruvchi reaksiya va qabul qilish jarayonlarini eslab qolish takrorlash va boshqalarning o'zaro aloqasi masalasini qarab chiqish g'oyat qiziqarli va muhim ko'rinadi. Hozir o'quvchini bilish faolligini oshirishning bunday harakatlantiruvchi reaksiyalar va psixologik jarayonlarini qo'shib yuborishning ijobiy ahamiyatini faqat taxmin qilish mumkin.

Kompyuterning yana bir muhim afzalligi, o'quvchiga bajargan ishining natijalarini ko'rsatish imkoniyatidan iborat. Bilimlarni tekshirish maqsadida nazoratchi dasturlar tuzadi, bu tuzilgan dasturda o'quvchining o'rganilgan mavzuni, qay darajada o'zlashtirganligini aniqlash asosiy maqsad qilib olinadi.

Bundan tashqari, o'zini - o'zi nazorat qilish uchun keng imkoniyatlar ochiladiki, bu ham o'quvchilarni bilish faolligini kuchaytiradi. Kompyuterning ko'rgazma vositasi sifatidagi eng muhim fazilati shundan iboratki, u ilgari kuzatish mumkin bo'lmagan jarayonlarni ro'yi - rost tasavvur etish imkonini beradi.

Geografiya kursini o'rganish kompyuterdan bilim manbai sifatida foydalanishni ko'zda tutadi. Bunda ko'rgazmalilik harakati samaradorligining oshishi ko'pincha, kompyuterning ayni paytda ta'lim vositasi sifatida ham, o'rganish ob'ekti sifatida ham, qo'llanilishi hisobiga yuz beradi.

Ta'limda kompyuterlardan muntazam foydalanish o'quv amaliyotida faqat muayyan qiyinchilik darajalari miqdori bo'yicha, emas, balki o'quvchilarga yakka tartibda savol berish bo'yicha ham tabaqalashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari "tekshirish qiyinchiligi" yo'qoladi. Tekshirishni kompyuterning o'zi avtomatik ravishda amalga oshiradi.

Kompyuterni individuallashtirish usulidan yanada samaraliroq foydalanish imkonini yaratadi. U avvalo, har bir o'quvchining yakka tartibda ish sur'atini hisobga olishga imkon beradi. Bundan tashqari, bir necha belgilar bo'yicha shakllangan guruhlarda, o'quvchilar bilan ishlash mazkur guruhni komplekslash chog'ida, e'tiborga olinmagan belgilarni hisobga olish munosabati bilan individuallashtiradi. Bunda tegishli dasturiy ta'minotga ega bo'la turib, guruhlarini shakllantirishni kompyuterning o'zi orqali yoki uning bevosita ishtirokida amalga oshirish mumkin.

Kompyuter ta'limida individual va tabaqalashgan holda amalga oshirish, har bir o'quvchining o'quv faoliyati natijalarini bir necha yil davomida qayd etib borish imkonini beradi. Umuman olganda, ta'limni kompyuterlashtirish o'qish o'qitish mehnatini jadallashtiradi, uning samaradorligini oshiradi. Buning oqibatida esa o'quvchilarning, oliy o'quv yurtlarida, o'rta maxsus o'quv yurtlari va maktabda, talabalarning universitetda oladigan bilim, malakalari

va jamiyatning umumta'lim darajasi talabi o'rtasidagi farqni qisqartirishga olib keladi. Masalan, Amerikalik geograf - uslubiyotchi olimlarning ta'kidlashlaricha, "tajriba-t ekshirish shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar kompyuter yordamida bir soat ishlari, ularga geografiyaning an'anaviy o'qitishdagi to'rt soat mobaynida o'zlashtiriladigan o'quv materialini o'zlashtirish imkoniyatini beradi".

Shunday qilib, ta'lim jarayonida kompyuterlardan muntazam foydalanish, individuallashtirishning muayyan usullaridan samaraliroq foydalanish imkonini beradi. SHuni aytish kerakki, yakka tartibda yondashuv qoidasini ro'yobga chiqarish qo'llanadigan ko'pgina talablarni shuningdek, kompyuterlarni qo'llash, natijasini to'la qondirish mumkin. Muallim tomonidan o'quvchining faoliyati qoniqarsiz baholanishiga ko'pgina tadqiqotchilar e'tiborni jalb qiladilar.

Buni shu bilan qayd qilish lozimki, kompyuterdan foydalanish qoniqarsiz baholarning salbiy ta'sirini ko'p darajada bartaraf etadi. Tajriba jarayonida aniqlashimizcha, hatto kompyuter tomonidan qo'yilgan qoniqarsiz baho ham qiziqishni susaytiradi. SHu narsa aniqlandiki, munosabat hamisha bir xil bo'lmaydi, savollarni o'quvchi yana takrorlay boshlaydi. Kompyuterlar yordamida ijobiy asoslashdan qo'rqmasdan o'quvchilar ishini baholayverish.

O'quv jarayonida kompyuterdan muntazam foydalanish, o'quvchi uchun kerakli bilish uslublari majmuasini kengaytirish imkonini beradi, bu bilishning keng imkoniyatlari bo'lgan yangi vositaga ega bo'ladi. Bu bilish faolligining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ma'lumki bilishning, kuzatish va tajriba singari uslubidan etarli darajada ko'p foydalaniladi. Ta'lim jarayoniga kompyuterni tadbiiq etish, elektron hisoblash mashinasining bilish vositasi va usuliga aylangan paytda, bu uslublardan foydalanish, eng ko'p samara beradi. Ta'lim jarayonida kompyuterlardan foydalanish geografik uslublarning doirasini ancha kengaytirish imkonini beradi.

Shunday qilib, ta'lim jarayonida kompyuterlardan muntazam foydalanish birinchidan, bilishning tadqiqot va uslubiy yo'llaridan foydalanishni kengaytirishga imkon beradi. Ikkinchidan, o'quvchilarni ta'limning texnikaviy uslubi bilan tanishtirish, o'quvchilar bilish faolligini oshirish, bilishning yangi uslublarni egallab olish singari omillarning ta'sir samaradorligini oshiradi. Ta'limda foydalaniladigan ma'lumotlar doirasini kengaytirish birinchidan, bilishning tadqiqot va uslubiy yo'llaridan foydalanishni kengaytirishga imkon beradi. Kompyuterlardan foydalangan holda ko'pgina savollarni hal qilishda, yangicha yondashuvlardan foydalanish imkonini berishi hisobiga sodir bo'ladi. Ikkinchidan, hal etish jarayonini qisman avtomatlashtirish, ularning miqdorini ko'paytirish imkonini beradi. Uchinchidan, bizningcha o'qitish jarayoniga kompyuter joriy etilishi munosabati bilan bir qator hollarda savol tushunchasining o'zi o'zgarishi tufayli bu muhimroq hisoblanadi. Bir muncha bo'lak tushuncha - axborot tushunchasi paydo bo'ladi.

Kompyuterlardan foydalanish chog'ida tushunchalarni shakllantirish bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash samaradorligi to'g'risida gapirar ekanmiz, biz doimiy ravishda kompyuterdan keng foydalanuvchilarni ko'zda tutmoqdamiz. SHu ma'noda kompyuterlardan boshqa kurslarda ham foydalanish mumkinligini ta'kidlaydi.

Qo'shimcha ma'lumotlarni va ayrim amaliy ishlarni kompyuterlardan olish va bu jarayonni avtomatlashtirish bir tomondan, o'quvchilarni mayda-chuyda ishlardan bo'shatib, qo'ysa, ikkinchi tomondan, amaliy ishlarni umumiy ko'rinishda, pirovard natijaga erishib, bajarish imkoniyatini ta'minlashni ko'zda tutadi.

Yakuniy, tayyor dasturiy ta'lim yordamida olinishi mumkin bo'lgan ma'lumotlar o'quvchilar bilish faolligini oshirishda katta ahamiyatga ega. O'quvchi tayyor pedagogik dasturdan foydalanishi uchun bor bo'lgan ma'lumotlarni mufassal tahlil qilib chiqishi, mavjud ma'lumotlarni farqlay olishi, vazifani bajarish yakuni qanday bo'lishini belgilash, natijani taxmin qilib, uni natija bilan qiyoslashi kerak. Bularning hammasi axborot - ma'lumotlarni tushunish, amaliy ish jarayonini bajarish uchun kirishishga qo'yilgan qadamdir.

Shunday qilib, axborot - ma'lumotlardan foydalanib, amaliy ishning bajarilishi o'quvchilarning bilish faolligini oshirish sifatida qarab chiqilar ekan, o'qitish jarayonida

kompyuterlardan foydalangan holda uning ta'sir samaradorligi keskin oshishini qayd qilish kerak. Ilgari ta'kidlab o'tganimizdek o'quvchilarning bilish faolligini oshirish omillaridan biri mustaqil ishlashdir.

Ta'lim jarayonida kompyuterdan foydalanish chog'ida bu omilning ta'sir samaradorligi munosabat bilan oshadiki, o'rganilayotgan materialning murakkablik va tushunarlilik darajasi, o'quv dasturiy vositasiga singdiriladi. Ularni tanlab olish esa o'quvchilar qobiliyati va ularning har biri egallab ulgurgan bilimlarga yo'naltiriladi. Bundan tashqari, materialning murakkablik darajasini o'quvchi o'zi tanlab olgan taqdirda, u o'z qobiliyatlarini mustaqil baholashi kerak. Bu o'quvchida o'z - o'ziga baho berish ko'nikmasi shakllanishini talab qiladiki, uning mustaqil darajasi shu bilan harakterlanadi.

Mustaqil ishlashning o'quvchi bilish faolligini oshirish omili sifatidagi ta'sir samaradorligining oshishini tushuntiruvchi yana bir sabab shundan iboratki, kompyuter o'quvchilar mustaqil ishlashini darsdan tashqari vaqtda tashkil etish imkonini beradi.

Shunday qilib, o'qitish jarayonida kompyuterda mustaqil ishlashni tashkil etish, uning mazmunini tanlab olish, o'quvchilarning darsdan tashqari mustaqil faoliyatini tashkil etish, o'quvchilarning darsdan tashqari mustaqil fikrlashini rivojlantirish, tashabbuskorligida katta o'rin tutadiki, bu mustaqil ishlashning o'quvchilar bilish faolligini oshirish omili sifatidagi ta'sir samaradorligi oshishidan dalolat beradi.

O'tkazilgan tahlil yakunlarini chiqarar ekanimz, ta'lim jarayonida kompyuterdan foydalanish chog'ida ta'sir samaradorligi keskin oshishi mumkin bo'lgan o'quvchilar bilish faolligini oshirish omillari qatoriga avvalo, quyidagilarni kiritish mumkinligini ta'kidlaymiz;

- Kompyuter tilini bilishni rivojlantirish, qiziqishni kuchaytirish, bilish ehtiyojini shakllantirish;

- ta'limda individuallik darajasini oshirish, kompyuter bilan o'quvchilarning mustaqil ishlashini rivojlantirish;

- bilish faoliyati vositalarini ko'paytirish, kompyuterlardan foydalanish, bilan bog'liq zamonaviy uslublarini egallash;

- ta'limda foydalaniladigan ma'lumot materiallari doirasini kengaytirish, materiallar mazmunining g'oyat xilma - xilligini ta'minlash;

- o'quvchilarning o'z - o'zini nazorat qilishlarini, ya'ni baholash jarayonining omillarini kengaytirish va hokazo.

KOMPYUTER O'YINLARI

O'quvchilar mashqda

O'yinning maqsadi: O'quv materialining o'zlashtirilganligini aniqlash, displey ekranida dunyo haritasi, unda Moskva, Nyu-York, Vashington, London, Toshkent, Melbrun, Peru, Lima va boshqalar shartli belgida berilgan.

Vazifa: berilgan shaharlarning koordinatlarini aniqlab, Toshkentdan ko'rsatilgan shaharga eng qisqa yo'l marshruti qaerdan o'tadi va uchish necha soat davom etadi.

Noma'lum orol

Kema halokatga uchrab, noma'lum orolga uch kishi borib qoldi. Orolning reliefi tog'lik, subtropik mintqa o'simlik va hayvonlari uchraydi. Orolga ko'l bo'lib unda baliqlar uchraydi.

Orolga bir yil yashash kerak. Ochdan o'lmay, biologik muvozanatni buzmay yashang. Noma'lum oroldagi hayot faoliyatingiz haqida o'z loyihalaringiz variantlarini tavsiya qiling.

Barcha o'yin dasturlari geografik bilimlarni qanday o'zlashtirganligini namoyish etadi va o'quvchilarni kompyuter bilan muomala qila olishga o'rgatib, geografiya faniga qiziqishlarini yanada oshiradi.

Kompyuterning boshqa ekranli texnika vositalaridan farqi, yorug' xonada ham tasvirlarning displeyda ko'rish imkoniyati mavjudligidir. Kompyuterdan foydalanish jarayonida o'quvchilar e'tibori darslikdagi ayrim ma'lumotlarga, geografik harita va didaktik materiallarga jalb etilishi mumkin. Ekrandagi joy va hodisalarning o'rnini, geografik haritalardan aniqlash, ularni yozuvsiz haritalarga tushirish, chizmalar bilan ishlash va daftarga tegishli yozuv va chizmalarni qayd etish bilan birga bog'lab tahlil qilib borish imkoniyati mavjud. Boshqa texnika

vositalaridan foydalanishda xona qorong'ulashtirilgani uchun yuqoridagi imkoniyatlar cheklangan.

Kompyuterdan foydalanishda, o'qituvchi tabiat hodisalari va qonunlarini tushuntirishi, o'quvchilar esa mustaqil bilim olishi ham mumkin.

Geografiya ta'limi jarayonida o'quvchilar faollashsa, ularning bilim olishga bo'lgan ehtiyoji, qiziqishi, ortadi. O'qituvchi ma'lumotlarni bayon etuvchi, o'quvchilar esa faqatgina tinglovchi bo'lib qolmaydi. Yangi bilimlarni o'rganish uchun o'quvchi o'z hissasini qo'shsa, muayyan mehnat sarflasa, yangi bilim ma'lumotlarini puxta o'zlashtirish, xotirada uzoq saqlash imkoniyati vujudga keladi.

Geografik bilimlarni kompyuter vositasida o'rganish, dastur talab qilgan o'quv ma'lumotlarini mustahkam o'zlashtirishga, tabiat hodisalari va qonuniyatlari tub mohiyatini tushunib olishga imkon beradi. Display ekranidagi geografik nom, atama, harita, chizma, jadval va grafiklar o'quvchilarga katta ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi kunda kompyuter texnologiyasi sohasida ham ajoyib o'zgarishlar yuz bermoqda. Ayniqsa, internetning paydo bo'lganligi bu o'zgarishlar ichida alohida o'rin tutadi. Internet ma'lumotlarni, axborotlarni uzoq masofalarga uzatish vositasidir. Dunyoning har bir burchagida yuz berayotgan yangiliklar, ma'lumotlardan internet orqali lahzalarda voqif bo'lish imkoniyatiga egamiz.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga muvofiq, 2001 - 2005 yillarida kompyuter va axborot texnologiyalarini rivojlantirish, "Internet" ning xalqaro axborot tizimlariga keng kirib borishini ta'minlash dasturini, ishlab chiqishni tashkil etish chora-tadbirlari qabul qilindi.

Hozirgi kunning talabi, zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalarini iqtisodiyot, fan va ta'limning barcha soxalariga xalqaro axborot tizimlariga, shu jumladan, "Internet" ga kirib borishini kengaytirish, zamon talabiga xos va mos bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlashni tashkil etishdan iborat. Xullas, internetdan bizning yurtimiz ham, barcha soxalarda xalqaro hamkorlik aloqalarini yuksaltirishga bebaho hissa qo'shadi, degan umiddamiz.

Geografiya ta'limida kompyuter texnikasidan hamda masofaviy o'quv manbai sifatida foydalana olgan va ish usullarini tanlashga ijodiy yondosha olgan o'qituvchi, zamon talabiga javob bera oladigan "muallim" hisoblanishi mumkin.

Mavzu-7

TA'LIMDA INTERFAOL METODLAR

Reja:

1. Ta'limda interfaol metodlardan foydalanishning umumiy xususiyatlari.
2. Interfaol usullarning afzalliklari.
3. Sinektika.

Tayanch tushunchalar:

Interfaol usul, kichik guruhlar, aqliy hujum, sinektika, musobaqa-tanlov.

Nazorat uchun savollar:

1. Interfaol usulning o'ziga xos xususiyatlari nimada?
2. Interfaol usullarning afzalliklari nimada?
3. Kichik guruhlar bilan ishlash haqida gapiring?
4. Aqliy hujum haqida gapiring?
5. Sinektika haqida batafsil fikr yuriting?
6. Ish tariqasidagi o'yinlar haqida batafsil fikr yuriting?

Zamonaviy ta'lim respublikamizda ko'p bosqichli tizimga o'tdi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim tizimi islohatlari dunyo bo'yicha o'zbek modeli deb e'tirof etilmoqda. So'nggi yillarda bu yo'nalishda bir qator g'arb davlatlari modellaridan unumli foydalanilmoqda

Ta'limda pedagogik shakllarning muhim xususiyati muloqat materiali sifatida bilimlardan emas, balki axborotlardan foydalanishdir. Bilim va axborot o'rtasida farq shundaki, bilimlar - voqelikni bilishning jamiyat amaliyotidagi tekshiruvidan o'tgan natijasi bo'lib, asosiy xususiyati haqiqatga to'g'ri kelishi va ziddiyatlardan holi bo'lish demakdir.

Axborot - mavjud ma'lumotdir, u aksariyat gapirayotgan kishilarning har qanday bo'ladigan ishonchliligi jihatidan shubha tug'diradigan va odatda bir - biriga to'g'ri kelmaydigan hatto ziddiyatli fikrlarni ham o'zida aks ettiradi. Ta'lim tizimi muammosi ham xuddi shundadir. Muloqatning o'qitib, o'rganish singari an'anaviy pedagogik shakllari o'z samarasini bermay qo'ydi.

Izlanishga, qidirishga yordam beradigan mo'ljallarni tushuntirar ekanlar o'qituvchilar talabalarni o'qigan narsalarini so'zlab berishga emas, balki muallif fikrini rivojlantirishga o'rgatib boradilar, talabaning bilish soxasida faolligini jonlantiradilar. Shuningdek, muallim o'quv materialini o'zlashtirish jarayonining tashkilotchisi u barcha tashkiliy shakllardagi o'qitish metodikasini ya'ni ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar, talabaning mustaqil ishlari uslublarini bilishi, egallab olgan bo'lishi lozim. O'qishga ishtiyoq, qiziqish uyg'otish, ayniqsa undan huzur topib, mamnun bo'lish, uni olib borishda yaxshi natijalar beradi. Bilim, malaka, ko'nikmalarni o'zlashtirishda talabaning faolligi, qiziqishi, ijodiy mustaqilligini oshirishga qaratilgan yangi pedagogik texnologiyalar ana shunga ko'p jihatdan yo'l ochadi. Axborot, kuchli moddiy texnika resurslari turli - tuman bo'lsa, katta hajmdagi bilimlarni juda qisqa vaqt ichida o'zlashtirib olish imkoniyati tug'ilmoqda.

Interfaol usullarning afzalliklari. O'qitishning interfaol usullari: tushuntirish, ko'rsatmalilik va vositalardan foydalanish kabi an'anaviy usullaridan uning yuqori samaradorligi, o'ziga xos pedagogik aloqalar, o'qituvchining mahorati yuqori bo'lib, u talabalarni shaxs sifatida shakllanishi, xususi qobiliyatlarini oshirish, ijodiy mustaqilligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. O'qitish talaba faoliyatini gavdalandiradigan sharoitda olib boriladi va muammoli vaziyatlarni hal qilishga qaratilgan. Ta'limda bilim, ko'nikma va malakalarni guruh bo'lib jamoa faoliyatida birgalikda o'zlashtirish imkoniyatlari yuzaga chiqadi. Bu jarayonlarda talabalarning fikrlash faoliyatida jonlanish yuz berib faollik oshadi. O'quv mashg'uloti o'yinlar, munozara, vaziyatga doir topshiriqlar va boshqa o'qitish shakl va usullarida olib boriladi.

Kichik guruhlar bilan ishlash. Guruh asosan aqliy hujum, sinektika, mojar, "dumaloq stol", "uch bosqichli intervyu", "muammolarni hal qilish", "ruscha stol ustida", "akademik munozara", "tanqidiy vaziyatni tahlil qilish" va hokazolar. Bu usullar bo'yicha ishlash uchun 5 kishidan iborat guruh tuzilib ishonch vaziyatini vujudga keltirish, oshkora muhokama uchun halal beradigan ruhiy keskinlikni bartaraf etish va ish vaqti ko'pi bilan 1 - 1,5 soat qilib belgilab olinadi. Bu usullar talabalar fikrlash doirasini kengaytirib, mavjud cheklovlarni yo'qotish, fikrlash faolligini oshirish, o'quv faoliyatini jadallashtirishga, qaratilgan. Ularning qiymati yangi o'quv axborotini ishlab chiqish va va mustahkamlashdan iborat.

Usulning asosiy maqsadi. - qatnashchilarni bahs, munozara, tortishuvga ko'proq jalb qilish va ularni bir - birini o'rganishga imkon berish, ko'rsatmalar berib turadigan murabbiyini "sahnadan" chiqarish.

Usulning afzalliklari - qatnashchilarga o'z g'oya va fikrlari bilan ko'proq o'rtoqlashish imkoni beriladi. Guruhdagi qatnashchilar katta guruhlarda ayta olmaydigan fikrlarini boshqacha tarzda aytishi mumkin. Qatnashchilar tajriba va g'oyalar bilan qatnashib, mavjud bilimlarini kengaytiradi va yondashuvlarini o'zgartiradi. Butun diqqat e'tibor o'quvchilardan o'quvchilarga ko'chiriladi. Ularni ta'lim olishda ko'proq mas'uliyatni o'z zimmalariga yuklashga majbur qiladi.

Usulning kamchiliklari - Ancha ko'p vaqt va qo'shimcha joy bo'lishini talab qiladi. Qatnashchilarning har biri etakchilik qilishga o'ta boshlashi, agar guruh qarshilik ko'rsatmasa, uning ustidan nazorat qilishni o'z qo'liga olishi mumkin. Guruh o'ziga berilgan topshiriqdan chalg'ib ko'rsatmalarga amal qilmasligi yoki topshiriqni noto'g'ri tushinishi mumkin.

Guruh bo'lib ishlash usullarining ba'zilar bilan tanishsak ular quyidagilardir.

Aqliy hujum (Miya hujumi). Bu usulda g'oyalarni shakllantirishga to'siq bo'ladigan mulohaza va tanqidiy fikrlar bildirmaslik. Yangi fikrlarni qo'llab - quvvatlash eng ko'p takliflar olish, g'oyalarni kombinatsiyalash va rivojlantirish. Har tomonlama dalil isbotlar keltirmasdan, fikrlarni qisqa bayon qilish. Guruhda g'oyalar beradigan va ularni ishlab chiqaradigan talabalar bo'lish kabi qoidalarini o'zida mujassam etadi.

Bu usul talabalarni o'z nuqtai - nazarini isbotlash, himoya qilish, har qanday vaziyatda ma'qul echimini topish, muloqat olib borish, himoya qilinayotgan fikrning to'g'riligiga opponentlarni ishontirishga o'rgatadi. U mavzuni to'la tahlil qila oladigan chigallarni ham yozishga juda mos.

O'qituvchi topshiriqni tahlil qilishda har bir talabaning to'liq ishtirokini kuzatib boradi. Javoblarni birortasi izohlab o'tilmaydi va o'rinsiz deb rad etilmaydi. Guruhda variantlar qolmagandan so'ng muhokamaga kirishiladi. Talabalar o'qituvchi bilan birgalikda barcha variantlarni faollik bilan muhokama qila boshlaydilar. Bu o'rinda noto'g'ri javoblarni tanqid qilishga va bilimlarni yanada mustahkamlash uchun to'g'ri variantlarni yozib olishni talabalarga taklif etadi.

Ushbu usulning maqsadi – guruhda qisqa vaqt ichida ko'p miqdordagi variantlarni olib, talabalar esa nimalarni o'zlashtirganligini aniqlashdan iborat. Mashg'ulot davomida muammoni hal eta oladigan g'oyalar taklif qilinishi, umumiy fikr almashinish uchun zamin yaratilishi va talabalar o'z mulohazasini bildirishi mumkin. Bu jarayon mohiyat e'tibori bilan guruhga mavzu savol va topshiriqlar beradi. Guruh a'zolari esa bir necha daqiqa ichida shu mavzu yuzasidan munozara yuritib, barcha fikrlarni bayon qiladilar va ular sinf taxtasiga daftarga bir vaqtda yozib boriladi. Mulohazalar noaniq, bahsli, bo'lsada yozilaveradi. Hamma talaba o'z fikrini muhokama qilmasdan bayon etadi, chunki maqsad ko'p miqdorda va xilma - xil takliflar olishdir. Ta'qiqlar bo'lmaydi va baho berilmaydi. O'quvchilarning takliflarini tahlil qilish, norozilik bilidirish va taklif etilgan hamma fikrlarni muhokama qilish uchun keyinroq imkon beriladi. Agar faollik sust bo'lsa, o'qituvchi o'z fikrlaridan ba'zilarini yozib olishni taklif etadi, bundan oldin esa u biroz sabr qiladi.

Bu usulning qiymati shundaki, u guruhni birlashtirib yakdillikka undaydi. Har bir talaba uning taklifini yozib olishga arzishini his qilish imkonini beradi. Bu muammo echimini musobaqaga aylantirmay balki birgalikda bajariladigan ishga aylantirish imkonini beradi, bunga guruh a'zosi, muammoning o'zi asosiy raqib bo'lib qoladi.

Sinektika

Bu usulda o'quv materialini ancha tez va batafsil o'zlashtiriladi, xotirada uzoq saqlanib ilmiy amaliy maqsadlarda keng qo'llanilishi mumkin. Bu usulda o'quvchi - talaba ancha uquvli, o'qituvchi esa yaxshi ko'rsatma beruvchiga aylanadi. Natijada o'qishning intellektual - mantiqiy natijasi kuchaytiriladigan "reklama samarasi" ga erishiladi.

"Obrazli" tarzda o'qitishning o'ziga xos jihati shundaki, o'quvchi ongiga tayyor holdagi obraz tiqishtirilmay, u faollik bilan shakllantiriladi va o'quv jarayoni bilan materialni "bo'rttiradigan" bo'ladi. Talaba o'z layoqatini ishga solib, uni fikran boyitishga majburdir. Bu usul amaliy mashg'ulotlarda keng qo'llanilib nazariy materialni ishlab chiqish va mustahkamlash, uning o'zlashtirilganligini tekshirib ko'rishda ahamiyati katta. U an'anaviy so'rovlar o'rini bosishi va nafaqat javob berayotgan talaba va boshqa guruh a'zolarining fikrlash jarayonini faollashtiradi.

Ish tariqasidagi o'yinlar

Ish tariqasidagi o'yinlarning asosiy vazifasi o'rganilayotganlarni amaliyotga va muloqatlar olib borishda zarur bo'lgan faoliyat ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat. O'qib - o'rganishni bu shakli murakkab vaziyatlarni ma'lum ob'ektlarda gavdalantirib, ularga taqlid qilish yo'li bilan talabalar bilimni samarali tarzda malakaga aylantirishga ko'mak beradi. Bu erda model bilan ishlash imkoni beriladi. Bu usul juda ko'p hollarda qarorlarni jamoa bo'lib qabul qilish tajribasini o'rgatadi.

Musobaqa – tanlov

Bu usulning asosiy xususiyati shundaki, bunda o`qituvchi butun guruh bilan ish olib boradi. Musobaqa - tanlov butun o`quv yili davomida talaba - o`quvchilarning jadal bilish faoliyatini tashkil qilishga yo`naltiriladi. Talaba xilma - xil tanlov topshiriqlari bajaradi. Topshiriqlarning maqsadi – o`quvchilar bilimini tizimlashtirish, ularni samarali fikrlashga undash, egallangan bilimlarni amaliyotda ijodiy yo`llashdan iborat.

Tanlovda muayyan mavzular bo`yicha o`quvchi - talabaning tayyorgarlik darajasi, egallagan bilim, ko`nikma va malakalarini, mustahkamlash va chuqurlashtirishdan ibordir. O`qitish jarayonida “eshitdim”, “ko`rdim”, “o`zlashtirdim, bilan hamkorlikda bildim, fikrladim, esda saqladim, o`zlashtirdim va mustahkamladim tarzida tashkil etiladi”.

Musobaqa - tanlov quyidagi shakllarda o`tkazilishi mumkin.

- 1) Muammoli
- 2) O`TV, kompyuterda ishlab chizma va jadvallarni o`qish
- 3) Boshqortirmalar: Viktorina, rebus, krossvordlar echish
- 4) Quvnoqlar va zukkolar tanlovi
- 5) Tezkor turnir

Bu usul oraliq nazorat bosqichlaridan birida ishlatilishi mumkin. Talabalar bilimni baholashda bir emas bir necha pedagog ishtirok etishini talab qiladi. Tanlov usuli talaba nutqini rivojlantiradi, o`z fikrini himoya qilish, tanlov qatnashchilari javoblarini tahlil qilishni o`rgatadi.

Yangi asr kishilarida faollik bilan mustaqil ish olib borish, tezkorlik bilan qarorlar qabul qilish, o`zaruvchan hayot sharoitlariga moslashishni talab qiladi. SHu bois ham ta`lim tizimida birinchi navbatda dars berish faoliyatiga birlamchi e`tibor qaratilmoqda. No`anaviy ta`limda o`qituvchi yoki darslik asosiy bilim manbai, bilish jarayonining nazoratchisi bo`lgan bo`lsa, shaxsga mo`ljallangan ta`limda o`qituvchining vazifasi talabalarning mustaqil bilim olish faoliyatini tashkil etish ularning o`quv faoliyatini yo`nalishga solib aniqlab borishdan iborat bo`lmoqda. Ayni shu vazifalarni bajarish uchun mamlakatimiz ta`lim tizimiga joriy etilayotgan yangi pedagogik-texnologiyalarda o`z aksini topmoqda. YAngi ta`lim texnologiyalarini keng joriy etish, talabalarning faollik bilan o`qish va muammolarning mustaqil ravishda echimini topish hamda talabalarning o`z imkoniyatlari darajasida nimalarga qodir ekanligini to`la shakllantirishga katta imkoniyatlar beradi.

Mavzu-8

HAMKORLIKDA O`QITISH TEXNOLOGIYALARI

Reja:

1. Hamkorlikda o`qitish texnologiyalarining ahamiyati.
2. Sayohat darsi.
3. O`quvichlarni test savollari asosida nazorat qilish.

Tayanch tushunchalar:

Atrof muxitni taxlil qilish, iktisodiy extiyoj, ijtimoiy extiyoj, ekologik extiyoj, analitik, maqsadli, mazmunli, jarayonli, interaktivlik, an`anaviy dars.

Nazorat uchun savollar:

1. Hamkorlikda o`qitish texnologiyasi bo`yicha turli mamlakatlardagi g`oyalar?
2. Sayohat darsi qanday o`tkaziladi?
3. Iqtisodiy geografiyaning umumiy masalalari bo`yicha tuzilgantestlarni eching?

Hamkorlikda o`qitish g`oyasi turli mamlakatlardagi, jumladan, AQShdagi universitet professori J. Xopkins (1990), Minnesoto universiteti professorlari – R. Slavin, R. Jonson (1987), Kaliforniya universiteti professorlari – J. Aronson (1978), Isroildagi Tel - Aviv universiteti professori – Sh. Sharan (1988) tomonidan ishlab chiqilgan.

AQSh olimlari tomonidan ishlab chiqilgan hamkorlikdagi o`qitish, asosan o`quvchilarda DTS va dasturida qayd etilgan bilim, ko`nikma va malakalarni shakllantirish, Isroil va Evropa olimlari tomonidan tavsiya etilgan hamkorlikda o`qitish, yuqorida qayd etilganidek, ko`proq

o`quvchilar tomonidan o`quv materialini qayta ishlash, loyihalash faoliyatini rivojlantirish, o`quv bahsi va munozaralar o`tkazishni nazarda tutadi.

Mazkur g`oyalar bir - birini to`ldiradi, didaktik jihatdan boyitadi va bir - birini taqozo etadi.

Hamkorlikda o`qitish g`oyasi didaktikada 1970 yillarda paydo bo`lgan. Hamkorlikda o`qitish texnologiyasi Buyuk Britaniya, Kanada, Germaniya Federativ Respublikasi, Avstraliya, Niderlandiya, Yaponiya, Isroil mamlakatlari ta`lim muassasalarida keng qo`llanila boshlangan.

Hamkorlikda o`qitishning asosiy g`oyasi – o`quv topshiriqlarini nafaqat birgalikda bajarish, balki hamkorlikda o`qish - o`rganishdir.

Hamkorlikda o`qitish har bir o`quvchini kundalik qizg`in aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga o`rgatish, shaxs sifatida onglilik, mustaqillikni tarbiyalash, har bir o`quvchida shaxsiy qadr - qimmat tuyg`usini vujudga keltirish, o`z kuchi va qobiliyatiga bo`lgan ishonchni mustahkamlash, tahsil olishda mas`uliyat hissini shakllantirishni ko`zda tutadi.

Hamkorlikda o`qitish texnologiyasi har bir o`quvchining tahsil olishdagi muvaffaqiyati guruh muvaffaqiyatiga olib kelishini anglagan holda muntazam va sitqidildan aqliy mehnat qilishga, o`quv topshiriqlarini to`liq va sifatli bajarishga, o`quv materialini puxta o`zlashtirishga, o`rtoqlariga hamkor bo`lib, o`zaro yordam uyushtirishga zamin tayyorlaydi.

Hamkorlikda o`qitish texnologiyasida o`quvchilarni hamkorlikda o`qitishni tashkil etishning bir necha metodlari mavjud:

Komandada o`qitish (R. Slavin) da o`quvchilar teng sonli ikkita komandaga ajratiladi. Har ikkala komanda bir xil topshiriqni bajaradi. Komanda a`zolari o`quv topshiriqlarini hamkorlikda bajarib, har bir o`quvchi mavzudan ko`zda tutilgan bilim, ko`nikma va malakalarni o`zlashtirishga e`tiborni qaratadi.

Hamkorlikda o`qitish texnologiyasi mualliflaridan biri bo`lgan R. Slavinning ta`kidlashicha, o`quvchilarga topshiriqlarni hamkorlikda bajarish uchun ko`rsatma berish etarli emas. o`quvchilar o`rtasidagi tom ma`nodagi hamkorlik, har bir o`quvchining qo`lga kiritgan muvaffaqiyatidan quvonish, bir - biriga sidqidildan yordam berish hissi, qulay ijtimoiy - psixologik muhit vujudga kelishi zarur. Mazkur o`quvchilarning bilimlarni o`zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir - biri bilan emas, balki har bir o`quvchining kundalik natijasi avval qo`lga kiritilgan natija bilan taqqoslanadi. SHundagina o`quvchilar o`zining dars davomida erishgan natijasi komandaga foyda kelitirishini anglagan holda mas`uliyatni his qilib, ko`proq izlanishga, bilim, ko`nikma va malakalarni puxta o`zlashtirishga intiladi.

Hamkorlikda o`qitishning barcha metodlarining o`ziga xos xususiyati, maqsad va vazifalarining umumiyliigi, o`quvchilarning bilim olish va muloqatida shaxsiy mas`uliyatni his etish va muvaffaqiyat qozonishda bir xil imkoniyatlarning mavjudligidir. Hamkorlikda o`qitish negizida musobaqa emas, balki hamkorlikda aqliy mehnat qilib tahsil olish jarayoni yotadi.

O`qituvchi ta`lim jarayonida hamkorlikda o`qitish metodlaridan foydalanganligida quyidagi ishlarni amalga oshiradi.

- Qaysi mavzularni hamkorlikda o`qitish metodlaridan foydalanib o`rganishni aniqlab bu darsni tavqim rejada belgilaydi;

- Bu mavzu bo`yicha o`quvchi - talabalarga tavsiya etiladigan o`quv topshiriqlari va ularni bajarish yuzasidan ko`rsatmalar beradi yoki tayyorlaydi;

- Hamkorlikda o`qitish metodlaridan foydalanib o`tiladigan dasturi, darsni tarkibi va borishini loyihalashtiradi;

- Yangi mavzu yuzasidan o`quvchilar bilimini nazorat qilish uchun test topshiriqlarini tuzadi;

Quyida professor E.Aronson tomonidan ishlab chiqilgan “arra” metodidan foydalangan holda “Iqtisodiy geografiya”dan o`tkazilgan “Sayohat” darsining borishi bayon qilinadi.

Sayohat darsi

Yirik mavzular, bo`limlar o`tib bo`lingandan so`ng, takrorlash yoki oraliq nazorat darsi sayohat darsi sifatida o`tkazilishi mumkin. Bu dars sayyohatlari bir necha manzil (stantsiya) lar tarzida o`tiladi. Bu manzillar quyidagicha nomlanadi. “Siyosiy”. “Tabiat zonalari”, “Lug`at”,

“Kartografiya”, “Erudit”, “Ijodkor” jami 6 ta. Har bir o`quvchi marshrut varag`i oladi va unga javoblarni chiroyli qilib, o`zi mashina yoki kompyuterda tayyorlanadi. Har bir manzilda ularni magistrilar kutib oladi va marshrut varag`idagi savol - javoblarni tekshiradi.

“Ijodkor” manzilida ishni o`qituvchining o`zi tekshiradi. Ball qo`yishda ishning originalligi, sifati, chiroyli bajarilishi hisobga olinadi.

Magistrilar stolida har bir manzilning nomi, savollar kartochkasi va javoblar andoza (namuna) sini magistrilar tayyorlab qo`yadi.

I. Masalan, “Siyosiy” manzilda quyidagicha topshiriqlar bo`lishi mumkin. Bunda asosiy gap mamlakat va uning poytaxti haqida bo`ladi.

1. Dunyodagi eng katta mamlakat. Tabiiy sharoit rang - barang dunyodagi eng chuqur ko`l ham shu mamlakatda - yangi yilni ikki marta kutib olsa bo`ladi. (Rossiya - Moskva).

2. Mamlakat reliefi sertepa tekislik. Uning xududida Belovej pushchasi qo`riqxonasi joylashgan. Sharqiy Evropada maydoni eng katta davlat. (Polsha - Varshava).

3. Mamlakat xududida Karpat tog`lari joylashgan. Foydali qazilmalari ko`p emas neft, gaz bor. Yer qimirlashlar bo`lib turadi. Asosiy g`alla ekini makkajo`xori (Ruminiya - Buharest).

4. Mamlakat reliefi tog`, balandlik, mineral suvlari ko`p. Karlova Vari kurorti bilan mashhur. (Chehiya - Praga).

5. Mamlakat xududidan Evropadagi eng yirik daryo oqib o`tadi. Mamlakat poytaxti nomi ikki so`zdan tashkil topgan. Foydali qazilmasi boksit, unda aluminiy ishlab chiqaradi. “Ikarus” avtobusi ishlab chiqariladi. (Vengriya - Budapesht).

6. Mamlakat iqlimi yumshoq, dengiz qirg`oqlarini yuvib turadi. “Oltin qumloq” kurorti va qumli plajlari bilan mashhur. (Bolgariya - Sofiya).

7. Dunyoda aholisi eng ko`p. Uning xududida YAntsi va Xuanxe daryolari oqib o`tadi. Asosiy qishloq xo`jalik ekini sholi. (Xitoy - Pekin).

8. Mamlakat Markaziy Osiyoda joylashgan. Kontinental va keskin kontinental iqlimli. Aholisi chorvachilik bilan shug`ullanadi. (Mongoliya - Ulan - Bator).

9. Orol mamlakatining qishi yumshoq, yozi salqin, havo namligi yuqori, qalin tuman bo`ladi. (Buyuk Britaniya - London).

10. Aholisi zich mamlakat. Tinch okeanida joylashgan. Xududida harakatdagi va harakatsiz (so`ngan) vulkanlar joylashgan. Geografik o`rniga ko`ra “kun chiqar mamlakat” deb ataladi. (Yaponiya - Tokio).

II. “Tabiat zonalari” manzilida quyidagicha savol - topshiriqlar bo`lishi mumkin.

1. Xududi kuchli botqoqlangan. Yarim yil qutb tuni va yarim yil qutb kuni bo`ladi. Qishi uzun va sovuq, yozi qisqa va salqin. Daraxt o`simliklari yo`q. Mox va lishayniklar tarqalgan. SHimol bug`ulari uchraydi. (Tundra).

2. Ulkan kengliklarni o`rmonlar egallagan. Mo``tadil iqlim. Hayvonlar yo`laklari hamma joyda kesishadi. (Tayga).

3. Yozi issiq tuprog`i unumdor, boshqoli o`tlar katta maydonlarda o`sadi. Qorlarini dalada saqlash ishlari olib boriladi. O`simliklarni shamoldan himoyalash maqsadida o`rmonlar vujudga keltirilgan. (Dasht).

4. Yil fasllari yaxshi ifodalangan. Iqlimi subekvatorial baland o`tlar orasida daraxt va butalar uchraydi. (Savanna).

5. Doimo baland harorat. Yil davomida yog`in yog`adi. Momaqaldiroq va yashin bo`lib turadi. O`simlik dunyosi boy va turli-tuman. Doimo yashil o`rmonlar hayvonot dunyosi rang - barang. (Ekvatorial - o`rmonlar).

6. Ob - havo juda issiq. Eng kam yog`in tushadi. O`simliklar siyrak, hayvonlar hayoti kechasi jonlanadi. Hammayoq qum hayvonlari kaltakesak, qulon. (Cho`l).

7. Yozi nam, qishi quruq.yam - yashil o`simliklar, Mangoliya, Kameliya, Kamforli lavr, qishi qurg`oqchilikka moslashgan. SHoli, choy, tsitrus o`simliklari o`sish uchun qulay. (Mussonli o`rmonlar).

III. “Lug`at” manzilida quyidagi savollarga javob berib, izohlab atamalarni tushuntiradi.

1. Unitar davlat.

6. Geografik muhit

2. Federativ davlat.	7. Er fondi
3. Respublika.	8. Demografiya.
4. Parlament.	9. Etnos.
5. Monarxiya	10. Urbanizatsiya.

IV. "Kartografiya" manzilida har bir o'quvchi kartochka olib geografik nomlarni darrov kartadan ko'rsatadi.

1. Yarim orol: Periney, Apenin, Taymir, Kola.
2. Tog'lar: Tyan-Shan, Oltoy, Karpat, Himolay, Tibet.
3. Qo'ltiqlar: Fin, Fors, Bengaliya, Biskay.
4. Dengizlari: Barents, Baltika, Shimoliy, Arab, Qora.
5. Ko'llar: Labnor, Baykal, Kaspiy, Balxash, Jeneva.
6. Orollar: Saxalin, Shri - Lanka, Katta va Kichik Zond.
7. Bo'g'ozlar: Bosfor, Malakka, Bering, Gibraltar.
8. Tekisliklar: G'arbiy Sibir, Buyuk Xitoy, Sharqiy Evropa.
9. Daryolar: Dunay, Reyn, Elba, Oder, Visla, Ob, Hind, Gang.
10. Vulqonlar: Etna, Gekla, Vezuviy, Karakatau, Klyuchi Sopkasi.

V. "Erudit" manzilida marshrut o'tgan joydagi mamlakatga quyidagi reja asosida iqtisodiy geografik tavsiya beradilar:

1. Geografik o'rni	6. Qishloq xo'jaligi.
2. Tabiiy resurslari.	7. Transporti.
3. Aholisi, mehnat resursi.	8. Ichki tafovutlari. (iqt. ray.)
4. Xo'jaligi.	9. Tashqi aloqalari.
5. Sanoati.	

VI. "Ijodkor" manziliga yuqoridagi manzillardan muvaffaqiyatli o'tgan o'quvchilar etib bora oladilar. Bunday o'yin darslarida o'quvchilarda zerikish bo'lmaydi. Hamma o'z kuchiga ishonib ilm manzillari sari, harakat qiladilar. Dars qiziqarli va sermazmun o'tadi.

Topshiriqlarni bajarishda guruh ichida vazifalar belgilab olinadi, o'quvchilar topshiriqni o'z sheriklari bilan hamkorlikda to'g'ri bajarishi, guruh a'zolari faolligi, muloqat madaniyati ham hisobga olinadi.

Mavzu bo'yicha o'quv material 6 qismdan iborat bo'lganligi sababli darsda qatnashayotgan 24 o'quvchi dars boshlanishidan oldin 6 xil rangdagi kartochkalar yordamida teng sonli 4 o'quvchidan iborat guruhga ajratiladi va o'zlariga tegishli o'quv topshiriqlarini bajaradi. O'quvchilar kartochkalarning orqa tomonidagi raqamlar asosida guruh tashkil etib bu guruhlar tarkibiga bir xil raqamli to'rt o'quvchi kiradi.

Uchrashuvda o'quvchilar o'zlari egallagan bilimlarni xuddi arra tishlari kabi ketma - ketlikda navbat bilan o'rtoqlariga bayon qiladi. Dars oxirida esa guruhlardagi o'quv material 6 ta qism mantiqiy ketma - ketlikda ishlab chiqiladi. So'nra o'quv material yuzasidan tuzilgan topshiriqlar yaxlit holda keltirilib, guruhlar o'rtasida savol - javob munozara o'tkaziladi.

O'quvchilar bilimlarni egallashning puxta va yagona yo'li o'z hamkorining axborotini diqqat bilan eshitish, kartadan ko'rsatish ekanligi anglagan holda mushohada yuritishga kerakli ma'lumotlarni daftarga yozishga harakat qiladi. Bu erda o'qituvchi o'quvchilarni faqat mustaqil ishlarini tashkil etadigan tashkilotchi vazifasini bajaradi. Dars oxirida o'quvchilarning bilim darajasini quyidagi test savollar yordamida aniqlaydi.

I. Iqtisodiy geografiyaning umumiy masalalari.

1. Iqtisodiy geografiyaning kaliti qaysi tushuncha?

- A. xududiy mehnat taqsimoti.
- V. iqtisodiy rayon.
- S. iqtisodiy geografik o'rin.

2. Iqtisodiy geografiyaning bosh tushunchasi qaysi?

- A. iqtisodiy geografik o'rin.
- V. iqtisodiy rayon.

- S. mehnatning xududiy taqsimoti.
3. Iqtisodiy geografiyaning asosiy g'oyasi qaysi tushunchada beriladi?
 - A. xududiy mehnat taqsimoti.
 - V. iqtisodiy geografik o'rin.
 - S. iqtisodiy rayon.
 4. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar davlat ekologik siyosatiga nimalar kiradi?
 - A. tabiat muhofazasiga oid qonunlar qabul qilish jarimalar tizimini ishlab chiqish.
 - V. tabiat muhofazasiga oid ta'lim - tarbiya jarayoniga katta ahamiyat berish.
 - S. tabiat muhofazasiga oid harajatlarni ko'paytirish, dasturlari ishlab chiqish muhofaza qilish, davlat idoralari ochish.
 5. Hozirgi geografiya fanini "harakatga keltiruvchi" bosh masalaqaysi variantda keltirilgan?
 - A. sanoat va tabiiy resurslar.
 - V. qishloq xo'jaligi va aholi.
 - S. tabiiy resurslar va ekologik muammolar.
 6. Zamonaviy iqtisodiy geografiya nimani o'rganadi?
 - A. jahon mamlakatlari va regionlarini aholisini.
 - V. er kurrasi tabiati va xo'jaligini.
 - S. mamalkatlar va regionlar iqtisodiy - ijtimoiy rivojlanishi xususiyatini
 7. Iqtisodiy geografiya hozirgi kunda qanday geografiyaga aylanadi?
 - A. ijtimoiy geografiyaga
 - V. ijtimoiy - iqtisodiy geografiyaga
 - S. siyosiy geografiyaga
 8. Iqtisodiy geografiyaning qaysi soxasi tez rivolanmoqda?
 - A. xizmat qilish soxalari geografiyasi.
 - V. aholi geografiyasi.
 - S. qishloq xo'jaligi geografiyasi.
- II. O'zbekiston geografiyasi haqida.
1. O'zbekistonning janubiy qo'shnisi qaysi mamlakatlar?
 - A. Tojikiston - Qirg'iziston.
 - V. Turkmaniston - Qozog'iston.
 - S. Afg'oniston - Turkmaniston
 2. O'zbekistonning chegarasi uzunligi necha km?
 - A. 6121 km.
 - V. 5300 km.
 - S. 4500 km.
 3. O'zbekistonning geografik o'rnidagi noqulaylik nimalardan iborat?
 - A. Amudaryo va Sirdaryo kema qatnovi yo'lga qo'yilmagan.
 - V. Dunyo okeaniga chiqish imkoniyati yo'q.
 - S. Atrofimizdagi davlatlar yaxshi taraqqiy etmaganligi.
 4. O'zbekistonning Afg'oniston bilan bo'lgan chegarasi qanday geografik ob'ektdan o'tgan?
 - A. Tekislikdan
 - V. Daryodan.
 - S. Tog'dan.
 5. Orol dengizining qurib borayotganligiga sabab nima?
 - A. iqlimnin qurib borayotganlii.
 - V. daryolar suvi erlarni sug'orishga sarflanishi.
 - S. suvning suv omborlarida to'planishi.
 6. O'zbekistonning quyidagi shaharlarining qaysisida ekologiya buzilgan?

A. Toshkent.

V. Jizzax

S. Chirchiq.

III. Tabiiy resurslar va xo`jalik, sanoat.

1. Katta tabiiy, aholi iqtisodiy imkoniyatlarga ega tayanch mamlakatlarga qaysi mamlakatlar kiradi?

A. Hindiston, Pokiston, Meksika.

V. Hindiston, Braziliya, Meksika.

S. Singapur, Hindiston, Braziliya.

2. Ishlov beriladigan erlar qanday er hisoblanadi?

A. madaniy

V. qimmatbaho

S. unumdor.

3. Xalqaro ixtisoslashgan tarmoq deganda nimani tushunasiz?

A. malakali ishchilar band bo`lgan tarmoqlar.

V. mamlakat ixtisosini belgilovchi tarmoqlar.

S. mamlakat resurslari asosida tarkib topgan tarmoqlar.

4. To`qimachilik sanoatini joylashtirishda quyidagi omillarning qaysi biri etakchi?

A. xom - ashyoga yaqin bo`lishi

V. Iste'molga yaqin bo`lishi

S. malakali kadrlar ko`p bo`lishi

5. IESlarni qurish va joylashtirishda qaysi omil juda e'tiborga olinadi?

A. tabiiy sharoit

V. malakali kadrlar

S. yoqilg`i resurslari

6. Ishlab chiqarish vositalari qaysi sanoat tarmog`ida ishlab chiqariladi?

A. engil sanoatda

V. mashinasozlikda

S. oziq - ovqat sanoatida.

7. Kelajakda yoqilg`i sanoatining qaysi turi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo`ladi?

A. neft, gaz, toshko`mir, torf.

V. slanets, qo`ng`ir, ko`mir, o`rmonlar.

S. uran, rudasi va quyosh energiyasi.

8. Yer resurslari qanday resurslar qatoriga kiradi?

A. tugaydigan resurslar

V. tugamaydigan resurslar

S. tiklanadigan resurslar.

9. Quyidagi resurslardan qaysi biri tiklanmaydigan resurs hisoblanadi?

A. biologik

V. suv

S. mineral xom - ashyo

10. Tabiiy resurslarning regional hatto dunyoviy ko`lamda etishmay qolishi xavfi qaysi muammo bilan bog`liq?

A. mamlakatlar qoloqligiga barham berish.

V. energetika va xom - ashyo

S. dunyo okeanidan foydalanish

IV. Insoniyatning global muammolari.

1. Qaysi muammo insoniyat uchun “iqtisodiy ko`rik” bo`lib kelgan?

A. oziq - ovqat

V. dunyo okeanidan foydalanish

S. energetika va xom - ashyo

2. Tabiat yaratgan eng katta qo`riqxonalar iborasi qaysi materikka nisbatan aytilgan?

A. Janubiy Amerika

V. Avstraliya

S. Afrika

3. Jahonning qanday o`lkalarida cho`llash jarayoni sodir bo`lmoqda?

A. issiq o`lkalarida

V. qurg`oqchil o`lkalarida

S. cho`llarga yaqin erlarda

4. Hozirgi zamonning eng muhim muammolaridan biri nima?

A. ekologik muvozanatni buzmaslik uchun yadroviy portlatishlarni cheklash.

V. quruqlikdagi cho`llashish jarayonining oldini olish.

S. dunyo okeanidan foydalanishning ilmiy nazariy asoslarini ishlab chiqish.

5. Qanday muhit insonlarning yashashi uchun makon, resurslar manbai va ularning sog`lig`i va ruhiyatiga katta ta`sir ko`rsatadi?

A. tabiiy

V. tabiiy - geografik

S. iqtisodiy geografik

6. Ekologik vaziyat keskin bo`lgan xududni aniqlang?

A. Amazonka havzasi

V. Nil havzasi

S. Rur havzasi

7. Dunyodagi eng asosiy ekologik muammo?

A. atmosfera havosi atrof - muhitning ifloslanishi.

V. chuchuk suv tanqisligi, ozon qatlami emrilishi.

S. A va V.

8. Atrof - muhitning ifloslanishi deganda nimani tushunasiz?

A. Inson faoliyati ta'sirida atrof - muhitning turli moddalar, birikmalar bilan ifloslanishi.

V. atrof - muhitni pestitsidlar bilan ifloslanishi.

S. Atrof - muhitni zaharli moddalar bilan ifloslanishi.

9. Geografik muhit nima?

A. inson yashaydigan va uning xo'jalik faoliyati ta'sirida uchraydigan kompleks

V. inson mehnati bilan yaratilgan madaniy landshaftlar

S. geografik qobiqning bir qismi.

10. Geografik muhitning kishilik jamiyati bilan aloqador qismi nima deb ataladi?

A. tabiiy muhit

V. geografik muhit

S. antropogen muhit

11. Tabiatning musaffo va kishilarning sog'ligi uchun qulay ekologik sharti nimaga bog'liq?

A. yoshlarni bog'cha yoshidan ekologik tarbiyasiga

V. maktab o'quvchilariga ekologik bilim berishga

S. men, siz, hammamizga

V. Aholi muammolari

1. Er yuzida mamlakatlar aholisining o'sishi geografik tarqalish hamda joylashishi qaysi dunyoviy muammoning echilishiga bog'liq?

A. tinchlik va qurolsizlanish.

V. atrof - muhitni muhofaza qilish.

S. demografik muammo.

2. Ma'muriy, iqtisodiy, targ'ibot va boshqa tadbirlar yordamida davlat aholisining tabiiy ko'payishiga ta'siri nima deb ataladi?

A. Demografik siyosat.

V. Demografik faollik

S. Demografik sig'im.

3. Xalqaro mehnat taqsimotining asosiy shakli?

A. Ijtimoiy mehnat taqsimoti.

V. Geografik mehnat taqsimoti.

S. Tarmoqlararo mehnat taqsimoti.

4. Xalqaro mehnat taqsimoti nima?

A. Ayrim mamlakatlarning muayyan, xil mahsulotlarga ya'ni xom - ashyo va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga va ularni almashish.

V. Ayrim mamlakatlarni o'zidan ortib qolgan xom - ashyo va tayyor mahsulotlarni chetga chiqarib sotishi va boshqa almashuvi.

S. Ayrim mamlakatlarning jahon bozorida chaqqon bo'lgan mahsulotlarga ixtisoslashuvi va ularni almashishi.

5. Mehnatga yaroqli aholi guruhlarini ajrating?

A. 15 - 65 yoshgacha

V. 15 - 60 yoshgacha

S. 16 - 60 yoshgacha erkaklar 16 - 55 yoshgacha ayollar.

6. Quyidagi davlatlardan qaysi birida tug'ilish kam?

A. Germaniya

V. AQSh

S. Efiopiya

7. Demografik siyosat nima?

A. Aholi ko'payishini tadqiq etadigan va tartibga soladigan qonun – qoidalar majmui.

V. Tug'ilish va tabiiy ko'payishni o'sish darajasiga qaratilgan tadbirlar.

S. Urush va tinchlik siyosatiga taalluqli tadbirlar.

8. Xalqaro mehnat taqsimotining qaysi shakli asosiy hisoblanadi ?

A. Ijtimoiy mehnat taqsimoti.

V. Geografik (xududiy) mehnat taqsimoti.

S. tarmoqlararo mehnat taqsimoti.

9. Xalqaro geografik mehnat taqsimotining eng muhim xususiyatini belgilang ?

A. Integratsiya

V. Ixtisoslashtirish

S. Konsentratsiya

10. Aholining (etnik / milliy) tarkibini umumlashtiruvchi atamani belgilang ?

A. qabila

V. millat

S. xalq

11. Aholining dam olish, davolanish, turizm uchun foydalanadigan resurslari qanday resurs deb ataladi ?

A. suv

V. iqlimiy

S. rekreatsion

VI. Davlatlar, mamlakatlar.

1. Dunyoning siyosiy haritasi deganda nimani tushunasiz?

A. Dunyodagi siyosiy holat, alohida guruh, mamlakatlar hozirgi davlatlarning siyosiy muammolari.

V. Mamlakatlarning sanoat va qishloq xo'jaligi bo'yicha taraqqiyotini

S. Mamlakatlarning bir - biri bilan chegaralanishi.

2. Qaysi materikdagi davlatlarning chegaralari ko'pchilik hollarda parallel va merideanlardan o'tgan?
- A. Shimoliy va Janubiy Amerika
 - V. Evropa va Osiyo
 - S. Avstraliya va Okeaniya
3. Evropa va Amerikada keng tarqalgan til oilasini ayting?
- A. Xitoy - Tibet
 - V. Hind - Evropa
 - S. Ural - Oltoy.
4. Frantsiyada qaysi aholi manzilining nomi o'zbekcha so'zga to'g'ri keladi?
- A. Gap
 - V. Gavr
 - S. Nait.
5. 36 tilda gazeta, jurnal, kitob chiqaradigan aholisi ko'p millatli respublika ?
- A. Komi
 - V. Mariy
 - S. Dog'iston
6. Jamiyat rivojining "geografik deteriminizm" tamoyili deganda nimani tushunasiz?
- A. Jamiyat iqtisodiy - ijtimoiy rivojlanishini asosan geografik muhitga bog'laydigan nazariya.
 - V. Jamiyat iqtisodiy rivojlanishini asosan geografik o'rniga bog'laydigan nazariya.
 - S. Jamiyatning siyosiy rivojini belgilaydigan nazariya.
7. Siyosiy haritalarda davlatlarning nimalari tasvirlanadi?
- A. Davlatlarning geografik o'rnini, xududiy, qo'shni davlatlar bilan chegaralari, poytaxti.
 - V. Davlatlarning geografik o'rnini, chegaralari va turmush tarzi.
 - S. Davlatlar egallagan maydon, aholi soni va boshqarish tizimi.
8. Keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan ulardan foydalanish qulay va oson qilib tuzilgan atlas qanday atlas deyiladi?
- A. o'quv
 - V. geografik
 - S. ommabop
9. AQShning poytaxti qayerda joylashgan?
- A. Nyu - York shtatida
 - V. Kolumbiya federal okrugida
 - S. Vashington shtatida
10. Osiyoda qaysi davlatlar quruqlik ichkarisida joylashgan?
- A. Laos, Nepal, Butan, Afg'oniston, Mo'g'iliston, Tojikiston
 - V. Armaniston, Ozarbayjon, O'zbekiston, Turkmaniston, Qozog'iston, Qirg'iziston

S. A va V

11. Dunyoning hozirgi siyosiy haritasida qancha davlat bor?

A. 230 ga yaqin

V. 229 ta

S. 200 dan ortiq

12. Mamlakatning jahon xo`jaligidagi o`rnini nima aniqlab beradi ?

A. yalpi milliy daromad

V. yangi ishlab chiqilgan mahsulot

S. qishloq xo`jaligining yalpi mahsuloti

13. Dunyodagi eng yirik davlatning maydoni qancha?

A. 17 mln, kv, km

V. 19 mln, kv, km

S. 22, 4 mln,kv, km

14. Transportning qaysi tarmog`i shahar tabiatini eng ko`p ifloslantiradi?

A. Elektrovoz, tramvay, trolleybus

V. Yoqilg`i bilan harakatlanadigan transport

S. Teplovoz, paravoz, elektrovoz

O`quvchilar bilimiga test savollari yordamida nazorat qilish va baholashda vaqt tejash maqsadida javob varaqasidan foydalanishni tavsiya etamiz.

O`quvchilarning javob varaqasi

O`quvchi ismi sharifi _____ kursi va guruhi _____

To`g`ri javoblar soni _____ ball _____

test	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
javob	A	A	V	S	A	V	S	A	V	S	A	V	S	A	V

O`quvchilar tomonidan test savollariga berilgan javoblar to`g`riligini aniqlashda o`quvchilarning javob varaqalari o`z - o`zini yoki o`zaro nazorat qilish uchun bir - biriga beriladi. O`qituvchi to`g`ri - javobni aytadi nazoratchilar to`g`risini belgilab, sanab boradilar va to`g`ri javoblar soniga qarab ball qo`yadi yoki javoblar qirqilgan trofaretni qo`yish yo`li bilan aniqlanadi.

Test savollariga berilgan javoblar orqali har bir o`quvchining bilimi hisobga olinadi. Hamkorlikda o`qitishning “arra” metodidan foydalanib o`tkazilgan seminar darsi quyidagicha tuziladi:

I. Tashkiliy ish.

II. O`quvchilarning dars mavzusi, maqsadi, borishi bilan tanishtirish va ularni topshiriqlarni bajarishga yo`llash.

III. Dars mavzusini o`rganish.

a) guruh tashkil etish, har bir guruh a`zosi tomonidan belgilangan o`quv topshirig`ini bajarishga erishish.

b) o`quv materialini yaxlit holda ishlab chiqishni amalga oshirish.

IV. Dars mavzusi yuzasidan savol - javob, o`quv bahsi uyushtirish.

V. O`quvchilar bilimini test savollari yordamida nazorat qilish va baholash.

VI. Darsni yakunlash va uyga vazifa berish.

O`qituvchi geografiya ta'limida hamkorlikda o`qitish metodlaridan foydalanib, dars o`tganda ushbu metodga oid bilim, ko`nikma va malakalarni, o`quvchilarning mustaqil ishlarini, o`quv bahsi, munozaralarni samarali tashkil etish, yo`llarini puxta egallagan bo`lishi lozim. o`quvchilar esa darslik, ilmiy ommabop adabiyotlar ustida mustaqil ishlay olishi o`z fikrini lo`nda va aniq mantiqli bayon etishi, fikrlarini asoslashi, dalillashi, bahs va munozaraga kirishib keta olishi, ko`nikmalari shakllangan va ongli intizomni vujudga keltira olishi zarur.

Adabiyotlar ro'yxati

Asosiy

1. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent. Moliya nashriyoti. 2003.
2. Tolipov.O'.Q., Usmanbaeva.M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Fan nashriyoti. 2006.
3. Sh.Avazov., S.Matsaidova Geografiya ta'limi texnologiyalari. Urganch 2004.
4. Bolotnikova.N.V. Uroki s ispolzovaniem blochno modulnoy texnologii. Volgrad. 2005
5. Krilova O.V. Interesniy urok geografii. Moskva. Prosveshenie 2003.
6. Ageeva I.D. Veselaya geografiya na urokax i prazdnikax. Tvorcheskiy tsentr. 2005
7. Bolotnikov N.V. Geografiya. Uroki igri v sredney shkole. Volgrad. 2007.

Qo'shimcha

8. Mo'minov.O.Zamonaviy geografiya darsiga qo'yiladigan talablar. T.: O'qituvchi 1990 .
9. Qurbonniyozov R. O'zbekiston geografiyasi .Qiziqarli mashq va masalalar. Toshkent. O'qituvchi 1997.
10. Qurbonniyozov R. Qiziqarli geografiya Toshkent. 1978.

FOYDALANISH UCHUN INTERNET SAYTLARI.

1. www.ta'lim.uz
 2. www.talant.spb.ru/wald.html
 3. www.school.edu.ru.
 4. [www.inter – pedagogika. ru](http://www.inter-pedagogika.ru).
 5. [www.obrozavaniye .ru](http://www.obrozavaniye.ru)
 6. www.wings.ru
 7. www.ppf.uni.udm.ru
 8. www.search.re.uz - O'zbekistonning axborotlarni izlab topish tizimi.
 9. www.pedagog.uz
 10. www.ref.uz. - Referatlar to'plami
 11. www.ziynet.uz.
 12. www.Google.uz
 - www.search.re.uz - Uzbekistonning axborotlarni izlab topish tizimi.
 - www.ecsoman.edu.ru - Rossiya Federatsiya oliy o'quv yurtlarida ukitilayotgan fanlar bo'yicha o'quv-uslubiy komplekslar.
- O'zbekistondagi oliygohlarning saytlari.
13. [www.urdu.@ursu.uzpak.uz](http://www.urdu.ursu.uzpak.uz) - Urganch davlat universiteti sayti.
 14. www.rektor@nuuz.uzsci.net - O'zbekiston Milliy universiteti sayti.
 15. www.nfizmat@narod.ru - Toshkent davlat pedagogika universiteti sayti.
 16. www.Nurmetj@rambler.ru - Nukus davlat pedagogika institutining sayti.
 17. www.Tiu@bcc.com.uz - Toshkent Islom universitetining sayti.
 18. www.Uwed@uwed.freenet.uz - Jahon iqtisodi va diplomatiya universiteti s.
 19. www.buksu01@online.ru - Buxoro davlat universitetining sayti.
 20. www.namdu@uzpak.uz - Namangan davlat universitetining sayti.
 21. www.fdu@fdu.vodiy.uz - Farg'ona davlat universiteti
 22. www.samudm@yandex.ru - Samarqand davlat universiteti sayti.
 23. www.Teic@uzpak.uz - Toshkent axborot texnologiyalari universitetining sayti.
 24. www.tqtu@uzpak.uz - Toshkent davlat texnika universiteti.
 25. [www.yhi03@hotmail.com](mailto:yhi03@hotmail.com) - O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.
 26. www.tfi@tfi.uz - Toshkent moliya institute.
 27. [www.Tashgiv@mail.tsp.uz](mailto:Tashgiv@mail.tsp.uz) - Toshkent davlat sharqshunoslik institut.
 28. [www.asu2001@rambler.ru](mailto:asu2001@rambler.ru) - Andijon davlat universiteti.
 29. [www.gdu@intal.uz](mailto:gdu@intal.uz) - Guliston davlat universiteti.
 30. www.qmur@online.ru - Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti.

[31. www.kardu@uzpak.uz](http://www.kardu@uzpak.uz) - Qarshi davlat universiteti.